

9302/17
II

V GOTOVINI

LETNIK XXIX

SNOPIČ 1-2

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

RAZPRAVA: DOLAR A., PROF. DR.
KAROL GLASER.

IZVESTJA: BAŠ FR., ARHEOLOŠKA
RAZISKAVANJA MUZ. DRUŠTVA V
MARIBORU 1933. — EGGER R.,
SPOMENIK IZ KRŠČ. POETOVILJA. —
GLONAR J. A., »MRČENIK« = PO-
LIDOR MONTAGNANA? — KI-
DRIČ, ODGOVOR. — NOVAK V.,
OPOMBE K ŠT. KUZMIČU. — ZEL-
KO I., K BIBLIOGRAFIJI DEL M.
KUZMIČA. — J. A. G., ČOP MED
POLJAKI. — GLASER J., KONCE-
SIJA ZA PRVO LITOGRAFIJO V
MARIBORU.

SLOVSTVO. — DRUŠTVENI GLASNIK.

1934

IZDAJA ZGODOVINSKO DRUŠTVO V MARIBORU

Vsebina. — Table des matières.

Stran. — Page.

I. Razprava. — Dissertation.

Dolar A., Prof. dr. Karol Glaser. — Prof. Dr. Karl Glaser 1 (53)

II. Izvestja. — Rapports.

Baš Fr., Arheološka raziskavanja Muzejskega društva v Mariboru 1933. — Recherches archéologiques de la Société du Musée de Maribor 1933 54
 Egger R., Spomenik iz krščanskega Poetovija. — Ein Denkmal des christlichen Poetovio 58
 Glonar J. A., »Mrčenič« = Polidor Montagnana? — »Mrčenič« (sobriquet dans les vers polémiques de P. Trubar) = Polidor Montagnana? 59
 Kidrič Fr., Odgovor na članek: »Mrčenič« = Polidor Montagnana? — Réponse à l'article: »Mrčenič« = Polidor Montagnana? 62
 Novak I., Opombe k Štefanu Kuzmiču. — Remarques sur Stephan Kuzmitch . . . 63
 Zelko I., K bibliografiji del Mikloša Kuzmiča. — Suppléments à la bibliographie des écrits de M. Kuzmitch 64
 J. A. G., Čop med Poljaki. — Tchop parmi les Polonais 68
 Glaser J., Koncesija za prvo litografijo v Mariboru. — Concession pour la première lithographie à Maribor 69

III. Slovestvo. — Littérature.

Dvornik Fr., Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance. Fr. Kovačič 70
 Spektorski E., Zgodovina socialne filozofije. II. Bogomir Stupan 75
 Zwitter F., Les origines de l'illyrisme politique et la création des provinces illyriennes. Franjo Baš 76
 Bunc S., Bibliografija. Janko Glaser 77
 Vrhovnik I., Ivan Vrhovec. Franjo Baš 79
 Wambrechtsamer A., Heut Grafen von Cilly und nimmermehr. M. Ljubša . . . 79
 Jeraj J., Naša vas. Franjo Baš 81
 Koroške uganke in popevke. Janko Glaser 82
 Mautner K. u. Geramb V., Steirisches Trachtenbuch. Franjo Baš 83
 Ђорђевић Т., Наш народни живот. Jan Šedivý 84
 Lud. Slowiański. II. Dr. F. Crnek 85
 Pospíšil Fr., Etnologické Materiálle z jihozápadu U. S. A. I. F. Kovačič 88

IV. Društveni glasnik. — Chronique des Sociétés.

Zgodovinsko društvo v Mariboru 89
 Banovinski arhiv v Mariboru 92
 Študijska knjižnica v Mariboru 93

Priloga. — Annexe.

Arhiv za zgodovino in narodopisje. I. 305—370

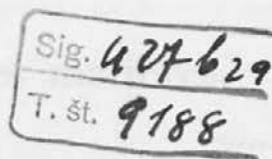
Letna udnina, oziroma naročnina Din 50.—, za inozemstvo Din 60.—.

Knjigotrška cena Din 75.—.

Za uredništvo in Zgodovinsko društvo odgovarja prof. dr. Fr. Kovačič. Za vsebino posameznih članov so odgovorni pisatelji sami.

Tisk Mariborske tiskarne d. d. v Mariboru; odgovarja ravnatelj Stanko Detela.

Časopis

za

zgodovino in narodopisje.

Izdaja

Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Leto XXIX.

LJUDSKA KNJIŽNICA
LJUBLJANA
Miklošičeva cesta 7a/lv

Uredil

Prof. Fran Kovačič.

Maribor 1934.

Mariborska tiskarna.

57749

57749

Q 24.III.1947/2783

Vsebina. — Table des matières.

Stran. — Page.

I. Kralj Aleksander I. †. — Le roi Alexander I. †	97
---	----

II. Razpravi. — Dissertations.

Dolar A., Prof. dr. Karol Glaser. — Prof. Dr. Karl Glaser	1
Ložar R., Ornamenti noriško-panonske kamnoseške industrije. — Die Ornamente der römischen Steinindustrie in Noricum und Pannonien	99

III. Izvestja. — Rapports.

Baš Fr., Arheološka raziskavanja Muzejskega društva v Mariboru 1933. — Recherches archéologiques de la Société du Musée de Maribor 1933	54
Egger R., Spomenik iz krščanskega Poetovija. — Ein Denkmal des christlichen Poetovio	58
Glonar J. A., »Mrčenič« = Polidor Montagnana? — »Mrtchenik« (sobriquet dans les vers polémiques de P. Trubar) = Polidor Montagnana?	59
Kidrič Fr., Odgovor na članek: »Mrčenič« = Polidor Montagnana? — Réponse à l'article: »Mrtchenik« = Polidor Montagnana?	62
Novak V., Opombe k Štefanu Kūzmiču. — Remarques sur Stephan Kuzmitch	63
Zelko I., K bibliografiji del Mikloša Kūzmiča. — Suppléments à la bibliographie des écrits de M. Kuzmitch	64
J. A. G., Čop med Poljaki. — Tchop parmi les Polonais	68
Glaser J., Koncesija za prvo litografijo v Mariboru. — Concession pour la première lithographie à Maribor	69
Lorger Fr., Začasno poročilo o odkritju rimske vile v Grobelcah pri Šmarju pri Jelšah. — Rapport provisoire sur la découverte d'une villa romaine à Grobelce près de Šmarje pri Jelšah	147
Lorger Fr., Začasno poročilo o raziskavanju rimskega tabora pri Ločici v Savinjski dolini 1918. — Rapport provisoire sur les résultats des fouilles au camp romain de Ločica dans la vallée de la Savinja en 1918	150
Novak V., Neznani prekmurški tisk. — Imprimés inconnus de Prekmurje	153
Ilešič Fr., Iz Vrazove slovenske literarne zapuščine. — Fragments de l'oeuvre littéraire slovène posthume de Stanko Vraz	154
Ilešič Fr., Kraji pri Trbižu v sliki Stanka Vraza iz l. 1841. — Lieux près de Trbiž dépeints par Stanko Vraz en 1841	159
Novak V., Košič in Slomšek. — Košič et Slomšek	160
Grafenauer Iv., Mikavna slovanska novoletna šega. — Intéressante coutume de Noël slave	162
Baš Fr., Deset primerov ohranjanja narodopisnega blaga. — Dix exemples de conservation des matériaux de folklore	163

IV. Nekrologi. — Nécrologie.

Kovačič Fr., Monsignore dr. Fran Bulič	164
Kovačič Fr., Matija Ljubša	168

Baš Fr., General Rudolf Maister	169
Baš Fr., Dr. Fran Jankovič	170

V. Bibliografija. — Bibliographie.

Baš Fr., Slovenska zgodovinska in narodopisna bibliografija za 1932. — La bibliographie historique et ethnographique slovène p. l'a. 1932	171
---	-----

VI. Slovstvo. — Littérature.

Dvornik Fr., Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance. Fr. Kovačič	70
Spektorski E., Zgodovina socialne filozofije. II. Bogomir Stupan	75
Zwitter F., Les origines de l'illyrisme politique et la création des provinces illyriennes. Franjo Baš	76
Bunc S., Bibliografija. Janko Glaser	77
Vrhovnik I., Ivan Vrhovec. Franjo Baš	79
Wambrechtsamer A., Heut Grafen von Cilly und nimmermehr. M. Ljubša	79
Jeraj J., Naša vas. Franjo Baš	81
Koroške uganke in popevke. Janko Glaser	82
Mautner K. u. Geramb V., Steirisches Trachtenbuch. Franjo Baš	83
Ђорђевић Т., Наш народни живот. Jan Šedivý	84
Lud Slowiański. II. Dr. F. Crnek	85
Pospíšil Fr., Etnologické Materiálle z jihozápadu U. S. A. I. F. Kovačič	88
Cankar Iz., Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi. France Mesesnel	197
Kos M., Zgodovina Slovencev. Franjo Baš	201
Mal Jos., Zgodovina slovenskega naroda. Franjo Baš	202
Petelin S.—Krošl A., Pregled občne zgodovine. Franjo Baš	203
Stelè Fr., Cerkveno slikarstvo. Franjo Baš	205
Marolt M., Dekanija Vrhnika. Dr. Franjo Šijanec	205
Pirchegger H., Geschichte der Steiermark. III. Franjo Baš	207
Leskoschek Fr., Geschichte des Weinbaues in Steiermark. I. Franjo Baš	208
Singer St., Kultur- und Kirchengeschichte des unteren Rosentales. I. Vošter	209
Mariborske slike. V. T.	210
Mariborski koledar 1925. Franjo Baš	211
Bolhar Al., Anton Bezenšek. A. D.	211
Julius Heidenreich, Ruské základy srbského realismu. I. Vilko Novak	212
Ильинский Г. А., Опыт систематической Кирилло Мефодьевской библиографии. F. K.	213
Defrančeski J., 70 godina dobrovoljne vatrogasne čete u Varaždinu. J. Mravljak	215
Muc M., Skozi Sibirijo. I, II. Franjo Baš	216
Neubert M., Alexanders des Großen Balkanzug. Franjo Baš	216
Maučec J., Slovenska krajina. Franjo Baš	216
Werner G., Das Deutschtum des Übermurgebietes. R. Savnik	218
Filov Bogdan, Geschichte der (alt)bulgarischen Kunst. Fr. Kos	219
Fischer A., Etnografja slowiańska. III. F. L.	225

VII. Društveni glasnik. — Chronique des sociétés.

Zgodovinsko društvo v Mariboru. — La Société historique à Maribor	89, 222
Študijska knjižnica v Mariboru. — La Bibliothèque d'études à Maribor	224
Banovinski arhiv v Mariboru. — Les Archives de la Dravska banovina à Maribor	92, 228
Zamena publikacij. — Échange des publications	229
Seznam članov. — Tableau des membres de la Société historique à Maribor	230

Priloga. — Annexe.

Arhiv za zgodovino in narodopisje. I.	305—370
---	---------

Prof. dr. Karol Glaser.

Obris življenja in dela.

Dr. Anton Dolar.

Uvod.

Še ga vidim pred seboj: bolj majhne postave, drobnega obraza, živih oči, gibčen in prožen, z neizogibnim sivim solnčnikom in belo čepico; tako je hodil, odkar sem se l. 1905. z njim seznanil, v poletnih počitnicah iz svojih Hoč k meni v bližnjo Hotinjo vas na izprehod in obisk. Istega leta 1901., ko je on profesorsko službo (v Trstu) zapustil, sem jo jaz (v Mariboru) nastopil in ta razdalja med nama je bila dolga dovolj, da sem sprva le polagoma prodiral v njegovo duševnost in razumeval njegovo zagrenjenost. Nisem pa slutil, da je njegovo zdravje tako šibko, ker ni tožil in je bil za svoja leta videti dobro ohranjen. Zato me je iznenadilo, ko dobim 6. aprila 1913 pismo iz Gradca, da ga tam v bolnici brezuspešno zdravijo in da naj jaz »kot njegov najbližji rojak in kot profesor na isti gimnaziji, kjer je tudi on študiral, sprejemem njegove, po službenih aktih sestavljene Spomine in jih shranim v kakem kotičku«, dokler ne pride kedaj prilika, da se objavijo in tako pričajo, k a k o č u d e n i n e n a v a d e n j e b i l p o t e k n j e g o v e g a ž i v l j e n j a.

In nato sem prejel obsežen rokopis Spominov, zraven pa razne listine, odloke, spomenice, brošure, izrezke podlistkov in precej korespondence. Komaj pa so minili trije meseci, so prinesli časniki zame, pa tudi za druge, povsem nepričakovano novico, da je prof. dr. Glaser 18. julija 1913 v graški bolnici umrl, odkoder so prepeljali njegovo truplo na domače pokopališče v Hočah. Izročeni mi konvolut sem skrbno shranjeval preko svetovne vojne, in ko je prišla desetletnica Glaserjeve smrti, sem v časopisju kratko nanjo opozoril, ob dvajsetletnici pa se je več listov Glaserja spomnilo in izrazilo željo, da bi se njegovo življenje in delo še enkrat pregledalo. V Hočah pa je bila 18. jul. 1933 zbrana najprej pri zadušnici in nato ob njegovem grobu intimna družba: oba Glaserjeva otroka: hčerka gospa Eleonora Šverljugova, dvorna dama, s soprogom g. ministrom n. r. in sin dr. Vladimir Glaser, odvetnik v Beogradu, nekaj sorodnikov in drugih župljanov ter par nekdanjih prijateljev in znancev iz Maribora. Pičlo število, prav kakor nekoč v življenju... Domači dekan g. Sagaj se je po končanih cerkvenih obredih v le-

pem govoru spominjal slavnega rojaka, ki je pred dolgimi leti izšel iz Hoč in se pred dvajsetimi leti truden ulegel v domačo zemljico.

Pri tisti priliki se je tudi izdaja tega spominskega spisa, ki sem ga ves čas čutil kot svojo moralno dolžnost, končno sklenila. Gospa Šverljugova, ki z neobičajno nežnostjo goji spomin na svojega očeta, mi je izročila v uporabo važno korespondenco in podala mnogo zanimivih podrobnosti iz njegovega življenja. Iskrena ji hvala, kakor tudi vsem, ki so se mi odzvali in mi gradivo kakorkoli pomnožili, v prvi vrsti vseuč. profesorjem Fr. Ilešiču, Matiji Murku, Rajku Nahtigalu, ban. arhivarju Franju Bašu in ravnatelju Študijske knjižnice v Mariboru Janku Glaserju.

Tako se je torej gradiva, če pritegnem še mnogoštevilne, po vseh listih raztresene, od njega in o njem pisane članke, nabralo dovolj, še preveč za odmerjeni mi prostor in že iz tega vzroka ni kazalo objavljati Spomine v celoti, posebno ko je rajni Glaser sam sodil (21. Do)¹⁾ »da bi morali biti bolj opiljeni in bi se tudi iz vsebine morda marsikaj izpustilo«. Zato so mi služili samo kot glavni vir, če sem hotel staro in novo gradivo vsaj v glavnem izrabiti.

Ne mislim in ne morem pisati o njem, »čigar lik še nejasen plava v zgodovini« (Ilešič), praznega panegirika, niti izreči zadnje besede, upam pa, da se bodo mnogi, ki so ga poznali osebno ali iz njegovih del, radi z menoj za kratek hip zamislili v njegovo življenje in delo, ko sedaj iz potrebne historične daljave lahko mirneje sodimo in na osnovi izdatnejših virov jasneje vidimo.

Miru si je želel prof. dr. K. Glaser, ko ga je dolgoletna, ostra borba za svoje in narodove pravice do smrti utrudila; zato bi ta spis zgrešil svoj namen, če bi preko neobhodne potrebe izkopaval in na novo budil že skoro pozabljeno polemiko.

Prva mladost.

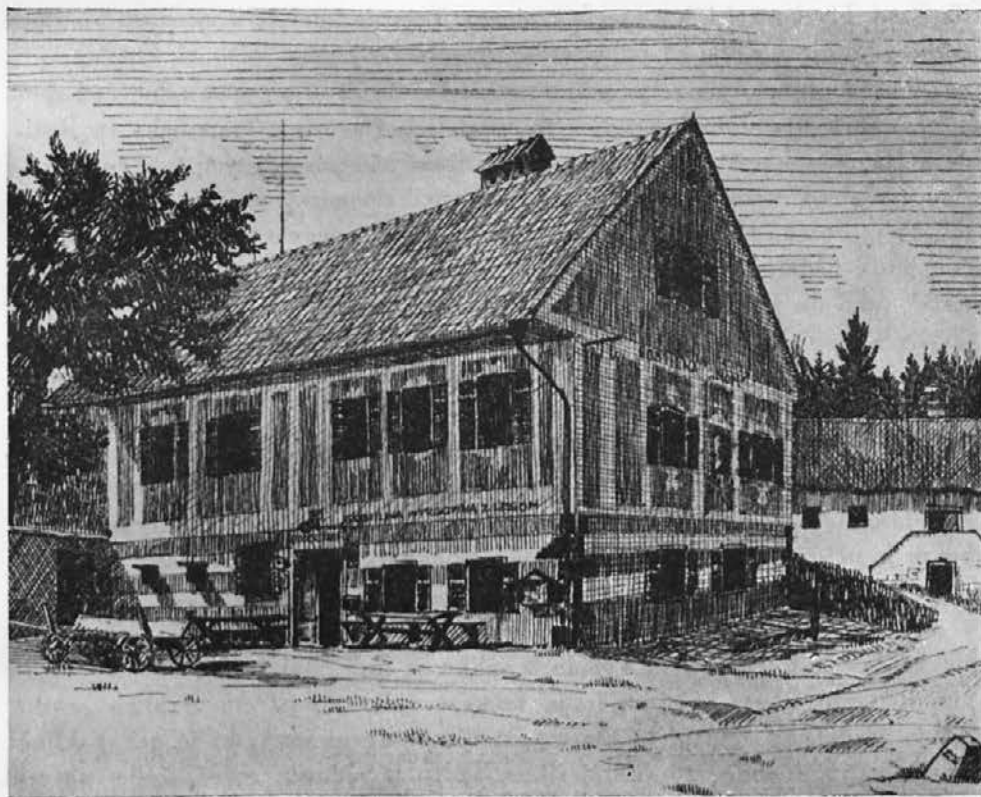
Tam, kjer se vzhodno pobočje Pohorja drobi v Dravsko polje, leži dobro uro hoda južno od Maribora vas Reka, imenovana po potoku istega imena, ki izvira blizu »Mariborske koče«. V tej vasi, hišna št. 43, se je dne 3. febr. 1845 rodil kovaču Francu Glaserju in njegovi ženi Ani, roj. Trnjak prvi sin in bil še istega dne vpisan v krstno knjigo kot Carolus.

To je bil naš poznejši profesor dr. Karol Glaser, ki je imel še pet bratov in dve sestri. Eden, Anton, je postal nadučitelj na Remšniku, domače posestvo pa je po očetovi smrti dobil brat Pavel, dočim je brat Henrik imel posestvo v Zg. Hočah, št. 23, kjer je bival Glaser zadnja leta in si tam uredil udobno stanovanje.

¹⁾ Razlago kratice glej zadaj pod Viri med Korespondenco!

Kot deček je videl razmere doma lepo urejene, videl je vzorno zakonsko življenje staršev in vse to je vplivalo nanj, da je postal zgodaj resen in reden.

Osnovno šolo je pohajal v Hočah, kjer mu je sreča naklonila izbornega učitelja Mihaela Bučnika (Vučnika). Ta se je za pridnega in nadarjenega dečka zavzel, ga na razne načine odlikoval, da je n. pr. bil v njegovi odsotnosti reditelj v nižjih razredih, kar mu je silno dvignilo samozavest. Tudi tedanji provizor Rath se je zanimal zanj in tako so merodajni krajevni činitelji sklenili, da pojde mali Karol študirat za gospoda. Učitelj ga je v 3. razr. posebe poučeval, obenem pa ga vpisal kot privatista v 4. nemški razred v Mariboru. V šolskem letu 1856/57. je deček opravil privatne izpite, vsak tečaj z odliko, kakor je v Spominih vestno zabeleženo.

Glaserjeva rojstna hiša.

Oddaljen od šole, ni hodil opoldne domov, temveč si je nosil za obed košček kruha in včasih malo sadja. Tako se je zgodaj navadil na skromnost in zmernost. V knjižnici domačega dekana drja. Antona Murka je dobil knjigo Haupt - Smoler, Pjesnički hornych a del'nych Lužiskich Serbow, ki so napravile nanj trajen vtis.

V gimnaziji (1857/58—64/65).

V gimnazijo je vstopil na jesen 1857. Prvošolcev je bilo 87, tako da so jih razdelili v dva oddelka. V obeh tečajih je bil Glaser v I. a primus, kakor je bil v I. b primus Sernetz Josef iz Slov. Bistrice (poznejši dr. Josip Sernec) in Turner Paul secundus. Koncem leta se je v lepi dvorani Brandisovega gradu praznovala stoletnica obstoja mariborske gimnazije. Ko so po končanem sporedu razdelili po takratnem običaju najboljšim učencem nagrade, je bil prvi poklican naš Glaser in dobil knjigo. Šentpetrski župnik Marko Glaser je nato pristopil k njemu, ga pohvalil in mu obljubil, da mu bo plačeval stanovanje, kar je delal šest let. Hrano pa je dobival deloma z doma v naravi, od tretjega leta pa pri domačem graščaku Feyrerju, ki je zaradi svojih otrok bival v šolskih mesecih v mestu. Tako je imel že v mladosti gmotne skrbi, ki se je z njimi otepal pravzaprav vse življenje.

Izmed profesorjev se je poleg ravnatelja Adolfa Langa posebno rad spominjal obeh narodnih buditeljev in pisateljev Davorina Trstenjaka in Božidara Raiča, s katerima ga je pozneje vezalo iskreno prijateljstvo do smrti. Poučevala sta verouk in slovenščino. Drugi slovenski profesorji so takrat bili Josip Šuman (Glaser obžaluje, da je tega odličnega vzgojitelja imel samo eno leto), nadalje Maks Pleteršnik, Viktor Lipež, Janez Majciger, Jurij Matjašič, tako da je na gimnaziji vladal svež naroden duh. L. 1860. je Raič objavil v »Novicah« (p. 219 in 227) članek Slovenščina in srednje učilišče v Mariboru, nato pa skupno z Majcigerjem, Šumanom in Lipežem poslal na ministrstvo spomenico za ustanovitev slovenske nižje gimnazije. Raič in Lipež sta za tako »predrznost« dobila migljaj, naj si gresta iskat kruha drugam; prvi je šel zopet duše past k Sv. Barbari v Halozah, kamor ga je v poznejših letih hotel Glaser tako rad obiskovat, drugi pa se je za stalno odselil na Hrvaško, le v pokoj je prišel na Vransko, kjer je tudi pokopan.

Glaser se je zgodaj zavedel svoje narodnosti, posečal je čitalnico in njene veselice, kjer je nekoč (najbrž ob znameniti obletnici 3. avg. 1862) videl slavna prvaka Bleiweisa in Tomana. Veliko je tudi čital, najbolj pa so ga zanimali Trstenjakovi spisi, kjer je večkrat videl tajinstveno kratiko sansk. Ko je zvedel, da pomeni to sanskrt, tisti starodavni jezik, ki je nekak ključ do vseh drugih indoevropskih jezikov, se ga je polotila goreča želja, posvetiti se nekoč popolnoma temu edinstvenemu jeziku. Svoj namen je razodel razredniku Vielhaberju, ki ga je poučil, da je pot k temu visokemu cilju za revnega dijaka edino ta, da doseže najprej gimnazijsko profesuro v kakšnem vseučiliškem mestu in postane obenem privatni docent. Sreča je hotela, da je l. 1863. v šestem razredu dobil ustanovo Terezije Mägerl, letnih 89 for. 59½ kr, ki je veljala tudi za vseučilišče. Ta ustanova je določila njegovo življenjsko pot, po njej je štel svoje obletnice. »Sklenil

sem, da ne bom duhovnik, nego da hočem biti štajerski Čop in delati Slovencem čast«. (24 Tu.) Začel se je vsestransko pripravljati. Ker mu je častitljivi korar M. Glaser, ko je zvedel, da hoče njegov podpiranec postati filozof, odtegnil nadaljnjo podporo, je moral za stanovanje odslej sam skrbeti. zraven pa je še hotel zbirati sredstva za visoko šolo. In tako je poučeval v osmem razredu po štiri(!) ure na dan, s čimer si je zdravje še bolj zrahljal. Toda prihranil si je za takrat znatno vsoto 100 for, ki jih je namenil za prvo leto na vseučilišču. Pridno se je začel učiti tudi tujih jezikov. Francoščine se je naučil tako temeljito, da je kot profesor ponovno poučeval ta jezik v nižjih in celo srednjih razredih. Istotako se je učil italijanščine, češčino pa je poslušal v neobveznem tečaju, ki ga je eno leto imel na gimnaziji prof. Leop. Konvalina.

Maturo je delal začetkom avgusta 1865. Med 25 rednimi maturanti so bili vsi odlikaši Slovenci: Firbas, Glaser, Miglič, Sernec, Šantl.

Na vseučilišču na Dunaju (1865/66—67/68).

Po maturi je šel na Dunaj. Gmotno je bil za silo pripravljen: prihranjenih je imel 100 for in ustanova mu je dajala skoro isto vsoto. Za 2. in 3. leto pa mu je dr. Dominkuš v Mariboru posodil na očetovo poroštvo po 100 for. S to vsoto, približno 20 for mesečno, je moral izhajati. Natančno je imel razdeljen vsak krajcar, kajti treba je bilo s tem plačati stanovanje, hrano, obleko in še vožnjo tje in nazaj. Šlo mu je včasih silno trdo. Večkrat pravi, da je imel »mrzel obed v gostilni pri solncu«. Vse to pomanjkanje mu je želodec in črevesje oslabilo tako, da so ga nekoč (dec. 1866) prepeljali v bolnico, kjer je le počasi okrevail. Bolezen se mu je ponovila še v Ptuju dec. 1872 in šele gorenjski zrak v Kranju jo je popolnoma izlečil.

Na vseučilišču si je izbral slavistiko in klas. filologijo. Poslušal je Miklošiča, Bonitza, Vahlerna, Hofmana in Hartela. Ker ni imel nikogar, ki bi ga poučil, kako se je treba lotiti študij, in ga opozoril na važno delo v seminarjih, je kljub marljivosti napravil potrebne izpite zelo pozno (1871 in celo 1876).

Pridno se je udeleževal tudi narodnega gibanja slov. dijaštva, vendar nikjer ni silil v ospredje. Dobro se je še pozneje spominjal Jurčiča, Celestine, Brezovarja (ki je bil profesor v Kursku v Rusiji in ga je zopet videl po 30 letih zdravega in premožnega). Vsa tri leta je bil ud slovanskega pevskega društva, ker je bil nenavaden ljubitelj glasbe že od mladih nog skozi celo življenje. Hodil je tudi na literarne večere, ki jih je vodil Stritar. Tam je leta 1867. predaval o lužiških srbskih narodnih pesmih, kar je Jurčiču tako uga-jalo, da ga je pozneje v Mariboru prosil, naj to napiše za podlistek »Slov. Naroda«. Toda Glaser predavanja že ni več imel.

Domači učitelj (1868/69) in narodni buditelj.

Kakor mnogi drugi, je tudi Glaser, ko je po takrat veljavnem triletju dosegel absolutorij na vseučilišču, postal najprej domači učitelj, in sicer pri grofu Brandisu, lastniku mariborskega gradu. Poučeval je najmlajšega sina Karla in dobival za to poleg hrane in stanovanja še 10 for na mesec. Bila je to revna aristokratska rodbina, ki mu niti plače ni redno dajala, skrbno pa je pazila na fin zunanji nastop. Takrat je Glaser do dobra spoznal problematičnost takih rodbin in to ga je še bolj utrdilo v njegovem demokratičnem mišljenju in ga navezalo na preprosto ljudstvo. Njegova sošolca dr. Turner in dr. Firbas sta imela kot domača učitelja več sreče, on pa je bil vesel, da je leto poteklo.

V tem času se je vedno bolj udeleževal narodno in politično. Za »Slovenski Narod« je pisal podlistke, zlasti prevode iz češčine, n. pr. Črni kabinet. Ker je posebno ljubil glasbo, ki mu je bila v poznejšem življenju večkrat poleg vede edina tolažnica, je vedno rad sodeloval v čitalnici kot pevec — petje je takrat vodil Ivan Miklošič, brat slavnega slavista — in se je udeležil vseh koncertov, enega v Ptuj, drugega v Hočah na Jurjevo nedeljo. Tamkajšnji župnik dr. Anton Murko je čitalničarje imenitno pogostil, nato pa so še šli na Glaserjev dom, kjer je bila krčma. Na povratku so bili od političnih nasprotnikov napadeni, nekateri celo ranjeni, napadalci pa so po takratni navadi ostali neizsledeni.

Glaserjeva domača občina Pohorje je bila že v tistem času precej zavedna, deloma, ker je bila nekoliko odmaknjena od glavne prometne žile, po kateri se je širila germanizacija, gotovo pa je tudi Glaser imel svoje zasluge. Domači dekan Sagaj je v svojem nagrobnem govoru omenil, da je Glaser že kot dijak z dvema hočkima tovarišema delil med ljudi Slomškove, Mohorjeve in druge slovenske knjige, da bi se ljudje privadili slovenskemu čitanju, in da je mnogo občeval s kmeti, pastirji in hlapci, se z njimi pomenkoval ter jih narodno budil. Vsi so ga spoštovali in radi imeli. Večkrat je nastopal kot govornik v domačih društvih, v nedeljo pa se je rad pomešal na koru med pevce ter jim pomagal pri petju.

L. 1869. je agitiral pri volitvah za državni zbor, zmagala pa sta nemška kandidata, stotnik v p. Seidl in mož radvanjske graščakinje, bivši nadporočnik Brandstetter. Tega je imel v mislih dr. Jos. Vošnjak v svoji (Mohorjevi) povesti »Navzgor-navzdol«, kjer nazorno popisuje takratne politične razmere.

Suplent v Leobnu in Celju (1869/70—71/72).

Prvo službo kot suplent je dobil Glaser na deželni nižji realni gimnaziji v Leobnu v šol. l. 1869/70. Poučeval je latinščino in nemščino v I., francoščino v III. in IV. razredu ter stenografijo kot prosti predmet. Njegov

ravnatelj je bil admontski benediktinec dr. Fuchs, »poštenjak skoz in skoz, to je bil prvi in zadnji ravnatelj, ki mi je bil odkritosrčno naklonjen«. (Sp. 18.) V uporabnostnem izpričevalu hvali Glaserjev »miren nastop, dobro metodo, izbrano dikcijo in jako dobre učne uspehe«. Zdi se, da se je Glaser tam dobro počutil in v lovski družbi uganil marsikatero veselo.

Naslednji dve leti (1870/71 in 71/72) je služil v Celju. Njegov ravnatelj je bil Jos. Premru, ki so ga dijaki imenovali Jugurtho. Med profesorji so bili nekateri originali, tako Hluščik, rojen Čeh, pozneje renegat, ki si je pridobil mnogo zaslug za ureditev mestnega parka; drugi je bil Orešek, ki je svojemu učencu Vrečku robato prorokoval, da ne bo iz njega nikoli nič, pa je postal poznejši Wretschko celo njegov nadzornik in kadar je prišel v Celje nadzirat, je svojega bivšega učitelja in krivega proroka vedno prvega »počastil«.

V Celju je imel med učenci poznejšega slavnega stenografa Antona Bezenška in pesnika Antona Aškercu. Najstarejši njegov živeči učenec utegne biti šol. svetnik Franc Jerovšek v Mariboru, ki se Glaserja dobro spominja, da je bil živahen učitelj in eleganten mož, hodil navadno lovsko oblečen ter nosil po zimi črno kučmo.

L. 1871. je napravil delni izpit iz klasične filologije za nižjo gimnazijo, nakar se je začel potegovati za definitivno službo, ker je bilo takrat mnogo mest razpisanih. Že v avgustu istega leta je bil imenovan za Novo mesto. Ko pa mu je štajerski deželni odbor ponudil po poslancu Hermanu deželno službo v Leobnu ali Ptuj, se je odpovedal Novemu mestu in se odločil za Ptuj, dasi je bila tam samo nižja realna gimnazija. Mikalo ga je namreč v Ptuj, ker je tam živel znani jezikoslovec Oroslov Caf, čigar učene družbe se je veselil. Pa tudi svojemu domu v Hočah je bil bliže.

Profesor v Ptuj (1872/73—74/75).

In tako je prišel v Ptuj, kjer je stalno občeval s čudaškim učenjakom Cafom. Ta se je brez počitka bavil samo z jezikoslovjem, tako da je popolnoma odmrl vsemu drugemu in se mu je nazadnje omračil um. Dne 3. julija 1874, ko so ga hoteli odpraviti v graško umobolnico in ga je Glaser hotel spremljati, si je v neopazovanem trenutku sam s strelom končal življenje. (2 Šeg.) Glaser mu je napisal obsežen življenjepis v podlistku graške »Tagespost«, kjer je med drugim izrazil misel, da bi Caf ne bil nikoli tako žalostno končal, ko bi bil živel kot vseučiliški profesor in pa v srečnem zakonu. Učenjak potrebuje, tako je izvajal Glaser, znanstvenega okrožja, kjer živi samo svojemu znanstvu, odmaknjen posvetnemu trušču, obdan od obožajočih ga učencev, ves blažen v odkrivanju novih resnic. Tako si je pač Glaser predstavljal svoje lastno bodoče življenje, a usoda je odločila drugače.

Z veliko vnemo se je Glaser v Ptuj udeleževal narodnega dela. V čitalnici je bil eno leto tajnik, dve leti podpredsednik, vsa tri leta pevovodja. Eden njegovih takratnih učencev, nadučitelj Janez Reich, je po skoro petdesetih letih v mariborskem »Taboru« (13. jan. 1927) zapisal, da je Glaser mnogo žrtvoval, ko je izbrane dijake večkrat na teden vabil k sebi, jih večbal v petju, pri tem pa še uprav slovansko pogostil. Pod njegovim vodstvom da so dijaki večkrat zapeli v čitalnici. Za njegovo narodno vzgojo da so mu bili vedno hvaležni. Med drugimi so bili tam njegovi učenci župnik F. S. Šegula in dvorni svetnik dr. Toplak, ki ne more pozabiti, kako je znal Glaser učence dvigati. Težje stvari da je vedno tudi slovenski tolmačil. Vseuč. profesor Matija Murko ni bil njegov učenec, spominja se pa, da je bil prof. Glaser znan po svojem učenem etimologiziranju.

Tudi v Ptuj je poleg latinščine učil francoščino. V prvem razredu je imel nekoč 59 dijakov, kar ga je slabotnega in bolnega zelo izmučilo. Zato si je želel, posebno še po Cafovi smrti, zopet drugam, kjer bi razredi ne bili tako prenapolnjeni, zlasti pa je imel namen, slediti takratnemu pozivu ministrstva, ki je obljubljalo razne ugodnosti srednješolskim profesorjem, ki bi se pripravljali za vseučiliške stolice.

Profesor v Kranju (1875/76—febr. 77).

Glaser je prosil za premestitev v Kranj, kamor je prišel na jesen 1875. Tam je bilo v vseh štirih razredih samo 67 dijakov. Počutil se je dobro in upal, da bo odtod prišel svojčas v kako večje duševno središče. Usoda je hotela, da si je po 20 letih želel nazaj v Kranj, a niti tega ni mogel doseči. Med tovariši je posebno vzljubil prof. Toma Zupana (v Kranju prof. 1867—79), s katerim si je še dolgo dopisoval. Z navdušenjem se je poprijel dela, znanstvenega in narodnega. Meseca marca 1876 je opravil še dopolnilni profesorski izpit iz grščine in slovenščine za višje razrede, tako da je bil prekomerno usposobljen. Takoj nato se je vrgel na učenje litvanščine in že 18. julija, torej po treh in pol mesecih, napravil kolokvij pri prof. primerjajočega jezikoslovja Joh. Schmidtu (ki ga je Glaser opisal v »Vestniku« 1874 p. 6) v Gradcu, ki mu je v izpričevalu potrdil »priznanja vredno znanje litvanskega jezika, pridobljeno z zasebnim učenjem, in da je njemu predložene neznane litv. tekste gladko prevajal«. Takoj nato se je z vso vnemo lotil zopet sanskrta, dočim se je s primerjajočim jezikoslovjem bavil že od l. 1872. Obenem je pripravil za gimnazijsko izvestje 1876 razpravo: »Über die Prothese im Griechischen, Romanischen und Englischen«, ki pa ni izšla, ker se je ravnatelj prepozno pobrinil, da bi si tiskarna oskrbela črke za starosl. polglasnika. Toda Glaser je hitro napisal v zameno prevod Ploetzove francoske slovnice I. del, ki je bila takrat najbolj na glasu.

Istočasno se je udeleževal tudi narodnega dela. Komaj je prišel v Kranj, so ga čitalničarji naprosili, da jih uči petja. Začel jih je vaditi 4. novembra 1875 po 2 uri na teden pa so priredili tri koncerte: 26. decembra 1875, 16. marca in 15. junija 1876^{1a)}. Pevcev je bilo v začetku 8, končno 24. Drugo leto je prevzel vodstvo petja novodošli uradnik Majdičevega mlina Trdina, Glaser pa je nadalje sodeloval kot navadni pevec. Ustvaril si je med meščanstvom in uradništvom, ki je bilo oboje še v precejšnji meri germanofilsko, uvaževan položaj, čeravno je bil na glasu kot neustrašen narodnjak. Le ravnatelj mu ni bil naklonjen. Glaser pa je mislil le v bodočnost in vlagal prošnje za študijski dopust.

Prvo prošnjo za dopust (doslovni prevod Sp 31—37) je vložil 7. junija 1876. Skliceval se je na letno poročilo ministrstva iz l. 1874., kjer ministrstvo obžaluje nedostatek akademičnih moči, posebno za primerjajoče jezikoslovje, ko na 6 avstrijskih vseučiliščih ni niti enega privatnega docenta za to stroko in da hoče vlada »po možnosti skrbno gojiti obstoječe kali.«²⁾ Glaser prosi za enoletni dopust, da bi se v Lipskem pripravljajal za to stroko. Prilaga vsa izpričevala, poziva se na svoje znanje jezikov in našteva svoje razprave in članke, omenja svoje prevode iz češčine in ruščine in navaja, da rojaki med maloštevilnimi domačimi jezikoslovci imenujejo tudi njega.

Kot dopolnilo k tej prošnji je vložil 1. septembra i. l. novo prošnjo, kjer se ponudi, da plača sam suplenta za sebe, in sicer Josipa Pravdiča, ki je že eno leto služil, a je zdaj brez službe. Obenem prosi podpore 100 for za pot iz Kranja v Lipsko in za kolegnino.

Kazensko premeščen.

Kot odgovor na obe prošnji pa je kakor blisk iz jasnega dospel 10. februarja 1877 ministrski odlok, naj nemudoma odrine na gimnazijo v Weidenau na pruskošlezijski meji.

Kako je do tega prišlo, pripoveduje v Spominih str. 41.: »Bil sem nekega dne v Ljubljani ter od Jurčiča izvedel, da je prišla brzojavka: „Alimpić³⁾ bombardira Aleksinac.“ Na večer v Kranj prispevši z zadnjim vlakom, sem v krčmi pri Jahaču zbranim gostom povedal to, seveda ne na kak slovesen način, nego kakor se pripovedujejo novice. Vsi so bili veseli, da so se Srbi vzdignili. O meni se je pa pripovedovalo, da sem v šoli čital to brzojavko, kar seveda ni bila istina.«

^{1a)} SN 1876, 147.

²⁾ Državni zbor je bil dovolil naučnemu ministru 50 tisoč for za izobrazbo vseučiliških profesorjev.

³⁾ Ranko Alimpić (1826—82), srbski general, v vojni 1876 poveljnik Drinskega kora.

Bila je to za Kranj senzacija prvega reda in značilno je, ko je Glaser 15. februarja⁴⁾ odhajal, da je bil edini Tomo Zupan, ki si ga je upal spremiti na kolodvor. Svojo selitev iz Kranja v Weidenau je opisal v podlistku *Sl. Naroda* in še mnogo let pozneje so se znanci spominjali na ta opis, ki je bil poln sarkazma. Med potom se je na Dunaju oglasil v ministrstvu ter šel naravnost k ministru Stremayerju, ki mu je na vprašanje, zakaj mora baš on tako daleč v izgnanstvo, cinično odgovoril: »Zato, ker ste samec, ki lahko svoje reči hitro pobere.« V ostalem pa ga je napotil k referentu min. svetniku Križeku, ki mu je gravitetično pojasnil vzrok premestitve: »Sie sind national zu über-spannt, wobei die Gediegenheit des Unterrichtes leidet, ungerecht gegen die deutschen Studenten und grob bei den Konferenzen.« Glaser je mirno odvrnil, da bo točko za točko ovrget v spomenici na ministrstvo. To je iz svojega novega službenega mesta tudi storil. Spomenica (doslovno v Sp. 43—48) je naslovljena na Njegovo ekscelenco. Odkrito in moško prizna, da je naroden, kakor to mora biti vsak pošten in omikan Slovenec, vendar se ni nikdar silil v ospredje. Kot življenjski cilj da si je postavil, postati avstrijskim ali vsaj južnim Slovanom zastopnik indologije in primerjajočega jezikoslovja. Njegovo šolsko delo je ocenil v Leobnu, Celju in Ptujju šolski nadzornik Nemec Holzinger povsod ugodno. Ko je zapuščal ptujsko gimnazijo, je obžalovala celo graška *Tagespost*, da tako »bewährte Lehrkraft« teži iz Ptuja in da ga naj skuša deželni odbor pridržati. Krivičnemu biti proti nemškim dijakom v Kranju je težko, ker takih tam ni. Očitek surovosti pri konferencah pa da je vzniknil iz brezpomembnega dogodka: profesor risanja je nepravilno napadel pri konferenci odsotnega tovariša, Glaser ga je zavrnil in prosil ravnatelja, naj napravi red, kar da mu je ravnatelj očitvidno zameril. Omenil je dalje, kako se je okrajni politični komisar Jagrič v Kranju zanj zavzel, češ da obžaluje njegovo discipliniranje, ko Glaser ni storil nikomur nič žalega in se je v Kranju ves čas vedel tako kakor malokateri profesor. (Kratko nato, pripominja Glaser, je bil Jagrič premeščen.) Na kratko: vsi očitki so neosnovani, zato prosi za rehabilitacijo: premestitev v Maribor ali Celje, Celovec, Gorico, kjer se poučuje tudi slovenščina, ali pa v kako vseučiliško mesto, Inomost ali pa Černovice, predvsem pa za enoletni dopust, da se na kakšni nemški univerzi usposobi za sanskrit in primerjalno jezikoslovje.

Glaser je slutil iz raznih znakov, da je ovadba delo ravnatelja Kroba. Spomnil se je, da ga je ravnatelj nekoč poklical pred se, češ, zakaj da govori proti vladi. Glaser je bil namreč nekega večera v slovenski družbi rekel, da se minister Andrassy strašno moti, če misli, da bo s kompanijo vojakov in

⁴⁾ SN 1877 je 20. febr. prinesel uvodni članek: Zopet en slovenski profesor ex offio na Nemško prestavljen. — Gimn. izvestje, Kranj 1877, ima suho notico, da je Glaser premeščen v Weidenau in zanj postavljen suplent Jos. Pravdič.

z godbo ukrotil Bosno. To nedolžno in kakor se je izkazalo, resnično opazko je slovenski profesor zanesel ravnatelju na uho. In ko je na to prišel šolski nadzornik Janez Šolar (1871—1879 v tej službi na Kranjskem) nadzirat v Kranj, je njegova konferenca trajala dve uri in je cele pol ure »zdeloval« ubogega Glaserja, ki je dobro videl, kako ravnatelj pri tem uživa. Glaser je bil prepričan, da je ravnatelj porabil to neugodno oceno in še druge njegove »grehe« in ga na Dunaju očrnil. Za ravnateljevo animoznost je značilno, da mu pri odhodu iz Kranja sploh ni hotel dati nobenega uporabnostnega izpričevala in se je šele končno udal, toda ni napisal nobene priznalne besedice o službovanju. In ko je Glaser iz Weidenau-a prosil ravnatelja Kroba, naj mu potrdi, da so očitki proti njemu neresnični, mu tega ni hotel storiti. (Pismo Glaser T. Zupanu 24. marca 1877.) Slovenska javnost je vedela, da je vlada Glaserja samo zaradi njegove narodne odločnosti tako kruto udarila, zato mu je naklonila svoje simpatije. (M. Murko v pismu 27. XI. 33.)

Zelo se je skrbel za Glaserjevo usodo njegov nekdanji profesor Dav. Trstenjak, takrat župnik v Ponikvi, ki poroča 5. marca 1877 Tomu Zupanu, kaj vse je ukrenil v tej stvari, in poizveduje o podrobnostih. Odgovor Zupanov je ohranjen v konceptu na istem pismu in se tam Zupan izredno laskavo izraža o Glaserju. Tu omenja, da je bila v Kranju govorica (ki so jo Glaserjevi prijatelji iz oportunističnih razlogov sicer prikrivali, ki pa je bila po Glaserjevem značaju več ko verjetna), da je namreč prof. Glaser v šoli čital in razlagal srbske telegrame in navdušeno govoril o hrabrosti srbske vojske. (Prim. še beograjsko Politiko z dne 27. junija 1931 in pismo 33. Turnerju 12. januarja 1913.)

Tako je postal torej tudi Glaser eden izmed »profesorjev mučenicov« (Šuman, Pajk in Šuklje), toda tem trem je vlada pozneje bogato nagradila svoječasno »pomoto«, samo Glaser je ostal pozabljen.

Tri leta prognanec na severu (Weidenau) (febr. 1877 — febr. 1880).

Weidenau, njegovo novo službeno mesto, leži tik ob pruski meji v Šleziji. Tje je prišel v soboto 17. februarja 1877 zvečer, ustavil se v gostilni Jung, ki je bila v II. nadstropju vsa razsvetljena. Med večerjo prideta k njemu dva gospoda, ki sta uganila, da utegne tujec biti novi premeščeni profesor. Povabita ga v družbo tamkajšnjega kazina, predsednik ga predstavi družbi in mu izreče srčno dobrodošlico. Glaser se zahvali za nepričakovan sprejem in obljubi, da bo radevolje sodeloval kot pevec in glasbenik. To je bil zanj dober začetek in res se je tudi ves čas dobro imel. Tudi služba je bila kaj lahka. Mladina marljiva, razredi majhni: v 5. razredu, kjer je imel latinščino in grščino, je bilo 13 dijakov, v 4. pa, kjer je učil francoščino, je bilo celo samo 5 učencev. Le z ravnateljem ni dobro izhajal. Ta je bil namreč premalo — birokrat. Vlog (n. pr. potnih računov) ni odpošiljal, konferenc ni skliceval.

bilo ga je treba dregati, kar je moral opravljati senior Glaser. Red je končno napravil nadzornik Schreyer, ki je poslal ravnatelja v »zasluženi« pokoj, na njegovo mesto pa je prišel iz Gradca dr. Georg Lukas in voziček je zopet stekel.

Življenje je bilo tam zelo po ceni, zato si je nabavil potrebnih knjig za indologijo (Rgveda 1015 spevov), plačal stare dolgove in še prihranil denar za počitniška potovanja.

Prve počitnice (1877) je preživel v Zagrebu in prosil za eno razpisanih mest kje na Hrvaškem, med drugim v Varaždinu. Predstavljal se je mero-dajnim osebam in čakal rešitve. Med tem je delal izlete v Sisek, Jesenovec, Lipik in dalje do Stare Gradiške. V Zagrebu je občeval s svojim nekdanjim učencem Antonom Bezenškom, nadalje s Franjem Marnom, Valjavcem in Zepićem. Ko je bilo do konca počitnic čakanje zaman, se je žalosten vrnil v Weidenau.

Druge počitnice (1878) je prebil v Berlinu. (Gl. T. Zupanu 17. julija 1878 in 6. januarja 1879). Mesto je napravilo nanj velik vtis. Vsak dan je hodil po muzejih, galerijah, gledališčih, po nekaj ur pa je čital rgvedske slavospeve. Predstavil se je tudi Jagiću in indologoma Weberju in Zimmermannu. V svojih Spominih podrobno opisuje življenje v mestu in razne izlete (Swinemünde).

V počitnicah 1879 je šel v Tübingen, ker je bil v Berlinu zvedel, da trajajo tam predavanja še do srede avgusta. Prišel je tje preko Prage, kjer je ostal dva dni, nato se je peljal skozi Nürnberg in Stuttgart v Tübingen, kjer je bil 4 tedne. Na vseučilišču je poslušal Rudolfa Rotha (primerj. zgod. verstev in rgvedski slavospevi), pri prof. Geldnerju pa o Avesti. Zanimivo je popisal v Slov. Narodu (jul. 1879. prepis v Sp. 82—94) to malo vseučiliško mesto, ki ima poleg raznih znamenitosti še več primitivnosti, tako da se nam Slovencem ni treba pred to nemško »kulturo« sramovati (povsod vidimo Glaserjev narodnovzgojni namen), ko n. pr. pravi, da nimajo zimskega gledališča, letno pa je v nekem bivšem — hlevu; ali pa, da so »hiše, ki imajo vsako nadstropje po 5—6 palcev nazven napuščeno, tako da so te ozke ulice videti enake starim, posušenim baburam, ki si v silni zgovornosti jezike brusiyo.« Pač pa hvali vseučilišče, ker živijo dijaki tam v tesnem stiku s svojimi profesorji. Tako ima prof. Roth, najboljši poznavalec staroindske dobe, navado, da povabi včasih svoje dijake k sebi na obed in se z njimi pogovarja. Tudi Glaser je imel tako priliko. Posebno hvali na njem, kako je ta veliki učenjak zadovoljen z bivanjem v majhnem mestu, »naša mladina pa sili samo v velika nemška mesta, domača gnezda pa prepušča tujim ptičem. Narodni reči presneto malo koristi, če je kdo častno imenovan v kakšno nemško mesto.« — Nazaj se je vozil preko Monakovega, kjer je ostal tri dni, nato je med potom pogle-

dal k staršem v Hoče, potem je odrinil preko Dunaja in Olomuca v svoj Weidenau.

Iz pisma T. Zupanu 20. junija 1878 zvemo, da se je začel učiti ruščine in je nameraval v počitnicah 1879 iti v Moskvo, ker je hotel rezultate svojih staroindskih študij in primerj. jezikoslovja objavljati v ruščini, ko ni bilo upati, da bi jih sprejela Jugoslavenska akademija.

Svoje bivanje v Weidenau-u je smatral za prognanstvo, ki ga je treba nositi resignirano kakor Diogenes in čakati boljših časov. Sicer pa je vedno prosil stran in obenem za študijski dopust. Zadovoljen bi bil z mestom, ki ima zdravo podnebje, na pr. Celje in se ponudil, da se v slučaju dopusta odpove dve leti službeni dokladi v prid svojemu namestniku (T. Zupanu 20. junija 1886). V vseučiliško mesto pa bi rad prišel že kot dobro podkovan indolog.

Koncem prvega polletja 1879/80 je bil rešen severa, zato so ga pa vrgli na skrajni slovenski jug, v Trst. Da so ga šlezijski Nemci radi imeli, vkljub temu, da je vedno silil od njih in ni nikdar skrival svoje narodnosti, se vidi iz lepe odhodnice 1. februarja. Dolga vrsta ljudi ga je daleč iz mesta spremljala, domače novine Jägerndorfer Zeitung 1880 Nr. 37 pa so prinesle čedno notico njemu v slovo. In ko je bil Glaser že v Trstu, je še dobil diplomu, da ga je društvo Kasino 21. marca 1880 izvolilo za svojega častnega člana.

Delo in borbe v Trstu (febr. 1880—jul. 1901).

Tretjino svoje službene dobe je imel Glaser za seboj, ko je prišel od trdih Nemcev, s katerimi je pa prav dobro izhajal, februarja 1880 na vroča tržaška tla, kjer so med meščanstvom vladali italijanski iredentisti, v upravi nemški birokratje, med obema pa je krepko poganjal slovenski proletariat s tenko plastjo domače in priseljene inteligence. Tu mu je bilo sojeno, da dosluži ostali dve tretjini svoje dobe in da postavi po letih pripravljanja čvrste temelje vsestranskemu delovanju, da pa tudi doživi največja razočaranja.

Šele v Trstu mu je uspelo, da je dosegel tako zaželeni sanskrtski doktorat, ki bi mu naj odprl pot do vseučiliške stolice, v Trstu je spisal glavno svoje delo, Zgodovino slovenskega slovstva, udeleževal se v kulturnih in političnih društvih, tu je razvil razsežno prevajateljsko delovanje in — last not least — ustvaril si je domače ognjišče.

Najvažnejši delokrog pa, kjer mu nihče ne krati velikih zaslug, je bila šola. Komaj je prišel na tržaško gimnazijo, je videl, kakšna pastorka je tam slovenščina. Že l. 1881. je politično društvo Edinost poslalo spomenico na ministrstvo, da bi se slovenski pouk razširil, toda zaman. Zato je Glaser sestavil novo spomenico (besedilo v Sp. 158—172), ki jo je društvo Edinost na občnem zboru v Katinari v jeseni 1884 odobrilo in sta jo podpisala predsednik Iv. Nabergoj in tajnik V. Dolenc. V začetku opozarja spomenica na kri-

vice, ki jih dela vlada s tem, da rešuje narodno vprašanje pri vsakem narodu drugače: Poljakom je dala največ, Čehom že manj, najmanj pa Slovincem in še to v vsaki deželi drugače. Dočim je povsod drugod obisk slovenščine za Slovence obvezen, še celo na Koroškem so za 67 dijakov štirje tečaji, na Kranjskem so v spodnjih štirih razredih vzporednice s štirimi predmeti v slovenščini, je v Trstu sedaj 117 slovenskih dijakov (med 403) še vedno stlačenih samo v tri kurze, ki so povrh še neobvezni, in je v prvem kurzu učni jezik nemški ter so učenci tudi Italijani in Nemci, torej isto stanje, kakor je bilo l. 1872., ko je bilo na gimnaziji vseh slovenskih dijakov samo 29. Krivično razmerje v škodo Slovincem se kaže v tem, da je za Nemce 26 tedenskih ur v nemščini, za Italijane 14 ur v njih materinščini, za Slovence pa samo 6. Zato se predlaga, naj se predvsem tedanji drugi kurz razdeli v dva, posebno ko se je prof. Glaser ponudil, da bo en oddelek zastonj poučeval, nadalje da bodi slovenščina za Slovence tudi v Trstu obvezna, in sicer za vsak razred po 2 tedenski uri, če se vsaj trije Slovenci oglasijo. Končno spomenica z vso odločnostjo naglaša, da imajo slovenski profesorji isto pravico do narodnega udejstvovanja kakor nemški in italijanski in se torej ne smejo že zato nazivati nacionalni hujškači.

Vlada je dobro vedela, kdo je duševni oče tej ostri spomenici, in je tržaški namestnik Pretis nameraval Glaserja disciplinirati, pa je to odvrnil Nemec dr. Gnad, ki je bil obenem nadzornik za slovenski pouk. Ta je uvidel upravičenost slovenskih zahtev, obenem pa spoznal, da spada semkaj slovenski nadzornik, zato je prosil za razrešitev, nakar je bila ta naloga poverjena dne 21. septembra 1885 dotedanjemu dež. šol. nadzorniku vitezu Klodiču. Ta je prišel kar v začetku šolskega leta nadzirat in uspeh je bil, da se je po Glaserjevem predlogu drugi kurz razklal na dvoje. V prvem je učil suplent Pokorn (pozneje dolgo let profesor v Mariboru), v ostalih treh pa Glaser. Tako je ostalo tudi drugo leto 1886/7. V naslednjem letu pa se je popolnoma v Glaserjevem smislu, toda na predlog nadzornika Klodiča, otvorilo kar osem kurzov. Poleg teh je še obstajal nemško-slovenski kurz. Tako je torej Glaser srečno izbojeval slovenščini zmago. Od l. 1889/90 je poučeval sam slovenščino v vseh osmih razredih.

In kako je poučeval! Bil je svojim dijakom ne samo dober učitelj, ki je želel, da učenci po končani gimnaziji odnesejo v življenje veselje do slovenskega slovstva, bil je tudi kakor dober pastir, ki je imel vsakega slovenskega dijaka v evidenci in je budno pazil, da se mu ne izgubi. Le z veliko ljubeznijo in z imponujočim znanjem jih je mogel v teh neobveznih (!) kurzih obdržati. Če je zvedel, da njegovemu dijaku v kakšnem predmetu slaba prede, ga je vzel k sebi na stanovanje in ga pripravljaj, seve zastonj. Še gmotno jih je podpiral vkljub skromni svoji plači. V višjih razredih jih je navduševal,

naj se poskusijo kot pisatelji in umetniki, pri čemer jih je svaril pred kozmopolitizmom. Najprej naj proučijo svojo zemljo, svoj narod, potem šele naj pogledajo k velikim tujim narodom. Iz domače zemlje naj vzniknejo sadovi slovenskih pisateljev in umetnikov, potem bodo mogli prodreti preko domačih mej na poprišče mednarodne kulture, prej pa nikakor ne. (Slovan 1903, p. 350.)

Da bi jih navadil domače slovstvo samostojno presojati, jim je dajal tupačam za domače naloge, da je moral kdo kako večje delo proučiti in samostojno oceniti. Teme so se tikale v glavnem narodnih vprašanj. Šolska oblast je videla v tem politiko in Glaser je dobil za to rodoljubno delo »svarilo« (Verweis)!

Spomina vreden je spor, ki ga je imel Glaser l. 1895. s tržaškim ordinariatom. V Trstu je bil škof Dobrila ustanovil dijaško semenišče, odkoder je prihajalo največ učencev v slovenske tečaje. Ko pa je postal vodja semenišča slovenski odpadnik mladi duhovnik Vincenc Masten, je obisk tečajev, ki so bili neobvezni, sumljivo popuščal, tako da je bil njih obstoj v nevarnosti. Tako so se v 5. razredu v začetku oglasili samo trije, iz dijaškega semenišča vkljub Glaserjevemu prigovarjanju samo eden, v 7. razredu se je prijavil eden Slovenec, Glaser je pridobil še enega Slovence in enega Hrvata. Glaser se je parkrat ustno in enkrat pismeno obrnil na vodjo; ko pa je bilo vse zaman, se je odpravil k škofu, ki ga pa ni našel doma, dobil pa je mons. dr. Šusta, ki mu je dan nato izjavil, da postopa vodja po danih navodilih, češ da semenišče nima namena podpirati s svojimi gojenci »radikalnih slovenskih teženj«. Tedaj se je Glaser obrnil na javnost. Priobčil je v Edinosti 11. oktobra 1895 Odprto pismo na ordinariat, kjer je pohvalil narodno zavednost štajerske duhovščine, kazal na svetli zgled vladike Strossmayerja, omenil očitno naklonjenost papeža Leona XIII. do Slovanov, dočim tu v Trstu iz samega strahu pred italijanskim časopisjem smatrajo že za narodni radikalizem, če skuša profesor slovenske učence pripraviti do obiska slovenskega pouka. Ali ni sprememba v vodstvu dijaškega semenišča morda koncesija Italijanom, s čimer je v zvezi, da slovenščina v tržaških cerkvah vedno bolj gine? vprašuje trpko. »Resnobni starejši slovenski duhovniki tržaške škofije, ki ne poznajo strahu pred italijanskimi časniki, in vsi posvetni ljudje naše narodnosti so tega mnenja, da je bila popustljivost tržaškega ordinarijata v tej zadevi prva hiba, ki je ojačila greben italijanskim nestrpnežem.«

Ta moška beseda je našla velik odmev (učitelj Neckermann v pismu 21. oktobra 1895 mu čestita in občuduje njegov jekleni značaj), odobraval so to tudi nekateri duhovniki, Glaser pa je bil od namestništva pozvan, naj se opraviči. Storil je to v temperamentni vlogi (15. oktobra 1895 — doslovno ohranjena v Sp. 190—199), kjer navaja, da je baš on pred 10 leti

izposloval 8 slovenskih tečajev, zato čuva nad njimi kakor oče nad svojo deco. Namestništvo pa mu je po ravnatelju Francu Swidi izreklo (25. oktobra 1895) ukor (eine Rüge wegen der gegen das bischöfliche Ordinariat gerichteten Auslassungen, die mit der Stellung eines öffentlichen Dozenten . . . unvereinbar sind.) — Pozneje je Glaser zvedel, da so ga mislili celo upokojiti, da ni bil že itak skoro doslužil. — Glaser je v tem boju pokazal neustrašenost, ki je vplivala vzpodbujevalno na rojake.

Indolog.

Prvi sanskrtski doktor (1883).

Že od nekdaj je etimologiziranje priljubljen predmet samoukov, ki menijo, da se na ta način najlaže pride do vsakovrstnih domoljubnih hipotez. Znanstven značaj pa je dobilo primerjajoče jezikoslovje, ko mu je prve temelje ustvaril l. 1816. Nemec Franc Bopp z izdajo slovite knjige *Conjugationssystem*, kjer je dokazal, da je sanskrt najbližji sorodnik večini evropskih jezikov. Prvi sanskrtski (indolog) med Slovenci je bil Oroslav Caf, njegov učenec pa Davorin Trstenjak, ki je kot profesor na mariborski gimnaziji (1850 do 1861) rad nagovarjal dijake k študiju tega jezika, toda le dva, pravi, sta ga poslušala, prof. Šuman in »marljivi prof. K. Glaser v Ptuj« (Zora, 1874, p. 7.) V splošnem je imela indologija kaj redke, a zato tem imenitnejše zastopnike, na katere je bil vsak narod ponosen. V Glaserjevem značaju je bilo, da mu je morala vstati misel, da bi tudi on v čast Slovencev, Jugoslovanov, morda celo vseh avstrijskih Slovanov mogel pred svetom pokazati sadove prirojene pridnosti in ukaželjnosti. Že kot profesor v Kranju, še bolj pa v Weidenau-u se je bavil z indologijo, kupoval si znanstvene knjige, hranil med šolskim letom za počitniška potovanja v nemška vseučiliška mesta, kjer je včasih ujel celo kakšno predavanje ali se vsaj seznanil z vodilnimi indologi. Toda vse to je bilo še premalo. Ko se je iz Weidenau-a hotel na berlinskem vseučilišču prijaviti za kolokvije iz sanskrta in gotščine, mu tega niso dovolili, iz Dunaja pa niti odgovora ni dobil. Treba je torej bilo sistematičnega študija, rednega in daljšega posečanja predavanj, dela v seminarjih. Za vse to pa je bil nujno potreben vsaj enoleten dopust. In začela se je križeva pot, da ga doseže. Vse prošnje so bile zaman, prej je moral še v triletno prognanstvo, šele v Trstu je bil uslišan, toda odreči se je moral dveletni aktivitetni dokladi, da se iz nje plača suplent zanj! Svoj čas je mislil na študij v Heidelbergu, kjer je deloval slavn strokovnjak Bartholomä (od katerega je dobil nekaj pisem), in na Oxford, da bi poslušal Millsa. Zdaj pa se je odločil za Dunaj, ker je bil leto poprej prišel tje sloviti indolog Bühler (1837—1898), ki je bil skoro 20 let v Indiji proučeval staro indsko kulturo in jezik. Komaj je imel Glaser enoleten

dopust, je hitel najprej v Berlin, kjer se je vršil (12.—17. sep. 1881) V. kongres orientalistov, ki ga je opisal v Kresu 1881. Nato pa se je podal na Dunaj. Ni prišel nepripravljen. Že v Trstu je napisal komentar k Rgveda I 149 in ga priložil prošnji za dopust. Bühler je bil z delom zadovoljen.

Z uprav mladeniškim ognjem se je 36letni profesor Glaser posvetil zopet znova vseučiliškemu študiju, tokrat stroki, ki bi naj izpolnila dolgoletne njegove sanje.

V pismu Tomu Zupanu (brez datuma, najbrž decembra 1881) poroča, kaj vse posluša: pri Bühlerju tri kolegije iz indologije, pri Müllerju o perzijsčini in armenščini, pri Wahrmundu na orientalski akademiji o arabščini. Pri Bühlerju so bili v celem 4 slušatelji in ker so v eni uri prevajali po tri drobno tiskane strani, so se slušatelji, ki so komentirali, morali temeljito pripravljati. Glaser pravi, da »se je dostojno udeleževal interpretacij«. Največ je občeval z dr. Hultschem, s katerim se je nekaj časa skupaj učil, Glaser njega staroslovenščino, ta pa perzijsčino, vendar se je Hultsch kmalu naveličal, morda tudi ni utegnil, ker je v 2. tečaju postal sam privatni docent in se je tudi Glaser pri njem vpisal. Glaser je bil ves srečen in piše T. Zupanu 6. aprila 1882: »Cilj, ki sem si ga l. 1863. v Mariboru kot šestošolec postavil, da postavim v republiki indijskih filologov Jugoslovanom (!) zastopnika, se vendar počasi bliža izvršitvi in to me tako zadovoljuje, da se v vsakem oziru izvrstno počutim.« To je eno redkih solnčnih pisem njegovih!

Čez eno leto mu je Bühler rekel, da se sme oglasiti za doktorat in naj napiše disertacijo. Toda njegov dopust mu je potekal in moral bi jo pisati že v Trstu sredi učnega dela. Zato je prosil še za eno leto dopusta in zopet ponudil plačo za suplenta, prošnja pa mu je bila odbita. Tedaj pa je šel (julija 1882) naravnost pred cesarja, ki ga je prijazno poslušal, se dal poučiti o osebnih razmerah ter mu obljubil ugodno rešitev. Ta pa je dospela tako pozno, da je že par tednov v Trstu opravljal zopet službo. Zato pa je bil dopust na državne stroške, kar se je imel zahvaliti Bühlerju, ki je dobil prošnjo ad referendum in jo priporočal. Tako je bil na Dunaju še drugo leto 1882/83.

Promoviran za doktorja je bil decembra 1883 na osnovi disertacije »Über Bâna's Pârvatîparinaya nataka« t. j. o Bânovi gledališčni igri Parvatina možitv. Indski pesnik Kâlidâsa (v 5. ali 6. stol. po Kr.) je bil namreč spisal epično pesem Kumâra sambhava (rojstvo kneževiča); par stoletij pozneje je pesnik Bâna ta ep dramatiziral. Glaser je raziskoval razmerje med obema pesnitvama. Ocena disertacije, ki je izšla 1883 v izvestjih dunajske akademije (Sitzungsberichte d. ph. hist. Kl. C IV, 575—664; kot ponatis 92 str.), je bila ugodna. Tako je postal Glaser prvi »windisch-indischer Doktor«, kakor ga je šaljivo imenoval D. Trstenjak.

Za vseučiliško stolico.

Ko je imel doktorat, je takoj začel delati na uresničenje svojega ideala, postati vseučiliški profesor. Dobro vedoč, da je njegova stroka (indologija in primerjajoče jezikoslovje) možna le na večji univerzi med večjim narodom, je obrnil svoje oči najprej k Poljakom, misleč, da bo ta veliki in bogati narod najlažje prenesel to malo gojevano panogo. Od njih bi se morda dala celo zasejati v Ukrajino. Tudi na prve kulturne stike Slovencev s Poljaki je mislil in jih na ta način hotel navezati. Da bi ne prišel praznih rok, je prevedel Bühlerjevo sanskrtsko slovnico na poljščino. (Do izdaje ni prišlo, kje je rokopis, ni znano.) Pridno se je sam učil poljščine, v 2. tečaju 1882/83 se je bil na dun. vseučilišču seznanil s Poljakom priv. doc. Leciejewskim, s katerim sta se učila medsebojno poljski in slovenski po eno uro na dan, zdaj na stanovanju enega in nato pri drugem. Kolik idealizem! In ko so prišle počitnice 1883, je Glaser naprosil Bož. Raiča, da je tega Poljaka povabil k sebi v Haloze, dočim je sam prebil počitnice v Lvovu in si tam najel poljskega profesorja, da se izuri v poljščini. Profesor Bühler mu je utiral pot v ministrstvu, kjer je dobil zagotovilo, da je treba samo, da izreče modroslovna fakulteta željo po taki stolici in ga predlaga. Zato je Glaser še v teh počitnicah izročil obsežno spomenico poljskemu poslancu Cierkovskemu in ga prosil posredovanja pri poljskem poslanskem klubu. Dne 3. marca 1884 je vložil prošnjo na modroslovno fakulteto, naj ga predlaga za izrednega profesorja in mu dovoli, da bi smel eden ali dva tečaja predavati v nemščini, obenem pa je obljubil, da se rad umakne, čim bi se javil za to stolico kak Poljak. Dolgo je čakal odgovora. Končno je prišel, da se je profesorski zbor na svoji seji 4. julija soglasno zedinil, »že nie może przychylić się do prośby W-go Pana i przedstawić Go Wys. c. k. Ministerstwu ... Lwów 4. lipca 1884.« Tako je torej tu propadel.

Nič bolje ni opravil v Pragi. Tja je šel na poziv dv. sv. Križeka, da uredi literarno zapuščino A. Vanička. Izrabil pa je vsako priliko, da stopi v stik z vseučiliškimi krogi na obeh univerzah. Koncem II. tečaja 1884 je napisal za praško Politiko podlistek »Der VII. Orientalistenkongress und die österreichischen Slaven« (prevel Jereb v Edinosti 1884). Tu razlaga najprej o početkih orientalističnih študij, prikazuje, koliko so drugi narodi za to storili in žrtvovali in da je zdaj prišla doba tudi za avstrijske Slované, da odpro stolice na vseučiliščih, zlasti z ozirom na bližajoči se VII. redni kongres orientalistov na Dunaju l. 1886. Pri tem omenja, da bi se čutil srečnega, ko bi ga Slovani hoteli v njegovem stremljenju podpirati. Ta migljaj so seveda vseučiliški krogi dobro razumeli in uspeh podlistka je bil, da so se ga odslej začeli ostentativno ogibati, edino znani filozof G. Lindner, ki je zahajal na počitnice v naš Fram, mu je ostal zvest. Glaser si je kaj lahko izračunal, kaj bi

bil uspeh morebitne prošnje, zato je s trpkimi čustvi zapustil »zlato« Prago in si šel svojih srčnih ran hladiti v Haloze k blagohotnemu B. Raiču, ki mu je v enem vinogradu dal sobo, kjer je nemoteno študiral. Dopoldne je prevajal indsko dramo Urvaši, popoldne pa pisal Vaničkov življenjepis. Koncem počitnic je bil z obema gotov. V prostem času, kar ga je še ostalo, je rad bival v veseli družbi učitelja Kelca in kaplana Davorina Meška, ki je lani kot župnik v Kapeli umrl.

Kot zadnje upanje mu je ostal še Z a g r e b. Že l. 1874., ko je 19. oktobra prisostvoval otvoritvi vseučilišča, je morda mislil, da bo nekoč tudi on na domači univerzi lahko predaval. Sedaj si je pridobil formalno kvalifikacijo. Svoj načrt je povedal Davorinu Trstenjaku, ki mu je v pismu 19. junija 1886 iz Starega trga dal očetovska navodila: »Če res v Zagreb idete na počitnice bodite opazni glede zdravja. Voda tam ni zdrava. Glejte, da v gornjem mestu kako stanovališče dobite, na trgu sv. Marka, ali blizu Tuškanca. Na Kaptoli, v Ilici, Jelačićevem trgu in proti Savi je zrak ni zdrav... V Zagrebu pozdravite mi g. viteza Trnskega, naj Vas on predstavi Račkemu, exbanu Mažuraniću, kterima moj poklon izročite. Obiščite prof. Valjavca Dr. Celestina, ktere tudi pozdravljam. Želim, da bi Vaše želje se izpolnile [isto mu piše 6. novembra 1885 Bühler: Es wird mich sehr freuen, wenn Sie in Agram ankommen] a modro in previdno postopajte. Glejte, da se seznanite z vladnimi osebami, a pred temi skrivajte slovanskega rodoljuba in pokažite samo prijatelja znosti, kateri bi rad v hrvatskeji mladeži zbudil duha za resne študije. Iz Zagreba mi pišite, kako Vam ugaja fizična in duševna atmosfera. Hrvati so posebni ljudi, Hitz- und Brauseköpfe z velikim narodnim ponosom.« V koliko se je Glaser držal teh naukov, ne vemo, vendar si je na svoj način pripravljat tla. V Sp. 154 ss. pripoveduje: Vložil sem pri modroslovski fakulteti zagrebskega vseučilišča prošnjo dne 13. marcija 1887,⁵⁾ naj se na zagrebskem vseučilišču ustanovi stolica za sanskrt in primerjajoče jezikoslovje in naj me imenujejo za izrednega profesorja. Na mojo prošnjo pa sem dobil ta le dva odloka:

Dekanat mudros. fakulteta kralj. svenčilišta Franje Josipa.

Br. 68. 1887.

Veleučeni gospodine!

Profesorski sbor preporučio je Vašu molbu visokoj kr. zemaljskoj vladi, ali do danas nije dobio odgovora. Čim mu odgovor stigne, odmah ćete dobiti obavjest od ovoga dekanata. U ovaj čas želim, da Vam ne mogu dati definitivn niti povoljan niti nepovoljan odgovor. Primite izraz moga dubokoga štovanja.

U Zagrebu dne 2. svibnja 1887.

Tade Smičiklas, o. g. dekan.

⁵⁾ Ker piše Turnerju 8. okt. 1886: »Kompetoval sem v Zagreb, pa hode zastonj, kakor sem se prepričal«, je verjetno, da je vložil dve prošnji.

Br. 63-1888.

Visoko učeni gospodine!

Visoka kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu riešavajuć izvještaj dekanata od 15. ožujka 1887 br. 34 nije obnašla, po odpisu svojem od 21. travnja t. g. br. 2642/1887 za sada daljnju razpravu povesti u svrhu, da se na mudroslovnom fakultetu kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu ustroji profesorska stolica za komparativnu filologiju i staro-indijski jezik. Tim bi za sada odpadalo i personalno pitanje takove profesorske stolice. Buduće dakle, da profesura, koju zamoliste, nije sistemisirana, stoga se Vaša molba nije mogla u razpravu uzeti. Obavješćujući Vas ob ovoj odluci visoke kr. zemaljske vlade vraća Vam ovaj dekanat sve priloge, što su bili Vašoj molbenici priloženi.

U Zagrebu dne 5. svibnja 1888.

Dr. P. Matković,
o. g. dekan.

Filozofska fakulteta je torej Glaserja predlagala za izrednega profesorja, vlada pa je po enoletnem razmišljanju izrekla, da take stolice ni treba.

Te izkušnje so Glaserja hudo potrle, da je predvidevajoč svoj neuspeh bolesto vzkliknil: Slovanska vzajemnost je samo prazna beseda in slovanski učenjak ne najde pri slovanskih bratih nobene podpore. (Tu 8. oktobra 1886.) Pokopal je (začasno) vse nade na vseučiliško stolico in se vrgel na — drugo polje. In vendar, ko je po nekaj letih vzkipeo gibanje za slovensko univerzo, ga še enkrat prevzame onemoglo hotenje in 26. februarja 1898 piše Turnerju: »Če bi se izrekla želja, da naj učim, bi se ne upiral in bi učil, dokler bi me ne začelo trgati . . .«

Ni prišlo do tega, tudi slovenske univerze ni čakal.

Sadovi Glaserjeve orientalistike,

kjer je zavzemala prvo mesto indologija in tu zopet sanskrt, so bili razme roma bogati. Že zgodaj (1874) je začel pisati strokovna poročila, članke, razprave v razne liste: Slov. Narod, Edinost, Stražo, Zoro, Vestnik, Kres, Ljub. Zvon, Dom in svet, Vedo, Slovenko, Slov. Matico, gimnazijska izveštja pa tudi nemške: Politik, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft in celo Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien. Pisal je življenjepise imenitnih lingvistov, o staroindskem slovstvu in njega predstaviteljih, navajal vsebino literarnih del, objavljal staroindske pripovedke in pravljice, razpravljaj o verstvu in pravnih običajih, pokazal takratno stanje indologije, poročal o kongresih orientalistov, vzpodbujal Slovane, da tudi oni stopijo v to kolo i. t. d.

Tudi prevajati je začel. Prof. Bühler mu je svetoval, naj igro, ki jo je v disertaciji obravnaval, prevede v nemščino, ker še ni prevedena na noben evropski jezik. To je storil po zimi 1883/84, in sicer tako, da se je po obliki držal originala, kjer je tretjina v vezani besedi in to v raznih merah. Bühler je bil s prevodom zadovoljen, Glaser pa je vendar rokopiš poslal še znanemu

prevajalcu indskih iger v Reclamovi zbirki L. Fritzeju, s katerim se je bil seznanil l. 1881. v Berlinu na V. mednar. orient. kongresu. Po njegovem nasvetu je Glaser za vse metrične partije, ki so v originalu v raznih merah, vzel vedno isto mero, predelal igro še enkrat, jo pustil nekaj let ležati, nato pa jo objavil v izvestju tržaške gimnazije l. 1886. »Pârvatîs Hochzeit«. Vsebina: kako postane Parvati, hčerka gorskega boga Himavah, po mnogih ovirah žena boga Siva, pri čemer se obhaja poroka po starih brahmanskih obredih.

Obširno oceno tega prevoda je napisal profesor indologije na nemškem vseučilišču v Pragi Winternitz v *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft Wien* 1887 in jo zaključil: »Eine dankenswerte Arbeit von Prof. Glaser, dieses Drama, welches erst durch ihn in Europa bekannt geworden ist, auch deutschen Lesern zugänglich gemacht zu haben; die Übersetzung ist durchaus gelungen, dem poetischen Original vollkommen gerecht.« V istem ugodnem smislu je poročal Österr. Literar. Centralblatt 1888, No. 12, nadalje Deutsches Litteraturblatt, Gotha 1887, p. 74 (»die Übersetzung vortrefflich«) in celo Modenzeitung, Leipzig 1888, Nr. 23 (»die Übersetzung durchaus fliessend und formgewandt«). Tudi D. Trstenjak mu piše 19. junija 1886: »Dobro ste preložili, Vaši versi neso okorni.« Te ugodne ocene so Glaserja vzbujale, da se je lotil prevajalnega dela in da se je vedno nanje skliceval, če mu je kritika očitala neuglajenost jezika.

Prepričan, da »tudi Slovincem ne bo služilo v sramoto«, če bodo kakor veliki narodi imeli prevedene staroindske igre, je zasnoval »Indijsko Taližo« (kakor smo imeli Slovensko Taližo, zbirko gledaliških iger) in namenil (v predgovoru I., 7) izdati četvorico Kālidāsovih dram, izšle pa so samo tri: I. Urvāṣî, 1885, II. Mālavikā in Agnimitra, 1886. V predgovoru II. p. 4 pravi: »Slovensko slovstvo je drugo v Evropi, ki ima to dramo prevedeno.« Obe sta izšli v Trstu, prva je posvečena Davorinu Trstenjaku, druga pa Bož. Raiču. Po dolgem odmoru je 1908 izšla v tretjem in zadnjem zvezku slavnega Sakuntala, ki jo je posvetil svojemu dunajskemu prijatelju Čehu drju. Jos. Karášku. Namesto četrte indske drame pa je 1909 izdal Zal in Rudabeh, prevod iz obsežne epske pesnitve (okoli 60.000 stihov) Šahname, ki jo je bil spisal perzijski pesnik Firduzi (živel okoli 1000 po Kr.; o njem gl. Glaserjev članek v Kresu 1884). Vidnega uspeha pa s temi prevodi ni dosegel, ker takratna literarna doba takim ekstenzijam še ni bila ugodna.

L. 1885. je spisal Glaser nemško razpravo iz indologije *Der Vedische Student*, ki bi jo bil rad videl tiskano v izvestjih dunajske akademije. Poslal je torej rokopis Bühlerju s prošnjo, da ga predloži akademiji. Iz pisma 6. novembra 1885 zvemo, da mu je bil Bühler sicer naklonjen, toda hudo kritičen: »Ich bin gerne bereit zu helfen, ich muss aber die umgearbeitete Abhandlung erst sehen, wenn ich noch Ausstellungen zu machen habe, so müssen

dieselben vor der Überreichung berücksichtigt werden.« Na to se morda nanaša epizoda, o kateri mi piše (27. novembra 1933) M. Murko, da je v tej zadevi za Glaserja interveniral pri min. predsedniku Gautschu poslanec Bož. Raič, pač neobičajen in brezuspešen korak, ki pa, zdi se, ni ohladil Bühlerjevega razmerja do Glaserja. Res pa je, da razprava ni izšla v akademiji, temveč je ležala mnogo let, dokler je ni s posredovanjem prof. E. Hultscha in prof. H. Stummeja (Leipzig) objavila odlična Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft l. 1912. Obsega 37 strani in ima naslov Der indische Student (v Ljub. Zvonu 1912 p. 566 je urednik Šlebinger o njej poročal). Med 44 razpravami je natisnjena na prvem mestu, dočim jo je njegov dobri znanec Jos. Zubatý, indolog na češki univerzi v Pragi, dvakrat odklonil. (35. Tu 30. januarja 1913.)

L. 1884. je našel Glaser v Pragi pri urejevanju Vaničkove literarne zapuščine obsežen rokopis, kjer je Vaniček izpisal iz velikega sanskrskega slovarja, ki sta ga bila v Petrogradu izdala Nemca Roth (Tübingen) in Böhtlingk (Jena), staroindske besede za razne prirodopisne predmete. Sklenil je to delo nadaljevati, dasi je bil slovar že zastarel in se je obetala nova, krajša izdaja, in je zbiral terminologijo za mineralogijo; vse pa je ostalo v rokopisu in se nazadnje izgubilo. Vaničkov življenjepis pa je na svoje stroške izdal na Dunaju pri C. Konegenu 1885: Alois Vaniček, Biographische Skizze. 66 strani. Brošurica je dosegla lep uspeh in bila v nemških listih ugodno ocenjena. (Wiener Litt. Handweiser, 1886, No. 7; Deutsches Litt. Blatt, 1886, No. 17. — Sp. 124—127.)

Če se vprašamo, kakšen odziv je našel Glaser s svojo orientalistiko, nam ohranjena korespondenca z imenitnimi indologi dokazuje, da so ga vsi vpoštevali kot dobrodošlega sodelavca na tem polju in da ga je zlasti Bühler podpiral v njegovem stremljenju po vseučiliški stolici.

In odziv pri rojakih? M. Murko se (v imenovanem pismu) spominja kot nižjegimnazijec v Ptuj, »kako se je pripovedovalo, da je Glaser v šoli in družbi rad navajal besede v raznih jezikih kot primerjajoči jezikoslovec, kar je nekim ljudem imponiralo, drugim pa ne«. V teh klasično preprostih besedah je izražena tista različnost v sodbah, ko so bili nekateri skeptični, češ, kdo more kontrolirati njegovo učenost, drugi se vpraševali, čemu naj nam bo vse to. In Slovan (1909, p. 257) piše značilno: Niti indski niti španski stari, že davno pozabljeni dramatik dandanes ne zanimajo naročnikov slovenskih listov.

Polno razumevanje je našel Glaser le pri pičem številu rojakov, v prvi vrsti pri svojih nekdanjih učiteljih Dav. Trstenjaku in Bož. Raiču, ki sta z očetovsko ljubeznijo in skrbjo spremljala usodo svojega bivšega učenca. Z nekim zadovoljstvom navaja Glaser tudi preprostega kmeta domačina, ki je v večji družbi poveljeval svojega učenega rojaka, češ da razume jezike tistih narodov, ki bivajo tam daleč, »kjer solnce gor gre«.

S svojo indologijo, o kateri je pisal v raznih listih, je ustvaril v tistih časih neko »indsko ozračje«, kakor da prihaja iz Jutrovega vonj lotosovih cvetov. Pravljíčnost tistih oseb s tako čudno in tako globoko miselnostjo je zvalila tudi našega Aškerca, da se je, kakor sam priznava (Glaser III, p. VI.), baš zaradi Glaserjevih razprav začel zanimati za orientalske snovi. Že to dejstvo bogato odtehta Glaserjeve neuspehe drugod.

Nedvomno si je Glaser z dolgoletnimi študijami doma in na raznih univerzah pridobil temeljito znanje, da bi nas bil na katerikoli univerzi častno zastopal. Žal da razmere na slovanskih univerzah, kamor si je edino želel, za to še niso bile dozorele, ko pa se je potegoval za Dunaj, je bil že prestar. (Geiger.)

Zgodovina slovenskega slovstva.

Zakaj in kako jo je napisal.

Ko se je Glaser po doseženem doktoratu namesto na vseučiliško stolico podal zopet na tržaško gimnazijo, je bil, kakor pripoveduje,⁶⁾ nekaj časa na razpotju, ali se naj po nasvetu lvovskih znancev poteguje za gimnazijsko službo v kakšnem vseučiliškem mestu in se obenem habilitira za privatnega docenta na univerzi, kjer bi sčasom postal vseučiliški profesor in po Bühlerjevi smrti prišel kot najstarejši avstrijski indolog morda celo na Dunaj, ali pa naj ostane doma in se loti novega, velikega dela, da napiše Slovencem prvo zgodovino slovstva, ki je bila nujno potrebna ne le za naše gimnazije, kjer se je pouk slovenščine lepo razvijal, a je nedostajalo primerne slovstvene knjige, ampak so tudi ostali omikani krogi tako knjigo že nad 20 let željno pričakovali, ni pa bilo nobenega upanja, da bi jo napisal Franc Levec, ki bi bil (tudi po Glaserjevem mnenju) za to najbolj sposoben, a je bil z vsakovrstnim drugim delom preobremenjen. Glaser se je čutil v to poklicanega, ko je imel večji del, izza 1889 pa ves slovenski pouk v svojih rokah.

Že 1886 je začel zbirati gradivo, za izdelovanje si je določil 15 let. L. 1891. poroča dr. Turnerju, da »spisuje slov. slovstveno zgodovino, o kateri žele nekateri rodoljubi v Ljubljani da skoro zagleda beli dan«. (4 Tu.) L. 1893. je predložil rokopis odboru Slov. Matice, ki je bil mnenja, naj obsega delo tri zvezke: prvi do francoske revolucije, drugi do 1848, tretji v dveh snopičih do 1890. Glaser pa je poudarjal, da rabi Stritarjeva doba sama svoj snopič, treba pa je primerno upoštevati tudi kulturno stran poleg literarne in tako mu je delo pod rokami končno naraslo na štiri zvezke, ki so izšli v sedmih snopičih: prvi 1894, drugi 1895, tretjega zvezka prvi snopič 1896, drugi 1897, četrtega prvi 1898, drugi 1899 in tretji 1900. Ob enem je raztegnil

⁶⁾ Straža 1909, št. 53.

opis do l. 1895., tako da je ravno zaključil Stritarjevo dobo, kateri je sledila nova, »moderna«.

Glaser se je za to delo vestno pripravljaj, zbral doslej znano gradivo in našel še mnogo novega, pregledal enaka dela pri velikih narodih in je svoje delo osnoval takole: po velikih svetovnih dogodkih, ki so zasekali vidne mejnike v zgodovino, je razdelil tudi literarno zgodovino v velika razdobja, tem je napisal kulturnozgodovinski uvod in literarni pregled, nato razvrstil pisatelje okoli kake centralne osebe ali vodilnega glasila, opisal njih življenje in pomen (»vse bolj na splošno, ker podrobno naj opravijo poznejše monografije«), naštel njih dela z natančnimi naslovi, deloma tudi med tekstom, v poznejših zvezkih pa zadaj v prilogah in dodatkih, kakor mu je to kritika nasvetovala. Da bi knjiga ne bila suhoparna, je iz več razlogov (Predgovor 1898, VI) podal romanom in dramam kratko vsebino, vpletel citate in pisma.

Kako so jo sprejeli.

Ko je l. 1894. končno izšla (predgovor je napisan o Božiču 1893) prva knjiga dolgo napovedanega in težko pričakovanega dela, je bilo vse radovedno na kritiko. Ta je prišla iz dunajskega slovanskega seminarja v osebi slovitega Jagićevega učenca Vatr. Oblaka. V Arhivu (f. slav. Philologie XVIII, 1896, p. 235—240) je kritik najprej omenil, da se Slovenci še niso povzpeli do lit. zgodovine, dasi se je po zaslugi Jos. Marna v zadnjem času začelo pridneje zbirati bio- in bibliografsko gradivo, nihče pa še ni iz tega surovega materiala zgradil prave lit. zgodovine, ki bi literarna dela kritično analizirala v smeri idejnega jedra in tendence, poiskala jim vir in dognala odvisnost od splošnih takratnih struj in zasledovala učinek na sodobne in poznejše generacije. Po teh vidikih, ki jih je podal že l. 1894. v Arch. p. 477 v oceni Sketove Slovstvene čitanke skoro z istimi besedami, je pregledal Glaserjevo knjigo in prišel (p. 240) do zaključka, da je to pač pridna zbirka raztresenega materiala z navedbo pripadajoče literature, tako da nam lahko služi namesto krajše bibliografije, ni pa zgodovina idejnega razvoja Slovencev, kakor se zreali v literarnih proizvodih.

Če je bila ta ocena namenjena znanstvenemu svetu, je podobno povedal za slovensko občinstvo v »Ljublj. Zvonu« 1895, p. 237 in 313, češ, da moramo biti Glaserju hvaležni, »da se navzlic neugodnim razmeram (in celo v Trstu) in pomanjkanju najpotrebnejših monografskih spisov ni ustrašil težavnega dela: podal nam je marljivo sestavljen pripomoček za slovstveno zgodovino, v kateri je vestno zbral in uporabil vse dosedanje podatke in slovstvene preiskave. Popravljal je tudi marsikatero bio- in bibliografske podatke; in ravno ta popolnost biblio- in biografskega gradiva je obenem prednost in slabost te knjige: literarno-historično stališče ni prodrlo do dovoljne

veljave. Pogrešamo krepke samostalnosti pri izberi in uporabi velikega gradi-
diva«.⁷⁾

Ta v bistvu negativna Oblakova kritika je postala zaradi svoje avtoritativnosti — saj se je vedelo, da stoji za njo sam Jagić (Archiv XX, 121) — merodajna za ocenjevalce tega in naslednjih zvezkov. Tako razumemo vzklisker dobrohotnega V. S. (Viktor Steska?) v »Dom in svetu« 1895, p. 413: »Delo je boljše, nego smo slutili« (to je, nego smo po kritiki smeli pričakovati). Ocenjevalci — vodilni je bil po Oblakovi smrti (15. aprila 1896) vseuč. dijak Fr. Vidic — so v vseh tiskih vsak po svoji zmožnosti, nekateri stvarno navedli utemeljene prigovore (neustreznost uvodov, razkosanost snovi v podrobne opise, balast malenkostnih notic, nepreglednost celote, pomanjkanje pragmatičnosti, nepravilnost marsikaterega načelnega stališča), drugi so rajši v dolgih ekskurzih razkazovali lastno učenost ali pa pobirali drobtine napačnih letnic in naslovov, pri čemer jim je ušla tudi kaka debela, češ, da je tretjina Glaserjevih navedb nezanesljivih, nazadnje pa so se vsi znašli v lepi slogi: da je delo »kljub neumorni Glaserjevi pridnosti« negativno.

Nič čuda, da si je tudi občinstvo iz vseh kritik najbolj zapomnilo stalni refren: to ni nikaka literarna zgodovina, temveč samo pripomoček, zbirka, bibliografija in še kot taka hudo pomanjkljiva.

Glaser se je branil,

kakor je vedel in znal; zagovarjal se je v predgovorih, pisal v vse mogoče liste in časopise, dokler so mu odpirali predale, toda bolj ko se je svojih kritikov (»sovražnikov«) otepal, bolj so se zaganjali vanj. Dr. Tominšek v oceni zadnje knjige pravi (»Ljublj. Zvon« 1901, p. 432): »Nervozni so postali kritiki, nervozen je že pisatelj sam. Vsaka beseda je trpka. Z bridko resignacijo je poslal ta zadnji zvezek v svet«. Vedno znova je Glaser našteval razna drugojezična enaka dela, ki so istotako urejena, poudarjal, da so se pri drugih narodih literarni historiki (tudi Reinhold v svoji ruski književnosti, na katero se Vidic sklicuje, ki jo pa Jagić imenuje »kompilacijo brez samostojne veljave«) lahko opirali na cele biblioteke monografij, da imajo ti narodi akademije in univerze, mi pa se bijemo še za meščanske in srednje šole; opozarjal je, da je moral gradivo šele iz vseh kotov zbirati, proučiti in urediti, da je vse to delal poleg drugega, poklicnega dela, brez dopusta, daleč od literarnega središča, v obmejnem Trstu, brez knjižnic; pojasnjeval je, da spričo malenkostnih naših razmer niti smel ni pri tej prvi in doslej edini naši literarni zgodovini upoštevati samo enega vidika (n. pr. estetičnega), temveč da se je moral ozirati istočasno tudi na druge važne vidike (zato je

⁷⁾ V obeh citatih podčrtal jaz.

sprejel tudi pregled znanstvene literature, uradnih razglasov in drugih drob-narij, kar mu je škodilo v veliko zaslugo), pri vsem tem pa je bilo treba zdaj prvič zbrano gradivo podati v čim večji popolnosti. Če bi se njegovi kritiki, je tožil, držali Goethejevega pravila, da je treba ocenjevati »mit Ernst und Liebe«, bi mu pač ne delali take krivice. Tako pa da izražajo samo »pretiran učenjaški ponos in mladeniško nepremišljenost ter nedostatno poznavanje vsega kompleksa naših narodnih razmer«. Tiste pa, ki zahtevajo, naj se lit. zgodovina čita kakor kak psihološki roman, pikro poziva (Ed. 1897, št. 68), češ da je še vedno čas, napisati k vsaki knjigi psihološki roman. Seveda jih ni učakal.

V splošnem pa imamo vtis, da je Glaserjeva obramba obzirna, medla. Sam sodi (Ed. 1897) o svojem delu dovolj skromno in mu da sledečo oceno: »Z ozirom na bibliografsko stran delo ni povsem dovršeno, ker nimam na razpolago bibliotek, vendar prav dobro. Z ozirom na pragmatično stran gra-diva, opisovanje duševnih struj tistih dob delo za sedaj zadošča. V celoti je d o b r a književna zgodovina.«

Če danes hladno presodimo

vso takratno polemiko, marsikje jasneje vidimo prave vzroke one sr-ditosti. Tragika malega naroda je, da mora včasih ena oseba izvršiti, kar se je pri velikih narodih lahko med mnoge porazdelilo. To, kar drugod opravljajo cele generacije, da za literarno zgodovino zbirajo gradivo, pišejo monografije, presojujejo kakšno dobo z raznih vidikov in ugo-tavljajo medsebojne vplive, vse to je hotel in je moral Glaser opraviti sam, brez pravih prednikov. Saj skoro verjeti ne moremo, da je prva bibliografija, ki tvori povsod drugod ob sebi umevno podlago za vsako literarno zgodovino, pri nas izšla šele deset let pozneje, ko je Glaser že dal prvo svojo knjigo v tisk. Zato je naravno, da se je izčrpaval v iskanju gradiva, se boril z razvr-stitvijo snovi, se oziral na izražene želje kritikov in da je delo postalo nekaj kompromis raznih vidikov ter ni doseglo vtisa, da je iz enega kova. Iz kore-spondence vidimo, da je l. 1895. prosil učno upravo vsaj za pet mesecev do-pusta, toda zaman, češ da ni zanj nadomestila, da je istotako zaman prosil denarne podpore pri Slov. Matici, ker bi bil rad vsaj v počitnicah pregledal knjižnice v Ljubljani, Zagrebu in na Dunaju, da je ponovno prosil za pre-mestitev v Kranj, samo da bi bil bliže tiskarni in licejski knjižnici, kajti v Trstu da osamljen silno težko dela (6 Tu), da pa kljub intervencijam poslan-cev ni uspel. Zato je porabil za delo ves prosti čas, cele počitnice, v šolskem času pa je delal često do polnoči. Vse to prenaporno delo je njegove živce silno oslabilo, zato je postal razdražljiv.

Drugo pa je vprašanje, ali je bil dorasel tej prevzeti nalogi. Mislim, da

ni prav to a priori zanikati, če je stal glede zasnove takega dela na drugem stališču kakor njegovi mladi kritiki. Literarno zgodovino je možno pisati z več vidikov; prof. Prijatelj (Cankarjev zbornik, p. 30) smatra, da je edino upravičeno umetnostno stališče, vsako drugo da spada samo v pomožne vede; od tega se strogo znanstveno stališče, kakor ga je imel v mislih Oblak in kakor izdaja sedaj Kidrič svoje delo, lahko znatno loči. Docela nasprotni pa sta si stališči Oblaka in Glaserja. Oblak je hotel učeno knjigo, Glaser pa učno⁸⁾, ki bi pomagala učitelju in mu širila pogled, obenem pa bila tudi vsakemu izobražencu hitra svetovalka, znanstvenemu delavcu pa zanesljiv in izčrpen repertorij literarnega gradiva. Naravno, da stoji Glaserjeva knjiga na tradicionalnem stališču — bil je učenec Miklošičev. Ne pozabimo, da je razmak Miklošič-Jagič pomenil več nego navadno časovno razdaljo in je bila mlada Jagičeva generacija ravno takrat, ko je Jagič izdal »Rusko književnost v 18. stoletju«, prav posebno natrpana s takimi literarno-historičnimi problemi in se naslajala z novimi metodami psihološke poglobitve. Glaser pa je stal tako sam samcat ob morju Adrijanskem ...

Mladina fin de siècle, ki je započela »moderno strujo«, je bila kakor vsaka nova generacija, borbena, njeno geslo je bilo »rušiti svete hrame« in podirati stare avtoritete. Merilo pri ocenjevanju je bilo absolutno, t. j., ni se ozirati, kdo in v kakšnih (nemara še tako težavnih) razmerah je ustvarjal, temveč kaj je ustvaril, kolika je njegova objektivna vrednost, ki mora biti enaka pri malem kakor pri velikem narodu. Njih načelo je bilo: oseba ni nič, stvar je vse. Reči moramo, da dela to načelo vso čast znanstveniku, ki v platonskih sferah gleda dovršene ideale, proti katerim so človeška dela res da samo medli, nepopolni odsevi, da se pa s takim neuvaževanjem realnosti lahko godi tudi krivica.

Važno pojasnilo, zakaj je v knjigi toliko netočnosti v letnicah in naslovih, je prinesel, samo prepozno, Slovan (1909, p. 257), kjer izvemo, da je »raznih nedostatkov sokriva tudi izdajateljica, ker se je tiskal Glaserjev površni rokopis brez strokovnjaškega urednika in brez korektorja«. In tako so mnogi grajani pogreški samo tiskovne napake.⁹⁾ Sicer pa je Glaser objavil (4. apr.

⁸⁾ »Jaz sem imel priliko povsem živo občutiti plod njegovega (Glaserjevega) dela, ko sem kot začetnik poučeval slovenščino v gimnaziji in ni še bilo skoraj nič pripomočkov za literarno zgodovino.« (K. Ozvald v pismu 4. II. 34.)

⁹⁾ Kako je pomanjkljiva korektura imela za posledico usodne netočnosti, samo dva primera: Pri Franu Erjavcu je v »prilogi« (Glaser III, 309—11) zabeleženih 30 opomb, članek sam (III, 203—6) pa jih pozna samo 26. Vse navedbe v opombah 21—30 so netočne, takoj pa postanejo pravilne in skladne s člankom, če opombe 21—24 izpustimo, opombe 25—30 pa preoznačimo v 21—26. Očividno je uredništvo Slov. Matice v članku kak odstayek črtalo, ni pa temu primerno priredilo tudi opomb. — Pri Franu Levstiku se kot rojstni datum navaja 28. april 1831 (III, 208); napaka je nedvomno nastala na ta način, da se je slabo napisana rimska devetica (IX) brala za IV, kar je mesto septembra dalo april.

1905 iz Og. Broda) poziv, naj mu vsak, kdor najde napačne letnice in knjižne naslove, to javi, da jih bo dal na svoje stroške kot dodatek tiskati in vsem Matičarjem poslati. Oglasil pa se ni nihče.

Tragično je bilo, da si Glaser ni mogel dobiti literarnih prijateljev, ki bi njih glas kaj zalegel. Ustvarjajoč duh, kakor je bil Glaser, je potreboval duševnega zaledja, glasnikov, ki bi seznanjali občinstvo z njegovimi deli — »saj nihče ne izve kaj o mojih spisih« (3 Tu) — ki bi se bil z njimi lahko razgovarjal, ki bi ga ocenjali pozitivno, to se pravi konstruktivno. Kaj bi nam bil lahko pri svojem znanju in prizadevanju ustvaril! Tako pa so bili vsi njegovi prijatelji iz starejše generacije, ki se niso čutili močne dovolj za boj proti mladini; zato bridko toži (12 Tu): »Tisti starejši Slovenci, ki imajo o moji zgodovini slov. slovstva ugodnejše mnenje, kakor pa vseučiliški dijaki kritiki, naj bi to javno povedali, ne pa med štirimi stenami«.

Tolažbe v tej osamelosti je našel malo. Razen vzpodbujajočih pisem starejših prijateljev in pisateljev, ko mu n. pr. vseuč. prof. dr. Simon Šubic piše, da »težko pričakuje nadaljevanja izvrstne literarne zgodovine«, je češki pisatelj Franc Štingl, župnik v Kotljah, označil Glaserjevo zgodovino v Vlasti (1898, p. 687) kot »delo visoke cene«. Isti mu piše (v ohranjenem pismu), da je škof Napotnik imel o njej ugodno mnenje, kar je Glaser visoko cenil. Gavrilović jo imenuje »dobru historiju slovenačke književnosti«. Najbolj pa je upošteval češkega literarnega historika dr. Jos. Karáska, ki jo imenuje »ne le vestno slovstveno zgodovino nego tudi bibliografijo in dragocen pripomoček pri proučevanju slovenskega slovstva«, uvod da je pisan duhovito z obširnimi obzorjem in razsežnim znanjem evropskih slovstvenih del in da bi bilo treba nekatere partije prevesti v češčino. »Zdaj je to zastarel dovtip, da je mogoče vse slovensko slovstvo nositi pod pazduho. Prof. Glaser je to slabo šalo privedel ad absurdum.« (Česká revue, 1901, p. 533). Tudi Nemca Ottona Hauserja, ki je izdal Weltliteratur (glej Ljub. Zvon, 1910, p. 575), smemo tu navesti. Hvali Glaserjevo delo, češ da si je iz njega lahko mnogo popravil v svojih zapiskih, vendar pa graja — in baš to je pohvala za Glaserja —, da je pri opisu reformacije tesno vezal Slovence s Hrvati (V. Oblak, Arch. XVIII, p. 239, pravi, da premalo), češ, da je treba med Hrvati, ki so stali nekoč pod avtokratičnimi Goti, in med Slovenci, kojih gospodarji so bili bolj meščansko usmerjeni avstrijski Nemci, napraviti večjo zarezo.

Seve, če tem priznalnim glasovom natančneje prisluhnemo, je njih harmonija dokaj šibka, toda odrekati Glaserjevemu delu, ki obsega štiri knjige, ki je na njem vestno delal 15 let, in kjer je tudi najstrožja kritika našla dovolj partij, da jih je pohvalila, odrekati, pravim, takemu delu predikat literarne zgodovine — in baš to je Glaserja najhuje bolelo — to gre gotovo predač. Zdi se mi, da sam Oblak ni tega mislil, ko je dejal, da literarno historično stališče ni prišlo do dovoljnega izraza, še manj pa

Jagić, kakor se vidi iz izjave Arch. XX, p. 121. — Zato so mu tisti, ki so bodisi iz znanstvene gorečnosti ali mladostne objestnosti v svojih kritikah prekoračili dopustni način in povzročili, da so si celo stavci mu upali pisati na korektorne pole žaljive opazke, da so mu lastni dijaki s prozornim namenom prinašali kazat razne nepovoljne kritike njegovega dela, da so se posledice teh kritik vlekle kakor neločljiva senca za njim skozi celo življenje: vsi ti so mu če tudi nehote, toda v resnici storili subjektivno krivico, ki jo je Glaser hudo občutil.

Tudi naknadna sodba, da bi bil Levec napisal boljše delo, ko bi se ga bil lotil, je nedvomno pravilna. Nemara je res vsemu kriv samo ta nesrečni »bi«.

Če je imenoval Kidrič Grafenauerjevo Zgodovino novejšega slovenskega slovstva I., ki je izšla deset let po Glaserju, »kompilacijo ... samo vzdajanje slučajno znešenega gradiva« (Veda, 1911, p. 105), je to pač dokaz, kako visoke zahteve stavi danes strokovna kritika. Vendar pa je polemika, ki je trajala več ko deset let, rodila tudi dobre posledice. Marsikatero vprašanje se je razčistilo, marsikatero plodno zrno je padlo, prišla je krepka pobuda za nova raziskavanja, ki so pa šele po prevratu, ko se je ustanovilo slovensko vseučilišče z močnim poudarkom slovenistike, dobila svoj najvišji forum, da lahko pod čisto drugimi avspicijami uspevajo nam v čast in korist. O Glaserjevi Zgodovini slovenskega slovstva pa najbolje zaključimo, če ponovimo besede odličnih naših znanstvenikov, ki sta od blizu spremljala Glaserjevo delo, od sprejema rokopisov do zadnjega natisa: vseuč. prof. Ilešič pravi (v pismu meni dec. 1933), da je Glaserjeva literarna zgodovina bibliografska, ki je bila kot taka potrebna, samo zanesljivejša bi morala biti, in dr. Jos. Tominšek (Ljub. Zvon, 1901, p. 432): »Kar je mogoče enemu človeku v njegovih razmerah storiti, to je storil«.

Prevajalec,

predvsem Shakespeareja.

Kakor da je ob nepričakovanem uspehu, ki ga je dosegel s svojim nemškim prevodom »Parvatis Hochzeit«, odkril v sebi novo sposobnost, ki jo mora postaviti v službo naroda, tako se je lotil odslej prevajanja, ki ga je nadaljeval tudi še v letih pokoja. Videl je namreč, da je naše prevodno slovstvo še zelo revno in da je dostop do tujih literatur z malo izjemami možen samo preko nemščine, zato je začel po načrtu in v širšem obsegu prevajati iz tujih jezikov v slovenščino. Če je dal evropski javnosti eno eksotično cvetko, jih mora lastnemu narodu nakloniti več, zato je priredil »Indijsko Tahijo«, o kateri pravi Wollman (Slovinské drama 1925, p. 53), da »je to podnik na svojo dobo pozoruhodný«. Dve leti je zaporedoma vzbrstela, nato je po dolgem edmuru mukoma pognala še tretjič, potem pa neopazno zaniknila. Morda je

bila krivda v tedanjem času, ki še ni gledal preko domačega plota, nemara pa tudi prevajalec ni znal dovolj vablivo ponuditi tujega ploda.

Pred vsem je hotel svoje rojake seznaniti z največjim svetovnim dramatikom Shakespearejem.¹⁰⁾ Sicer že prvi slovenski dramatik Anton Linhart priznava, da je Shakespeare nanj močno vplival, vendar je bila morda šele tretja generacija, ki se je lotila prevajanja njegovih dram. Sprva le v odlomkih (n. pr. *Romeo in Julija* v almanahu Lada, 1864), nato pa so prevajali večinoma samo nemške prevode, kar se nahaja v rokopisnem arhivu ljubljanskega gledališča. Morda je bil res šele Glaser prvi, ki je kot strokovnjak filolog prevajal iz angleškega originala, pri tem pa primerjal najboljše prevode nemške, francoske, italijanske, češke (zlasti Sladkove). Zanimalo ga je zlasti, kako prevajajo drugi partije, ki so v originalu v vezani besedi. Tako mu je T. Korš 11./24. prosinca 1905 iz Moskve poročal, da so ruski prevodi večinoma starejši in da imajo nekateri vse v prozi, drugi zopet vse metrično. Glaser pripoveduje, da je prevajal Shakespeareja bolj sebi v razvedrilo med delom za slovstveno zgodovino, češ, *variatio delectat et recreat*, da je delal počasi, ker se ni mudilo, dejanje za dejanjem, nato pustil prevod dolgo ležati in ga znova predelal. L. 1890. je objavil v Ljub. Zvonu poleg splošnega uvoda III. dejanje žalostne *Romeo in Julija*. V celem je prevedel sledečih enajst dram: *Kralj Lear*, *Rihard III.*, *Macbeth*, *Vesele kumice Windsorske*, *Julij Cezar*, *Othello*, *Romeo in Julija*, *Trgovec beneški*, *Krotitev zle žene*, *Sen kresne noči*, *Hamlet*. — Ko je Cankar l. 1899. izdal *Hamleta*, je to Glaserja silno iznenadilo, primerjal je oba prevoda z izvirnikom in nemškim prevodom, imel sicer, kakor pravi, svoje mnenje o vrednosti Cankarjevega prevoda, domneval pa je, da ostane to pač osamljen prevod. Ker pa je menil, da ne bi kazalo poleg Cankarjevega izdati še en prevod, je svoj prevod uničil.

L. 1900. je predložil ostalih deset iger in *Sakuntalo* »Slovenski Matici«, ki pa jih ni sprejela, češ, da je jezik premalo pesniški. L. 1901. jih je predložil vnovič in posebno opozoril na *Kralja Leara*, ki ga je prevedel že 1887 in potem večkrat predelal. Slovenska Matica ga ni sprejela, za l. 1904. pa je izdala *Kralja Leara*. »ne njegovega, marveč Funtkovega, in sicer kot I. zvezek *Prevodov iz svetovne književnosti*, katero zbirko je baš Glaser Matici predlagal. Zahteval je podrobnejšega pojasnila o zavrnitvi, zopet je dobil, kakor je menil, izmikajoč odgovor. Najprej je upal, da je tudi ta prevod osamljen, toda v kratkem so mu sledili drugi (Cankar, *Romeo in Julija*, 1904; Župančič, *Julij Cezar*, 1904, *Beneški trgovec*, 1905), in sicer istih dram, ki jih je imel on že prevedene. Slovan (1902/3, p. 392) piše z vidnim za-

¹⁰⁾ Pobudo mu je dal Italijan Rusconi, ki je 1885 izdal 12 Shak. dram, vse v prozi, s slikami. (Kritike, p. 25.)

dovoljstvom, da se kar trije pesniki slučajno bavijo s prevajanjem Shakespeareja, njih prevodi so se z vso hvalo ocenili (n. pr. Slovan, 1905, p. 347).

Glaser je pisal o njih kritike, dokazoval (Slovan, 1906, p. 189 in 219), da prevodi niso točni in se bolj držijo nemškega prevoda ko angleškega izvirnika,¹¹⁾ dočim da so njegovi točni, blagoglasni, imajo uvod in opombe, v čemer prekašajo celo Sladkove, ki veljajo kot najboljši. Skliceval se je na to, koliko let se že bavi s prevajanjem, dokazoval iz vseh slovstev, da je zahteva, naj pesnika prevaja pesnik, kriva vera, ki velja samo za Ljubljano, češ, da zadostuje glasbena izobrazba (33 Tu).

Njegove kritike so izzivale odgovore, na katere je zopet repliciral, in tako ni bilo polemikam konca. Zato so se listi branili sprejemati članke, ker so se bali zamere na tej ali oni strani, tako da mu ni preostajalo drugega ko samozaložba. (»Kritike in prevodi za poskušnjo« 1906.)

Z dobra je svetoval svojim trem tekmeccem, naj vendar ustvarjajo rajši izvirna dela, prevajanje pa prepustijo njemu. Isto so priporočali (Slovan 1906, p. 219) Glaserju, češ, da je nedvomno dober poznavalec Shakespeareja, »toda pesnik na višini sedanje dobe zategadelj vendarle ni. Njegovi prevodi so sicer vestni, točni, zanesljivi, a trdi, neuglajeni, često naravnost nepesniški«. »Zato naj bi rajši Glaser ostal pri kritiki, tu je njegovo polje, onstran meje pa zanj ni lavorik«. (Skoro doslovno tako tudi že 1905, Slovan, p. 254.) V Slovanu 1906, p. 125 priporoča Glaser, naj se po češkem zgledu ustanovi organizacija prevajalcev, da ne bo prevajal kdo tega, kar je že drug opravil. Tako pravi, da ima on sedaj še šest prevodov: Sen kresne noči, Krotitev zle žene, Kralj Rihard III., Macheth, Othello in Vesele kumice Windsorske. Res je prevajanje nekaj časa počivalo, istotako pa so počivali tudi Glaserjevi prevodi v uredniških miznicah. Kot posebnost je omeniti, da je Glaser predlagal komisijo, ki bi naj objektivno presodila vrednost njegovih prevodov, in sicer bi naj to bila prof. Štrekelj in župnik Fr. Štingl, ali pa po en Slovenec, en Hrvat in en Čeh (n. pr. Jan Lego). Umevno, da je našel gluha ušesa. Nazadnje je prosil svojega prijatelja dr. P. Turnerja, naj bi se on na občnem zboru Sl. Matice javno zanj zavzel in izzval zborov sklep, da bi se naj zopet sprejemali njegovi spisi. Toda niti dr. Turner, niti dr. Gregorin, niti dr. Triller mu niso storili podobne usluge, kakor je M. Murko obranil Štreklja in rešil njegove Narodne pesmi, ki so jih nekateri hoteli zatreti.

Glaser je še vedno menil, da so samo predsodki (Štreklju 9. IV. 1905) krivi desetletnemu zavračanju vsega, kar on predloži, zato je vedno glasneje (5. jun. 1911) zahteval vedeti, kaj mu kritiki konkretno očitajo. In tedaj mu

¹¹⁾ 2. avg. 1898 je pisal Cankar Anici Lušinovi: »Če bi jaz znal angleško, bi ga [Shakespeareja] takoj poslovenil. A zdaj se tega še ne morem učiti.« (LZ 1926, 354.) In vendar je že 1899 izšel Hamlet v njegovem prevodu. Prim. tudi LZ 1900, 53!

je Sl. Mat. (8. jul. 1911, št. 421) ustregla in navedla nekaj doslovnih izjav, ki so jih podali kritiki o prevodih Riharda III., Othella in Macbetha, med drugim očitvidna pretiravanja, da je jezik banalen in da bi objava takih spisov ne bila kulturno delo. Nikjer priznalne besedice. Na to Glaser ni bil pripravljen, nič stvarnega ni znal odgovoriti. Sklicuje se (10. septembra 1911) na svoje izpite, znanje jezikov, vestno delo. S studom zavrača očitek banalnosti. Ta doživljaj ga je duševno in telesno (31 Tu) porušil, da si ni več opomogel.

Če danes premotrmo to polemiko, ki je trajala več ko deset let, moramo reči, da je nedvomno Glaser daleko prekoračil prevajalce starejše generacije, kakor je očitvidno dal pobudo mlajšim. Kdo bi pač verjel, da so se samo slučajno kar naenkrat pojavili trije pesniki prevajalci Shakespeareja? Začetnim njih poskusom je Glaser še mogel marsikaj pomembnega¹²⁾ očitati, kmalu pa je moral podleči Župančiču, ki se je prvotne odvisnosti od nemških prevodov hitro otresel in se z Beneškim trgovcem povzpел do »kongenialnega poznavalca in prevajalca Shakespeareja« (Wollman, Sl. drama, 1925, p. 210), kakor mu tudi gospa F. S. Copeland v tehtnem članku (Lj. Zvon 1922, p. 161—170) poklanja venec zmage. Skoro klasično je razsodila tudi pravdo, ali naj pesnika prevaja pesnik, v prid Župančiču, seveda je treba pristaviti kot ob sebi umeven pogoj: absolutno obvladanje angleškega izvirnika.

Pripravlja slovensko antologijo.

Zadnja večja naloga, ki jo je hotel Glaser še izvršiti, je bila antologija slovenskega pesništva v nemščini. Pohudo mu je dal, kakor pripoveduje, slavni češki anatom na dunajskem vseučilišču Eduard Albert, ki je v zvezi z drugimi prevajalci izdal l. 1893. znamenito obsežno antologijo pesmi Vrchlickega. Tako je tudi Glaser v odmorih med znanstvenim delom prevajal slovenske pesmi, obenem pa zbiral, kar so prevedli že drugi (Funtek, G. Krek, L. Pesjakova i. dr.). Svoje prevode je priobčeval v *Südsteirische Presse* (1905) in *Agramer Tagblatt*, dočim mu jih *Österr. ung. Revue* ni niti objavila niti vrnila, češ da čaka na celo zbirko. Tudi Funtku jih je ponujal, da jih objavi v *Laibacher Zeitung*, ker je upal iz kakšne ocene dobiti novih opozoril in pobud. Toda Funtek jih ni hotel objaviti. Zato je Glaser napisal članek (Straža 1909), kako koristna bi bila taka antologija za Slovence; uvod naj bi napisal dr. M. Murko, v Nemčiji pa bi se morda dobil založnik.

Tekom časa se mu je nabralo toliko prevodov, da je sklenil prirediti dve zbirki, eno splošno slovensko, drugo pa kot Aškerčevo antologijo.

Posebno zanimivo se je pletla zgodovina Aškerčeve antologije, kakor razvidimo iz ohranjene korespondence, ki v jarki luči osvetljuje oba svojevrstna

¹²⁾ DS 1904, 694—8 in *Südsteirische Presse*, št. 51.

značaja. Aškerc je bil v Celju Glaserjev učenec in se še v pismih iz l. 1898. vidi spoštljiva distanca (»Čislani gospod doktor«, »ali bi Vas smel prositi kratkega odgovora«, »z odličnim spoštovanjem Vaš udani«). L. 1905. (26. dec.) se mu zahvaljuje, da hoče Glaser o njem pisati v *Südsteirische Presse*, obenem mu skrivnostno zaupa, da za božič izide novo njegovo delo in pa — v kratkem da se bo srečal z Abrahamom, tudi 25letnica objavljenja prve njegove »stvarce« (Trije popotniki) v *Dun. Zvonu* (1880, sept.) je tu; torej »če bo sploh kdo hotel kaj pisati za širši svet«, bo takrat prava prilika.

Tudi Glaser je Aškercu visoko čislal kot pesnika. V predgovoru k *Urvaši* se zahvaljuje »prijatelju Gorazdu, da je tu pa tam kak stih zravnal«, saj je (Glaser) »kot 39letni mož prvikrat zasel Pegaza«. Tudi je Glaserju las-kalo, ko je Aškerc javno priznal, da so ga Glaserjevi članki pripravili do tega, da se je poglobil v orientalske snovi. Zato je Glaserja hudo bolelo, ko je Cankar v *Ljub. Zvonu* 1910 Aškercu »nam ubil« in kako ga je Prijatelj »zde-loval« v *Vedi* 1912 (29. Tu) in že prej v *Österr. Rundschau* (sept. 1905). Aškerc si je v pismu (23. aprila 1912) napram Glaserju dal duška v krepkih izrazih nad mlado generacijo, kakor tudi ni bil povsem zadovoljen z brošuro *Gojmira Kreka: Anton Aškerc. Studie mit Übersetzungsproben. 1900.* Tako sta si bila Glaser in Aškerc v mnogočem socii dolorum.

Vendar se je zadnja leta to razmerje začelo ohlajati na obeh straneh. Konservativni Glaser ni mogel slediti Aškerčevemu svobodomiselstvu in boju za Trubarjevo herojstvo, ni mu ugajala njegova struja od Primoža Trubarja do Mučenicov, zato ga je hotel zvabiti na druga pota, »pridobiti ga za svetovno slovstvo, posebno za špansko«. (Pismo Ilešiću 3. sept. 1912). Posebno bi bil rad videl, da bi Aškerc sodeloval pri obeh antologijah. Aškerc pa je skeptičen, kakor da nima pravega zaupanja v Glaserjevo prevajanje: »„Slovenische Antologie“ bi nam mnogo koristila, ako bi se zbrali d o b r i, d o v r š e n i prevodi. Biografije posameznih avtorjev pa naj bi se sestavile morebiti tako, kakor sem jaz napisal kratke črtice o ruskih poetih v ruski antologiji« (1901). O antologiji iz svojih pesnitev meni, da bi morale sodelovati v e č prevajalcev. »Prevodi morajo biti dobri, sicer knjiga ne doseže svojega namena.« (Ašk. Glaserju 26. X. 05).

Čez dve leti — najbrž ga je Glaser še vedno priganjal — mu vrača španske knjige, ki mu jih je bil Glaser poslal, češ, da »se ne utegne na stare dni pečati s španščino in ga tudi sila malo zanima«. Pravi, da se ne mara razkosavati, s čimer očitvidno meri na Glaserja, kakor se čuti tudi lahna ironija iz nadaljnjih besed: »Občudujem Vašo delavnost, duševno čilost in mnogostranost in Vam želim najboljšega uspeha. Pomagati Vam pa pri verzifikaciji(!) Vaših prevodov nikakor ne utegnem. Prevodi iz tujih literatur so sila nehvaležno delo. Prezamem knjigo »Grillparzer und Vega« kot spomin (po-

zneje vstavil: drag) na Vas ter jo podarim mestni knjižnici, ki Vam bo hvaležna zanjo, (pozneje dostavil:) mene pa ne zanima ne Grillparzer ne Vega«. (Aškerc Glaserju 11. VI. 07).

Glaser pa je še vedno upal, da ga pregovori, tedaj pa je Aškerc (v pismu 23. IV. 12) definitivno prelomil z njim. Odločno ponavlja svoj sklep, da se ne mara in ne utegne pečati z antologijo, češ, da ima polne roke važnejšega dela (par tednov pred svojo smrtjo!) in da ne potrebuje zase nobene reklame med Nemci. Na Glaserjeve očitke o tendenčnosti njegovih zadnjih pesnitev odgovarja, da je tu vsaka debata brezuspešna, ker da ima Glaser o naši reformaciji »popolnoma klerikalne nazore«. Vrača mu obenem knjigo Grillparzer und Vega, ki še ni bila niti vpisana v katalog. Hladno pripominja: »Tisto Vam že verjamem, da mi niste nasprotui«. Glaser je dal pripravljeno Aškerčevo antologijo na Dunaj v pregled dr. Prijatelju in Jak. Puklu, ki jima je ugajala, kakor piše Ilešiču 3. IX. 1912, dočim je Aškerc niti pregledati ni hotel in mu je pisal (kje?), da naj gre — v peč.

Tudi prevode, namenjene za slovensko antologijo, je dal v pregled dvema Nemcema¹³⁾, ki sta zbirko odobrila. Manjkalo je sedaj le založnika. V to svrho se je obrnil na svojega dunajskega znanca Ottona Hauserja, ki bi naj tu s svojimi zvezami pomagal, obenem pa napisal uvod. Za uvod se mu je ta sicer ponudil, tako da bi dobila naslovna stran lahko pripis »Mit einem Vorwort von Otto Hauser«. Tudi prevode bi mu, če kje treba, malo »sfriziral«. Založnika pa tudi on ni našel, zato svetuje Glaserju, naj pač sam tvega kakih 500 K za tisk. In tako je ostal obsežni material v rokopisu ter končno priromal v banovinski arhiv v Mariboru, kjer se nahaja tudi pismo Turnerju (27. VI. 1913, torej tri tedne pred smrtjo), v katerem ga prosi, naj bi dr. Turner kot predsednik Zgod. društva dal shraniti v arhivu 1. splošno pesniško antologijo, 2. Aškerčevo antologijo in 3. Govekarjeve Rokovnjače (v nemškem prevodu). V splošno antologijo so sprejeti sledeči pesniki: Cankar (4 pesmi), Cimperman (3), Funtek (2), Gregorčič (7), Griša (1), Jelenec (1), Jenko (4), Kette (4), Koseski (7), E. Kristan (1), Kristina (1), Fr. Levstik (9), Vl. Levstik (1), Medved (2), Opeka (2), Pagliaruzzi (8), Potočnik (1), Prešeren (21), Sardenko (4), Stritar (4), Vilhar (2), Vodnik (1), Vraz (1), Župančič (2). Med temi so nekatere pesmi v lastnem rokopisu, druge prepisane iz tiska, tretje priložene v tisku.

Že površen pogled na imena in na število izbranih pesmi zadostno kaže, da je cela zbirka priložnostna, ki je pobrala, kar se je že prevedlo in pomnožila to z nekaterimi novimi prevodi (Funtka, Glaserja, Lujize Pesjakove, Se-

¹³⁾ Eden je bil gim. ravnatelj v Freistadtu Schauer, drugi pa dr. Gnad v Gradcu, njegov bivši nadzornik v Trstu.

laka in drugih). Tujec bi ne dobil iz njih pravilne sodbe niti o razvoju niti o stanju slov. pesništva¹⁴⁾.

Aškerčeva antologija ima podnaslov *Aus dem Orient und Occident* in obsega 37 pesmi, večinoma iz zbirke *Balad in romanc*. Prevodi so nekateri že bili objavljeni (n. pr. v *Agramer Tagblatt*) in potekajo od Glaserja, Funtka in dr. Gojmira Kreka, čigar brošura je priložena fasciklu. Po večini tečejo gladko, ne dajo pa slutiti, da so njih izvirniki užigali.¹⁵⁾

Govekarjeve Rokovnjače je Glaser pač izbral zato, ker so bili takrat zelo priljubljena ljudska igra in jako dobro izražajo značaj narodne duše. Prevedel jih ni v knjižno nemščino, temveč v srednještajersko narečje. Neki »nemški literat« mu je, kakor beremo v predgovoru, prečital prevod in ocenil dramo kot »zanimiv primer iz življenja alpskega prebivalstva«. Toda kaj bo Nemcem tako blago, ko ga imajo sami za izvoz!

S prevajanjem je Glaser začel svoje literarno delo, nadaljeval ga je celo življenje v odmorih med znanstvenim delom, razširil ga je, kakor doslej še nihče, na vse možne jezike, v prvi vrsti pa je gledal na klasike pomembnih narodov, orientalskih in evropskih, ogromno truda je posvetil Shakespeareju, poskusil se je v španščini (Calderon, Čudodelni magus) in portugalščini (Luziadi), prevedel je Ploetzovo francosko slovnico iz nemščine v slovenščino in Bühlerjevo sanskrtsko iz nemščine v poljščino, kronati pa je hotel svoje prevajateljsko delo z izdajo slovenske in posebe Aškerčeve antologije. Res da je skoro vse to ostalo v rokopisih in se namesto v knjigarne preselilo v tihe arhive, vendar bi tega velikega dela in truda ne ocenil prav, kdor bi samo skomizgnil z rameni, češ: In magnis voluisse sat est. Ta delavnost je budila, včasih na odpor, večkrat na razmišljanje in posnemanje. Nedvomno je bil Glaser takrat eden naših največjih poliglotov, dasi se župnik Fr. Štingl (v

¹⁴⁾ Omeniti je vredno, da je Glaser ponujal zbirko tudi Stritarju, naj jo izda on, pa mu je odgovoril, »da ni za tak posel in da mu moderni ne ugajajo.« (Pismi Turnerju 12. I. 06 in 10. II. 07.)

¹⁵⁾ Za primer njegovega prevajanja začetek Aškerčeve Čaše nesmrtnosti:

Schmückt das graue Haupt der bunte Turban,
Schmückt die Seite ihm Damaseus' Klinge.
Offen steht vor ihm der Bücher bestes:
Abdurraman liest den heil'gen Koran,
Von dem Tode liest er und dem Leben jenseits.
Heiter blickt der Tag ihm durch das Fenster,
Herrlich lächelt ihm in's Haus der Morgen.
In der Seel' ist's dunkel dem Chalifen,
Voll Gedanken sitzt da Abdurraman!
»Tod? Schon wieder schwebst du um den Geist mir,
Schwarzes Irrlicht, trauriger Gedanke!
Tod? — Und sterben? Muss ich wirklich sterben?...

pismu Glaserju 23. II. 1905) ponaša, da »pozna do malega 20 modernih jezikov«.

Proč iz Trsta!

Prenaporno vsestransko delo je Glaserja zadnja leta (okoli 1895) silno izmučilo. Šola mu je že od nekdaj zaradi njegove šibke konstitucije delala težave, zato se je vedno bal močnih razredov. Njegove živce pa je posebno vznemirila razburljiva polemika zaradi Zgod. slov. slovstva, ko se mu je zdelo, da so njegovi kritiki skozi sedem let samo čakali na vsak snopič, da ob njem pokažejo svojo razboritost. Tudi delo v narodnih društvih, ki se ga je prva leta z velikim veseljem udeleževal — saj je bil soustanovitelj Slovanskega pevskega društva, večletni odbornik, eno leto pevovodja, mnogo let podpredsednik Slovanske čitalnice — tudi to se mu je zagrenilo, ko so na enkrat odkrili, da Glaser pravzaprav ni domačin in da zato ne spada v odbor političnega društva Edinost. »Slovenec torej ni na slovenski zemlji povsod doma!« vzklika ogorčeno. (5 Tu, 23. I. 95.) Če nadalje uvažujemo, da se mu je tisti čas k vsemu drugemu začelo rušiti še rodbinsko življenje, razumemo popolnoma, da piše (8 Tu): »Jaz sem vsega sit tu v Trstu, prememba me bo na novo oživila«.

To premembo je skušal doseči najprej s premestitvijo na kak drug slovenski srednješolski zavod, bodisi kot ravnatelj ali kot profesor. Zato se je potegoval za vsako prosto mesto, ali je bilo razpisano ali ne. Rad bi bil prišel za ravnatelja v Celovec, Maribor, Celje (na utrakvistično nižjo gimnazijo) ali v Kranj. S celjskim profesorjem Zavadlalom je hotel zamenjati službo, Zavadlal je prišel res iz Celja, postal v Zadru ravnatelj in nato dež. šolski nadzornik za Dalmacijo, Glaser pa je ostal v Trstu. Veliko si je prizadeval, da bi prišel v Kranj vsaj za profesorja. Naprosil je poslance za intervencijo, ki mu pa često niti odgovorili niso. Tako malo je pomenilo takrat biti kulturni delavec, vse je bila — politična pripadnost. Zato se izpraznjena mesta navadno niti razpisala niso, temveč oddajala pod roko. V Kranj je hotel priti najprej službeno (to je, proti povračilu selitvenih stroškov), nato na lastne stroške in priložil zdravniško izpričevalo, oglasil se je za avdienco pri naučnem ministru Poljaku Madejskem, toda zdi se, da do te ni prišlo, ker mu je kmalu nato (7 Tu) poslanec dr. Jože Vošnjak naznanil, da je vsaka prošnja zaman.

Druga pot, priti iz Trsta in obenem izpreči šolski voz, se mu je zdela, ko bi ga Slovenci, zlasti štajerski, hoteli v odmeno za 21letno izgnanstvo na avstrijskih mejah in v priznanje narodnega in znanstvenega dela postaviti za državnega poslanca, posebno ker med slovensko državnozborsko delegacijo ni bilo niti enega profesorja znanstvenika-pisatelja, čemur se je češki minister Kaizl naravnost čudil. Glaser se je sicer zavedal (15 Tu), da parlamentarno

življenje res ni ugodno, vendar bi si bil rad zadnja leta težavne službe na ta način olajšal.

Da bi opozoril nase, je začel prav pridno pisati politične članke, dasi so bili že prej razni potopisi politično barvani, ko je n. pr. pri opisu litvanskih razmer (SN 1882) odločno zaklical: Ven z nemščino iz slovenskih osnovnih šol! — Sedaj je skušal meriti politiko z višjega mednarodnega stališča. Tako v člankih »Deutsche Erde« (Ed. 1892) v jasnih in odločnih besedah kaže na vsenemške cilje, ki so Slovanom nevarni, in pogreša pri naših poklicnih politikih potrebno zanimanje in znanstveno proučevanje takih višje-političnih problemov in še nekaj — sloge v takih skupnih in za nas usodnih vprašanjih. Drugič zopet (istotam: Vsenemška zveza) kaže, kako je ta vsenemška organizacija nekak viden sad idej, ki jih je pred 50 leti vsadil Wilh. Jordan s svojim takrat senzacionalnim delom (v treh zvezkih, 1852—1854) *Demiurgos*, kjer med drugim polaga idejne temelje nemški ekspanzivnosti in miselnosti o svetovnem poslanstvu nemštva. V Ed. 1901 (Nekaj spominov) zastopa mnenje, da je profesorski in pisateljski stan vsaj enakopraven drugim stanovom, kadar gre za izbiro narodnih poslancev. In l. 1902., ko je bil že v pokoju, je v Ed. objavil članek »Znanost v službi politike«, kjer bistro opozarja, kakšno važno vlogo opravljajo pri Nemcih znanstveniki, ki aktualne politične zahteve takorekoč znanstveno fundirajo, dočim pri nas vsega tega manjka.

Taki nazori so bili gotovo zdravi, širil jih je nedvomno ves čas tudi ustno, bili so umestni, ker so vladala razna demagoška gesla, kakor: kmet naj kmeta voli! Pomagali pa Glaserjevi opomini niso dosti, ker se stranke niso dale motiti v medsebojnem bratskem klanju, kamoli, da bi v politiki videle resno in če treba, znanstveno delo.

Umevno je, da je Glaser stopil tudi v stik s takrat odločilnimi prvaki v Mariboru, Ptuj in Celju, jih prosil pomoči in jim potožil svoje težave, ne da bi pri tem pomislil, da se z opozarjanjem na svojo bolehnost v veliki meri baš sam diskvalificira za težko poslansko delo. Zato mu je tudi eden dejal: Misel na poslanstvo si kar izbij iz glave, za poslance so določeni čisto drugi gospodje! Mogočni Celjan pa ga je tolažil: Bodi zadovoljen z mirno vestjo, da si delal za narod, po smrti pa z dobrim imenom! In ko sem mu jaz, poznavajoč takratne politične prilike, pozneje enkrat omenil, da je sklicevanje na literarne zasluge danes naivnost, mi je (po pravici) zameril.

V jeseni 1899 se je obrnil na poslanca Gregoreca s prošnjo, naj bi ga v slučaju odstopa priporočal za svojega naslednika, a izvoljen je bil drug, v Celju pa so na mesto odstopivšega Mihe Vošnjaka izvolili rajši nemškega Reichsritterja Berksa, ki niti dobro slovenski ni znal in so se Nemci sami iz njega norčevali, ko so za pustno šalo pisali, da je Berks imenovan za deželnega šolskega nadzornika v Sloveniji. (Edinost 1901, Nekaj spominov.)

Tako je torej Glaser tudi pri tem stremljenju propadel, dasi smo lahko prepričani, da bi svojo nalogo vsaj tako vršil kakor marsikateri drugi. Seve njegova miselnost ni spadala v takratno politiko. Ker je njegovo delo služilo skupnosti, je domneval, da bi ga lahko obe stranki tudi skupno postavili za kandidata, ne vedoč, da je vsaka stranka hotela imeti izrazitega strankarja, in: sicer celega, ne polovičnega. Sicer pa priznajmo: v takratnih časih, ko je moral imeti kandidat in poslanec trdo kožo, je bilo za Glaserja bolje, da ni stopil v politično areno. Ne prenesel bi bil političnega boja, ko ga je že literarni izčrpal. Vendar je bil nejevoljen, da so narodne časti tako »čudno« razdeljene, da ima lahko nekdo kar tri funkcije, ki jih pri najboljši volji ne more izpolniti. Svojo usodo je primerjal z Levstikovo in je sklenil (posebno, ko je ležal v graški bolnici pred operacijo), da ne bo ničesar več novega pisal, samo Shakespearejeve prevode bo pilil. Svojo indološko biblioteko, brez katere ni misliti na vseučiliško profesuro in ki jo je s tolikimi žrtvami zbiral, je za nizko ceno ponujal Ivovskemu in zagrebškemu vseučilišču zaman, nato pa jo je prodal v Lipsko Kochlerju. (12, 13, 14 Tu.)

Prosi za vpokojitev.

Ker je začel učiteljevati l. 1869/70., bi dovršil 1898/99 30 let predpisane profesorske službe, pod pogojem, da se mu vštejeta obe suplentski leti, ko je bil brez izpita. To se je že večkrat storilo v posebno obzira vrednih slučajih. On se je mogel sklicevati na šibko zdravje (saj je bil 1897 in 1898 operiran) in na svoje znanstveno delovanje. Zato je majnika 1899 vprašal pismo v ministrstvu, ali bi se mu leti všteli. Pri tem je omenil, da je bil s Šukljatom vred premeščen, toda ta je zdaj dvorni svetnik, dočim je bil on 23 let v prognanstvu. Vračunanje bi bilo »ein Akt der Menschlichkeit und der ausgleichenden Gerechtigkeit«. (18 Tu.) Prošnjo so mu (človek bi rekel, pri njegovi nesreči umevno) odbili, pač pa svetovali, naj prosi za premestitev na lastne stroške, kar je Glaser ponosno zavrnil, češ da profesor s 30 leti službe ne prosi za premeščenje, temveč za pokoj. Tako je torej moral služiti še dve leti. Prosil je nato vsaj za znižanje učne obveznosti od 18 na 16 ur tedensko, kar bi se doseglo s tem, da bi se opustil nemško-slovenski »Frei-kurs«, ki so ga obiskovali samo trije Nemci in trije Italijani. Odgovor je bil: Absolut vortragen! In Glaser je vlekel, dasi so mu živci vedno bolj odpovedovali in ga je od dec. 1899 zdravil dr. Neu, specialist za živčne bolezni, z električno in vodo in z vsemi sredstvi, da ga je privlekel do konca leta. Že dec. 1899 je opozoril Glaser svojega nadzornika Klodiča na svoj položaj in v jan. 1900 ga je prišel nadzirat. Pri konferenci mu je očital, kako to, da ima nemško-slovenski kurz tako malo učencev. Njegovo delo je ocenil z re-dom: im allgemeinen befriedigend(!). »Pod tem nadzornikom Slovincem (vzgli-

ka Glaser) sem dobil najprej svarilo, nato ukor, moral sem osem let dalje ko drugi čakati na 8. čin. razred, dasi me je bil ravnatelj dvakrat predlagal (6 Tu), eno leto preko časa sem čakal na 7. čin.«

V pismih ponovno primerja, kaj je doživel pod nemškimi in kaj pod slovenskimi ravnatelji in nadzorniki.

Zadnje leto 1900/01. je prosil za celoletni dopust in ga tudi dobil. Na jesen l. 1901. je stopil v trajni pokoj. Pri tej priliki mu je »Edinost« posvetila v slovo notico petih vrstic!

V pokoju.

Ko je bil s koncem šolskega leta 1900/01 vpokojen, se ni predal pokoju, temveč je onih 12 let, ki mu jih je usoda še namenila, razvijal izredno aktivnost. Brez stalnega doma — samo na počitnice, včasih tudi za dalje časa, je zahajal k bratu v Hoče — je bival v raznih mestih, najprej v Gradcu,¹⁶⁾ nato na Dunaju, tri leta v Ogrskem Brodu, izletel za daljši ali krajši čas v Trst, Prago, Nemčijo, nadaljeval in celo širil je svoje študije, snoval nove literarne načrte, pisal spomine, stal sredi razburljive polemike. Vse to mu je še bolj pospeševalo njegovo bolehnost, ki se ji je upiral, dokler se ji je mogel . . .

O prvih letih v pokoju pripoveduje (Sp. 201): »Na jesen (1901) sem šel v Gradec, da bi oživil studije v orijentalških jezikih osobito v staroindijščini, katero sem kolikor toliko djāl na stran, ko sem 15 let pisal Zgodovino slovenskega slovstva, in sem se pri profesorju Kirsteju vpisal kakor izvanredni slušatelj. Čitali smo Pančatantra.¹⁷⁾ To je bilo v zimskem tečaju šolskega leta 1901/02. V poletnih mesecih 1902 in 1903 sem bival pri svojem bratu Henriku v Hočah, kateri ima mali vinograd v Gornjih Hočah v stranski dolinici, ki se imenuje Zaforst. S tem, kar sem si prihranil z bivanjem na kmetih v dveh poletnih semestrih, sem razširil njegovo hišo, da je dobila dve sobi in kuhinjo več,¹⁸⁾ da je bilo bolj ugodno. Imel sem namen nadaljevati delo *Die vier Stufen im religiösen Leben der Inder* (dijak, gospodar, puščavnik, berač), čigar prvi del (*Der indische Student*) je bil že izdelan. Prevel sem tudi Govekarjeve »Rokovnjače« v nemščino.«

»V drugem šolskem letu (1902/03), in sicer v zimskem tečaju je imel Kirste predavanje o srednji perzijsčini, ki se imenuje tudi Pahlavi (3. do 7. stol. po Kr.). Oglasila sta se dva slušatelja, jeden jurist in jeden tehnik. Kako sta ta dva prišla na ta predmet, mi je nerazumljivo. Rekel mi je Kirste, da bo predaval, če se jaz oglasim kakor tretji slušatelj. Oglasil sem se. Ko je

¹⁶⁾ Kamor se je hotel užaljeni »stari bednik za stalno preseliti« (18 Tu).

¹⁷⁾ »Petero knjig«, slavno zbirko indijskih pravljic in pripovedk, okoli 500 pr. Kr.

¹⁸⁾ Mislil je pri tem očitno na rodbino.

čez nekaj tednov končal slovnico, sta ona dva izostala in jaz sem ostal sam in se pripravljaj na razlaganje tekstov. Imeli smo francosko slovnico Harlez-ovo. V drugem semestru sem bil tudi sam slušatelj, samo moral sem čez nekaj tednov se v Trst preseliti zaradi rodbinskih razmer. Rekel mi je pa že poprej, da bi поблиžnje pečanje s tem predmetom bilo zame lepo polje delavnosti, ker ta filologija nima v nemščini niti primerne slovnice niti slovarja, ki so ga izdali trije učenjaki, namreč perzijski duhovnik Hoshangji Jamasko Asa, Nemec Martin Hang in Anglež W. West 1870 v angleškem jeziku.¹⁹⁾

Glaser je bil dostopen za vsako pobudo, zato se je takoj lotil tega dela. Začel je zbirati besede za etimološki slovar.

K tej delavnosti so ga vzpodbujali zgledi raznih učenjakov, posebno Nemcev, ki so ostali čili in produktivni do visoke starosti. Pred vsem imenuje (Sp. 203) Hermanna Grassmanna (1809—1877), ki je bil gimnazijski profesor matematike, a je spisal pet šolskih knjig za nemščino, eno za latinščino, se v svojem 51. letu začel učiti sanskrta in preko 65 let star napisal (1875) indologom imeniten slovar za najstarejšo dobo, pri tem pa še vseh 1028 rgvedskih slavospevov preložil (1876/7) klasično lepo in povrh še metrično v nemščino. Drug tak zgled je Ludwig Fritze (Sp. 206), ki je služil do 74. leta ter 1884 prevedel zbirko Pančatantra, kjer je tudi nad tisoč kitic, »ne da bi mu bil kak pesnik popilil le jeden stih« (dostavlja Glaser pač kot dokaz, da prevajalcu pesnika ni treba, da je sam pesnik).

Leta 1903. na jesen se mu je ponudila služba ravnatelja na zasebni nižji gimnaziji v Ogrskem Brodu na Moravskem. Sprejel jo je, da lažje krije stroške za vzgojo svojih otrok. — Dne 23. maja 1905 je praznoval njegov zavod stoletnico Schillerjeve smrti. Iz ohranjenega programa te slavnosti je videti, da je sodeloval kot čelist direktor Glaser. Kako se je briga za dober uspeh dijakov, kažejo njegove (nekoliko ozkosrčne) odredbe (15. feb. 1906), da naj v primernih slučajih učiteljstvo nadzira domače delo dijakov v njih stanovanjih. Po triletnem ravnateljstvu se je vrnil (1906) domov. Tamkajšnji tisk ga hvali kot dobrega vzgojitelja s prislovično ljudomilstvo. V Og. Brodu je izdal tudi slovensko-nemško brošuro »Kritike in prevodi za poskušnjo« (1906) v samozaložbi.

Počitnice je preživel v Hočah, na jesen pa je šel na Dunaj, kjer je mnogo zahajal k češkemu literarnemu historiku Dr. Jos. Karásku (Slavische Literaturgeschichte pri Göschenu in nato v ruskem prevodu). Ta je imel razumevanje za njegov položaj in je njegovo slovstveno zgodovino ugodno ocenil in tudi sicer poročal o njegovem delu v češke in nemške liste. Glaser mu je bil iskreno hvaležen, kar dokazuje obsežna korespondenca.

¹⁹⁾ »Da bi Slovenec zastopal v učenem svetu Slovane in Nemce v tem jezikoslovju, bi bil doslej u n i c u m« (Turnerju 28. VI. 1904 iz Trsta).

Zadnjih sedem let (1906—1913) je bival po kak semester na Dunaju, sicer pa v Hočah. Rad bi bil šel v inozemstvo, posebno v Heidelberg, kjer je deloval znameniti profesor Bartholomae, da bi se poglobil v eranščino, toda manjkalo mu je sredstev. Zaman jih je iskal pri ministrstvu. Nemški profesorji niso njegove prošnje priporočili, čim so zvedeli, da prevaja Shakespeareja v — slovenščino. Zaslužiti je skušal z izdajo Shakespearejevih prevodov, do katere pa ni prišlo, dasi je bil Rihard III. od Slov. Matice že takorekoč sprejet in dasi mu je poslala (1907) prevod Othella z naročilom, naj ga še enkrat pregleda. Ko pa je videl v rokopisu polno recenzentovih pripomb, je pregledal »samo prve tri strani pa našel, da ni nič bistvenega predlaganega«, zato je nejevoljen. »da bi mu ljubljanski literatje popravljali dikcijo« (23 Tu), in ker ga je delo na dunajski univerzi, kjer je poslušal vse možne jezike (asirski, armenski, perzijski, španski, sanskrt in angleški) bolj zanimalo, opustil nadaljnje pregledovanje in se zadovoljil s sodbo svojega tržaškega prijatelja in pisatelja Trnovca, ki mu je utrdil prepričanje, da so njegovi prevodi primerni za tisk (Ilešiču 23. 8. 1912).

Od Velike noči do jeseni 1907 je bil v Hočah (23 Tu), naslednjo zimo dalje časa v Pragi. V zimskem tečaju 1910/11 se je podal s Turnerjevo podporo v Göttingen, a se kmalu vrnil na Dunaj, ker je glavni profesor zbolel. L. 1911. je bil večinoma v Hočah, ker se je telesno počutil jako slabo. Otto Hauser ga tolaži (19. 8. 1911) in opozarja na Vuka Karadžića, ki je izjavljal, da se ima samo svojim berglam zahvaliti za to, kar je postal. Seveda je ta prišpoda vsaj tako šepala kakor Vuk sam; kajti Vuka je dvigala dosežena slava, Glaser pa je taval po trnjevi poti, ki so bile njene postaje le trud in razočaranje. Tudi l. 1912. je bil do septembra v Hočah, ker je bil zaradi končne zavrnitve prevodov tako potrt, da se je bal, da ga zadene usoda Aškerčeva. (D. Hribarju 31. 3. 1913). Ko se mu je stanje vedno slabšalo, je šel v Gradec v bolnico. Kljub temu je imel še velike načrte za bodočnost. Izdati je hotel perzijsko-nemški slovar, dasi ga je Hultsch (Halle, 24. 7. 1912) opozarjal, da bo težko zanj dobil založnika; kajti kdor se bavi s perzijsščino, zna po navadi tudi angleščino, ki ima tak slovar (Steingass), dasi je nepopoln, ker se ne ozira na Šahname. V koliko je Glaser upošteval ta nasvet, ne vemo, pač pa je še dalje iskal založnika (Hartlebena), a zaman. Stumme (3. II. 1913) mu predlaga, naj skuša v Avstriji s posredovanjem trgovinskega ministrstva dobiti bogatega trgovca, ki ima trgovske zveze s Perzijo; morda bi hotel slovar založiti proti temu, da se knjiga posveti njemu. In 7. IV. 1913 piše Glaser Ilešiču: »Poleg svoje neozdravljive telesne hiše delam duševno še lahko šest do osem ur na dan in bi se na jesen preselil v Ljubljano in tam sodeloval« pri Slov. Matici, ki praznuje letos 50letnico obstoja kakor on (Glaser) 50letnico, odkar se je odločil kot šestošolec, da postane indolog. Toda napredujoča bolezen (motnje v črevesju vsled porušenega živčevja) ga je polagoma selila vse

drugam. Ker mu v Gradcu niso mogli pomagati, je odšel 3. maja 1913 v Hoče (Ilešiću 22. IV.), zadnjih 14 dni je bival v mariborski bolnici, od tam je šel zopet v Hoče, končno zopet v Gradec, kjer je v splošni bolnici dne 18. julija 1913 umrl. Neposredni vzrok je bila kap.

Truplo so prepeljali v Hoče; pogreb je bil skromen, ker je bila uradna javnost prepozno obveščena. Iz njegove *oporoke*,²⁰ ki jo je napisal v Hočah dne 11. junija 1913, navajam sledeče točke: 1. Knjige orientalske vsebine dobi zagrebško vseučilišče in tudi spis *Indische Nomenklatur der Zoologie und Mineralogie*, katerega sem že odposlal v Zagreb. Nemške knjige dobi moj sin. 2. Moje službene knjige naj shranjuje arhiv hočke farne cerkve. 3. Načrt Etimološkega srednjepersijskega slovarja in Srednjepersijske slovnice dobi dr. Bernhard Geiger, privatni docent na dunajskem vseučilišču. Za Novoperzijsko-nemški slovar iščem založnika na Nemškem. 4. Želim biti pokopan poleg svojih milih staršev v Hočah. Pogreb naj bo kolikor mogoče preprost.

Pri inventuri doma so našli 11 zvezkov Dinkhard, 12 zvezkov Shakespeareja, razne slovarje in druge knjige, kojih vrednost se ni dala dognati. Našli so se še tudi naročilni listi na drage knjige iz primerjajočega jezikoslovja, posebno perziščine, nadalje seznam vseučiliških predavanj v Švici, Avstriji in Nemčiji, pač znamenje, da se je do zadnjega bavil s študijami.

Rodbinsko življenje.

Glaser je bil tako zatopljen samo v svoje znanstveno delo, da leta in leta ni utegnil misliti na rodbinsko srečo. Šele po doseženem sanskrtškem doktoratu (1883), ki mu je na videz odpiral vseučiliška vrata, so mu menda bolj drugi ko sam všepnili misel, da mu treba žene, ki mu bo pomagala nositi reprezentančne dolžnosti, katere ga čakajo... Sicer so se mu upi na akademično kariero kaj kmalu izjalovili, vendar jih ni definitivno pokopal, dasi ravno piše Turnerju (8. okt. 1886), da je sklenil preživeti ostali del življenja v Trstu in se — oženiti. V počitnicah 1886 je našel svojo bodočo družico v solnčni Gorici. Njen oče je bil iz stare plemiške poljske rodbine, udeležil se je l. 1863. poljske ustaje, bil izgnan, a v Avstriji sprejet v istem vojaškem činu in plemstvu ter je napredoval do polkovnika. Pozneje je večkrat bolehal ter rad potoval; vedno ga je spremljala hčerka Thekla, ki mu je zadnja leta gospodinjala v Gorici. Tam je oče umrl, hčerka pa se je 14. sept. 1887 (v Olo-mucu) poročila s profesorjem Glaserjem, ki je bil takrat 42 let star, ona pa 26.

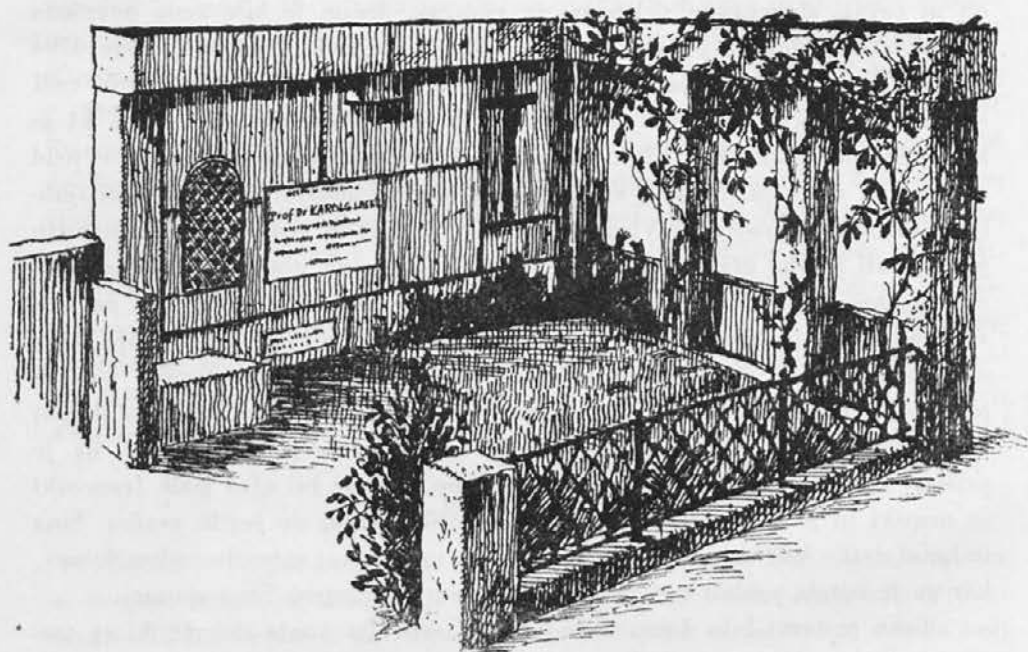
Vse je kazalo, da bo to harmoničen zakon, vendar so se že v začetku pojavile kali poznejšim nesporazumom: tudi ona je bila visoko izobražena,

²⁰) Ohranjena v Zapuščinskem aktu.

samo da je Glaser bolj, če ne izključno živel in snoval v daljnih, davnih sferah, žena pa mu je stala na realnih tleh sodobnosti. Oba sta znala mnogo jezikov, samo da je žena imela smisel le za svetovne jezike, dočim ni imela za mrtve, kakor mu je priznavala, nobenega razumevanja. Oba sta bila v zreli dobi, vendar je bila razlika v letih prevelika, kakor da bi se njuna značaja mogla drug drugemu prilagoditi. Oba sta ljubila družabnost, samo da se on ni ogibal slovenskim delavcem in ribičem, dočim je bila žena dovršena aristokratka, salonska pojava, ki so jo vabili v najvišje družabne kroge. Oba sta bila strastna ljubitelja glasbe, a to je bilo v poznejših letih morda tudi edino torišče, kjer med zakoncema ni bilo nasprotnih nazorov. Žena, ki je bila priznana pianistka (Liszt, Chopin), je večkrat javno nastopala v prid slovenskim dijakom. Najbolj sta se pa ločila v vprašanju, kako vzgajati ljubljena otroka, Eleonoro in Vladimirja. Oba sta ljubila svoj slovanski materin jezik. Mati je oba učila poljski; Eleonora je imela do petega leta samo poljsko pestunjo, tudi Vladimir je dobro govoril poljski, oče pa je silil na slovensko vzgojo in hčerka tudi za svojega 14letnega bivanja na Dunaju, kjer ni slišala nobene slovanske besede, ni pozabila slovenskih pesmic, katerih jo je bil oče naučil. V Trstu je morala hoditi v javno slovensko šolo skupaj z delavskimi otroki in šele po končani osnovni šoli je oče dovolil, da je prišla v znameniti zavod Nôtre dame de Sion, kjer je bil učni jezik francoski in nemški in je bivala tam ves dan, od šestih zjutraj do šestih zvečer. Sina je hotel dati v kak slovenski zavod, pa ga je mati takoj spravila vedno domov, ker ga je hotela poslati na Dunaj v plemičem namenjeni Theresianum.

Tako je torej bilo doma vedno dovolj snovi za vnete debate, ki so trajale deset let, dokler nista šla narazen, brez sovraštva, brez senzacij, ker so pač življenjski njuni nazori si bili preveč nasprotni in značaji premalo prilagodljivi. Sodnijsko sta se ločila 8. jan. 1897. (Zap. akt.) Izrekla se je sporazumna ločitev, brez krivde kateregakoli, samo vsled prevelikega nasprotja njunih temperamentov. Otroka sta bila prisojena začasno njej. Pozneje ju je skušal dobiti zase; v ta namen je bil tudi neki sestanek cele rodbine v Gradcu v avg. 1903 (19 Tu), toda brez uspeha. Vendar pa prepad med obema ni bil brezupen in Glaser se je večkrat tudi z nekakim uspehom skušal spoprijazniti. V ta namen je tudi dal pri bratovi hiši v Hočah toliko prizidati, da bi lahko cela rodbina imela lepo letovišče, žena pa je rajši letovala (od 1893 dalje) v Koroški Beli. Da je prevzel službo ravnatelja zasebne gimnazije v Ogrskem Brodu, ni bilo samo to, da podkrepi ironijo usode, ki mu je ravnateljsko čast naklonila med Nemci, ker mu je lastni rojaki niso zaupali med Slovenci, glavni vzroki so marveč bili veliki stroški za čim temeljitejšo vzgojo zlasti hčerke, koje usodo je spremljal s ponosom in upom. (Glaser Štreklju 9. apr. 1905.)

Zadnja leta je Glaserjevo bolehanje, zdi se, zakonca včasih zbližalo, popolnoma združila pa ju je šele smrt in zdaj ležita v skupnem zatišju, idilično lepem in harmonično ubranem, v ozadju se dviga domače Pohorje, pred njima leži sanjavo Dravsko polje, nad njima pa bdi pieteta in ljubezen njunih otrok.

Nagrobni napis.

V tem zavetju počivata
 Prof. dr. Karol Glaser
 ki je Slovencem napisal prvo zgodovino slovstva
 * 3/2 1845 + 18/7 1913
 in njegova soproga Thekla Maria Glaser
 rojena Junosza — Dąbrowska
 * 14/6 1861 + 25/4 1929

Kar v mlade duše si sadil,
 Razvilo v njih se v plod je živ,
 Varneje stopa novi rod,
 Ko si mu Ti pokazal pot.

Oton Župančič

Da Glaserja razumemo

in si ustvarimo njegov duševni obraz, nam ni treba učenih analitičnih metod. njegovo življenje in delo je odprta knjiga, pisana tako preprosto, da jasno vidimo, kako so razni momenti klesali njegov lik. Temeljne poteze so mu dali mladostni doživljaji doma in v šoli. Doma je videl rodbinsko življenje v lepem skladu patriarhalno urejeno, kot najstarejši sin, določen za »gospoda«, je užival izjemno stališče, kar mu je dvigalo zavest, a tudi odgovornost. Že zgodaj se je navadil, skromno se omejevali, samo da razbremeni starše. Globoko je čutil vso povezanost očeta, ki je bil kovač in krčmar in kmet, z rodno zemljo in domačimi prebivalci. Kakor je videl doma, tako je v šoli na sebi izkusil, da le resno, trdo delo vede do trajnih uspehov.

Ti mladostni vtisi so bili tako močni, da se niso dali izpodrinuti nobenim poznejšim vabam. Ostal je trdno zasidran v domačem kraju in ljudstvu, ohranil njegove demokratično-konservativne nazore, ob vsaki priliki je pohitel domov in zadnja želja je bila, počivati poleg milih staršev. Hvaležno se je spominjal mariborske gimnazije, skoro preveč je, posebno v pismih, poudarjal pripadnost k štajerskim Slovencem.

Glaser je bil otrok svojega časa, zajela ga je doba taborov, ko so rodoljubi, še v dobrem pomenu besede, budili narod k zavesti in mu bili vse hkratu: politiki, organizatorji, znanstveniki, pesniki. Postati tak rodoljub, delati nesebično za narod, biti mu v čast pred vsem svetom, to je bila že v mladosti njegova goreča želja. Kot dijak se je v mariborski čitalnici narodnega dela učil, vršil pa ga je celo življenje v raznih, posebno pevskih društvih, včasih kot vodja, še večkrat kot »redov«. Ko pa so se Slovenci politično vedno bolj diferencirali, je ostal še nadalje slogaš in zabavno je čitati (24 Tu), kako je v stiski iskal pomoči pri obeh strankah.

Kot rodoljub je videl, kako so naše kulturne njive še neizorane, delavcev pa primanjkuje. Čutil je dolžnost, da se loti dela tam, kjer je najbolj nujno. In tako je skoro bolj iz takih splošno narodnih razlogov kakor pa iz osebne ambicije postal indolog, prevajalec, literarni historik, politik, nazadnje še pesnik. Res da ni pri teh svojih nalogah polno, to se pravi vidno uspel, mnogo njegovih del je ostalo v rokopisih, vendar pa je opravljal pionirsko delo, dajal inicijative, ustvarjal več ko prve osnutke.

Tragična krivda njegovih neuspehov je v tem, da je živel na prelomu dveh dob. Sam tipični zastopnik stare generacije, je pisal in delal za novo, ki je bila v marsičem drugače usmerjena. Bil je brezdvomno velik učenjak, dasi je bolj sprejemal, nego je imel priliko, da bi s kake vseučiliške stolice dajal in presenečal svet z deli, kjer bi odkrival nove vidike in postavljajal duhovite teze. Ponujal je sadove svojega duha v jezikovni obliki, ki ni več odgovarjala novi struji.

Glaser je bil mož dela. Naj so bili njegovi kritiki še tako malo zadovoljni s tem, kar je napisal, vsi so bili polni občudovanja njegove prislovične delavnosti. »Pridnejega človeka v svojem življenju nisem poznal nego je bil profesor Karol Glaser«, ta sodba mons. Toma Zupana ni osamljena. Kakor je imel točno razdeljen dnevni čas (drobec je bil stalno posvečen godbi), tako si je za vsako delo napravil načrt, ki ga je kvečjemu prekoračil, kadar mu je delo pod rokami naraslo. In to se mu je redno dogajalo. Misel na slovensko zgodovino se mu je porodila pri občuteni potrebi pripravne učne knjige, nastalo pa je, ne bojim se reči, imponujoče delo. Podobno je širil svoje jezikoslovne študije. Kakšna množica vseh možnih jezikov se je razrastla iz prvotnega sanskrta!

Kakor je dajal, tako je rad sprejemal pobude in nad vse značilno je zanj, koga vse si je jemal za vzor. Bili so to možje izredne marljivosti, ki so poleg svojega poklicnega dela, nekateri šele v poznih letih, kot samouki v kakšni stroki dosegli nepričakovane uspehe, tako n. pr., če je matematik (Grassmann) pisal filologom učne knjige, ali učitelj na pripravnici (L. Fritze) postal znamenit prevajalec sanskrtskih pesnitev, ali če je slaven kirurg (Albert) v odmorih zamenjal nož s peresom in izdal vpoštevano antologijo.

Glaser je bil mož ciljev. Kot šestošolec si je postavil svoj življenjski cilj, postati južnim Slovanom prvi indolog, in stremel je za njim, dokler ga ni dosegel. In ko se je na stara leta poprijel perzijsčine, je kljub raznim odsvetom pririnin tako daleč, da sta bili dve nameravani knjigi v načrtu izdelani, za tretjo pa je bilo treba samo še najti založnika. Nič drugače ni bilo z antologijo in s Shakespearejem. In ko je skozi sedem let izdajal svojo literarno zgodovino in so kritiki ob vsaki novi knjigi ugibali, ali ni »morda še slabša« ko prejšnja, tedaj bi bil marsikdo obupal, on je vztrajal do konca.

Glaser je bil mož borbe, za svoje in za narodove pravice. Moško jih je branil, ni se bal, če je bilo treba, javnosti; šel je k škofu, k ministru, k cesarju. Ko je bil iz Kranja radi narodnega delovanja in srbofilskega mišljenja kazensko premeščen, je pred ministrom tolmačil svoje stališče, nato pa v obširni spomenici pobijal razne očitke, obenem pa prosil za rehabilitacijo, ki bodi v tem, da ga premestijo na slovensko gimnazijo ter mu dajo študijski dopust. In ni prej odnehal, dokler ni tega dosegel. Proti nasprotnikom je bil vztrajen, če tudi ne baš srečen polemik. Svoje narodno prepričanje je poudarjal povsod, ni ga skrival niti pred inozemskimi učenjaki ter jim pošiljal svoje slovenske spise. Njegova energična borba za slovenstvo v Trstu ostane za vedno svetla točka v njegovem delovanju. Jugoslovanska zavest je bila pri njem jako živa in čudno pogosto rabi besedo Jugoslovan, dasi ni mogel slutiti, da bo ta beseda tako kmalu, žal šele po njegovi smrti, meso postala. Umevno je, da je obsegal tudi ostale Slovane, posebno pa se je zanimal za Lu-

žičane in Litvane, ki jih je obiskal in o njih pisal, ker je njih položaj tako zelo spominjal na Slovence. Pri Litvanih hvali njih narodni ponos, da ne poznajo (kakor mi, si je mislil) tiste hlapčevske ponižnosti pred nemško gospodo, temveč občujejo z njo kakor enako vredni. Pri tej priliki citira s prozornim namenom Nemca Mielkeja, ki je nemške uradnike v dvojezičnih deželah pozival, da je njih dolžnost, naučiti se jezika naroda, med katerim si služijo kruh.

V osebnem občeivanju je bil Glaser sila skromen, da nisi v njem slutil učenjaka. Ni se znal uveljaviti, ni imel avtoritativnega nastopa, bil je kakor ga je njegov ravnatelj dr. Franc Swida (1895) dobro označil: eine kontemplative Gelehrtennatur. Tak je bil v zrelih letih, v mladosti pa je bil, pravijo, rad tudi vesel, nikdar pa ni veseljačil.

Skoro ves zadnji čas je bil zapleten v polemike, kjer se je pogosto skliceval na svoje znanstveno delovanje in strokovne izpite. Nekateri so hoteli v tem videti samohvalo, kar pa je on odločno odklanjal, bila je pač to le neka ultima ratio (12 Do). Predaleč pa je šel v podcenjevanju svojih mladih kritikov, ko ni upošteval, da utegne imeti vseučiliški dijak, ki črpa iz neposrednega vira najnovejših znanstvenih izsledkov, naprednejše nazore kakor pa osamljen učenjak, ki te prilike nima.

Najznačilnejša poteza zadnjih 20 let njegovega življenja pa je bila zagrenjenost, ki je daleko presegala običajne mere in mu zato ni mogla dobiti prijateljev, posebno ker so le redki poznali globlje njene vzroke. Glaser je bil trdno prepričan, da so mu njegovi lastni rojaki storili hude krivice: da je moral (po ovadbi slovenskega tovariša) proti svoji volji 24 let preživeti na avstrijskih mejah, da v službi kot vesten profesor in znan pisatelj niti normalno ni mogel napredovati, kaj šele, da bi dosegel kak vodilni položaj, za katerega se je smatral zmožnega; da mu njegovi štajerski rojaki niso hoteli olajšati zadnjih službenih let s tem, da bi mu poklonili čast narodnega poslanca; videl je krivico v tem, da je prva obsodba njegove slovstvene zgodovine postala usodna za vsa poznejša njegova dela, ki so jih a limine odklanjali; ni mogel preboleti očitka, da bi on pri svojem jezikovnem znanju ne znal prevajati v slovenščino; hudo mu je bilo, da ni imel nikogar, ki bi si bil upal javno zanj nastopiti in mu pridobiti, če že ne priznanja, ki ga je bil deležen drugod, vsaj miru; da je bil ves trud zaman, prislužiti si k pičli pokojnini še potrebna sredstva, da bi mogel nadaljevati svoje študije — kako malenkostne vsotice so pri njem igrale odločilno vlogo! Vse to je ustvarilo v njem neko razdraženost, potrlo ga je duševno, pa tudi telesno. Ko je leta 1911. izgubil zadnjo nado, da bi mogel kedaj spraviti svoje proizvode doma na svetlo, je to učinkovalo nanj tako porazno, da se je bal katastrofe. Kot

posledica duševnega zrušenja se je pokazala disfunkcija življenjsko važnih organov, vsako zdravljenje v bolnicah je bilo zaman.

Tako se je torej njegovo življenje, ki je obetalo v začetku toliko, končalo s strašnim disakordom. Dr. Karásek, ki je poznal te intimne strani njegovega življenja, je v nekrologu (Mor. Orlice, 23. okt. 1913) stisnil svojo bol v en sam stavek: Dr. K. Glaser ne zasluhoval svého osudu.

Veliko duševnih zakladov si je bil Glaser nabral, eno pa mu je usoda odrekla: zunanji uspeh. In tako Glaser, kakor pravi Ilešić, ni bil niti majhen niti velik, pristaviti pa je treba, da ni bil noben povprečnik, temveč se je z lastno energijo, kljub nenavadnim oviram visoko dvignil kot čist značaj, nesebičen delavec in znaten učenjak, ki mu je manjkalo samo eno: primerno torišče.

Na koncu naj govori Glaser sam, kakor je napisal v zadnji točki svoje oporoke:

Smer mojega življenja je bila, prirojeno ukaželjnost izobraziti, s tem koristiti Slovincem in jim delati čast, osobito štajerskim Slovincem in profsorskemu stanu. Vsako drugo razumevanje moje individualnosti je krivo.

Viri.

1. »Spomini«, 2. »Avtobiografija«, 3. korespondenca, 4. zapuščinski akt P VI 246/13, okrajno sodišče Maribor, 5. katalogi in izvestja mariborske gimnazije, 6. Biografski leksikon s. v. Glaser Karel, 7. njegovi spisi.

»Spomini«.

Prvič jih omenja Glaser v pismu Turnerju 23. I. 1895, ko pravi, da je začel lani v počitnicah (torej 1894) pisati »Spomine prvega južnoslovenskega indologa«. Ko je stopil v pokoj (1901), jih je najbrž predelal in opremil s službenimi akti (17 Do); kakor je istega leta v Edinosti priobčil »Nekaj spominov« (na usodo slovenskih profesorjev pisatelj, ki jih preganja vlada, doma jih pa lastni rojaki zapostavljajo). Večkratno predelovanje »Spominov« se vidi iz popravljene paginacije; nekateri listi so odrezani, drugi imajo prilepke. Zadnja stran ima štev. 206, toda tu so vštete tudi razne priloge (odloki, spomenice, ocene, prošnje, pisma, časopisne notice) v izvirniku ali prepisu, razen tega je prvotni obseg skrčen vsaj za 50 strani, pridržano pa je prvotno štetje, tako da je biografskega gradiva komaj za kakih 80 strani, kar je razmeroma malo, ker tudi slog ni zgoščen. Opis sega do l. 1906. Najbolj čudno pa je, da je glavno njegovo delo skoroda pozabljeno. Na str. 157. je sicer naslov: Boj za razširjenje slovenskega poduka na gimnaziji in »Zgodovina slov. slovstva«, toda o tej pove samo, da jo je 15 let pisal in da je izšel njen I. zvezek 1894. To je vse! V »avtobiografiji« (1913) navaja, da ima v rokopisu »Spomine slovenskega profesorja, v katerih na podlagi služb. aktov opisuje nenavadni tok svojega življenja.«

»Avtobiografija«.

Menda leta 1911. ali 1912. je izpolnil vprašalno polo za »Južnoslovenski enciklopedički rječnik«, ki so ga hotele izdati obe akademiji (v Zagrebu in Beogradu) in naša Slov. Mat., toda radi nastale svetovne vojne ni izšel. Dobro došla dopolnitev bio- in biblio-grafskih

podatkov, ki pa so navedeni žal po spominu brez potrebne akribije. Shranjuje jo vseuč. prof. Ilešič.

Korespondenca,

kar sem je imel na razpolago, obsega poleg pisem, ki jih je Glaser prejel, po večini pisma, ki jih je pisal in to iz Dunaja (D), Hoč (H), Trsta (T), Ogrskega Broda (B), Gradca (G), Weidenaua (W), Maribora (M), Prage (P). Nekaj je še pisem o njem. Kratica, na pr. (20 Tu) pomeni 20. pismo Glaserjevo, pisano iz Trsta 28. VI. 04 drju. Turnerju.

Pisma shranjuje:

A. Banovinski arhiv v Mariboru:

- a) Glaser — Turnerju (40 pisem): 1886 T: 1.) 8. X., 2.) 20. X., 3.) 28. X.; 91 T: 4.) 10. X.; 55 T: 5.) 23. I., 6.) 24. I., 7.) 6. III., 8.) 2. IV.; 96 T: 9.) 4. II.; 97 T: 10.) 16. III., 11.) 16. XII., 12.) 27. XII.; 98: 13.) 24. II. G; T: 14.) 26. II., 15.) 7. IV., 16.) 3. XI., 17.) 19. XI.; 01 G: 18.) 26. II.; 03 G: 19.) 28. VIII.; 04 T: 20.) 28. VI.; 06 D: 21.) 12. I., 22.) 25. XII.; 07 D: 23.) 10. II.; 08 D: 24.) 18. IX.; 10: 25.) 30. X. H; 26.) 24. XII. D; 11 H: 27.) 22. XII.; 12 G: 28.) 18. IX., 29.) 3. X., 30.) 21. X., 31.) 4. XI.; 13: G: 32.) 6. I., 33.) 12. I., 34.) 27. I., 35.) 30. I., 36.) 13. II., 37.) 19. IV.; H: 38.) 19. V., 39.) prepis kritike, priloga pismu, M: 40.) 27. VI.
- b) Gl. — Štreklju (4): 1900: 1.) 29. VI. T, 2.) 19. X. G; 1905 B: 3.) 9. IV., 4.) 28. III.
- c) Gl. — Antonu Medvedu v Mariboru (2): 1900: 1.) 4. VI. T; 1901: 2.) 13. XI. G.
- č) Gl. — Martinu Mešku (1): 1902: 6. III. G.

B. Gospa Eleonora Šverljugova (Zagreb):

- a) Dav. Trstenjak (Ponikva) — Tomu Zupanu (Kranj): 1877: 5. III.; odgovor v konceptu na istem pismu: 25. III.
- b) Gl. — T. Zupanu (8): 1877 W: 1.) 27. VI., 78 W: 2.) 20. VI., 3.) 17. VII.; 79 W: 4.) 6. I.; 80 T: 5.) 29. IX.; 81 D: 6.) okt.; 82 D: 7.) 6. III., 8.) 6. IV.
- c) T. Zupan — gospé Šverljugovi: 31: 12. III.

C. Vseuč. prof. dr. Fr. Ilešič:

- a) Gl. — Ilešiču (7): 1912 H: 1.) 23. VI., 2.) 23. VIII., 3.) 3. IX.; 1913 G: 4.) 23. I. (objavljeno v Slovanu 1913, p. 288), 5.) 7. IV., 6.) 22. IV.; 7.) 20. IV. H.
- b) Gl. — »Slovanu« (3): 1912 H: 1.) 18. IV.; 13 G: 2.) 24. I. 3.) 31. III.
- c) Aškerc — Glaserju (5 pisem): 98: 1.) 13. X., 2.) 2. XI.; 05: 3.) 26. X.; 07: 4.) 11. VI.; 12: 5.) 23. IV.

Č. Ga. Melanija Karáskova (Dunaj) ima 15 pisem, ki jih je prejel njen mož dr. Jos. Karásek od Glaserja: 06: 1.) 21. V. B, 2.) 22. X. D; 07: 3.) 29. IX. H, 4.) 12. XI. P; 08: 5.) 2. II. P, 6.) 15. V. H; 09 D: 7.) 20. III.; 10 D: 8.) 5. III., 9.) 16. XI., 10.) 23. XII.; 11 H: 11.) 2. IV., 12.) 16. VII.; 12: 13.) 1. I. H; 13: 14.) 16. III. P, 15.) 8. IV. G.

D. Dr. A. Dolar (Maribor) shranjuje:

- a) Gl. — Dolarju (23): 05 B: 1.) 24. X., 2.) ?, 3.) 7. XI.; 06 B: 4.) 19. I., 5.) 19. V., 6.) 25. VI.; 06 H: 7.) 25. VII.; 08 H: 8.) 17. VI.; 09 D: 9.) 1. IV.; H: 10.) 20. IX., 11.) 28. IX., 12.) 3. X., 13.) 10. X.; 11 H: 14.) 2. X., 15.) 6. XI., 16.) 5. XII.; 13 G: 17.) 6. IV., 18.) 9. IV., 19.) 11. IV.; H: 20.) 2. V., 21.) 7. V., 22.) 2. VI.; M: 23.) 30. VI.
- b) Pisma, ki so jih pisali Glaserju: Dav. Trstenjak (Stari trg) (8): 1886: 1.) 19. VI.; 87: 2.) febr.; 3.) 18. X.; 4.) 14. XII.; 88: 5.) 10. VII.; 89: 6.) 1. XI., 7.) ?, 8.) 30. XII.
Slov. Matica: 8. VII. 1911 in koncept odgovora 10. IX. 1911.
Žpk Fr. Šegula (3): 1912: 1.) ?, 2.) 21. X., 3.) 28. XI.
Jos. Vošnjak: 94: 2. IV. (iz Ljubljane).
Fr. Štingl: 05: 23. II. (iz Kotelj).
Vinko Šercl: 06: 5. II. (iz Ljubljane).
Leciejewski: 99: 2. XI. (iz Lvova).

- Korš (2): 1.) brez datuma (1904?), 05: 2.) 24. I. (iz Moskve).
 Zubatý (2): 06: 23. X., 6. XI. (iz Prage).
 Prof. Bartholomae (Heidelberg) (2): 11: 1.) 27. XI.; 12: 2.) 8. I.
 Hans Stumme (Leipzig) (4): 11: 1.) 30. III.; 12: 2.) 13. II.; 13: 3.) 28. I., 4.) 3. II.
 Prof. Hultsch (Halle) (2): 10: 1.) 23. XII.; 12: 2.) 24. VII.
 Otto Hauser (Dunaj) (9): 1910: 1.) 31. VIII., 2.) 20. IX., 3.) 23. IX., 4.) 28. IX., 5.) 29. X., 6.) 14. XI.; 1911: 7.) 9. VIII., 8.) 19. VIII., 29. VIII.
 Prof. Bühler (Dunaj): 1885: 6. XI.
 Ludwig Fritze (5): 1884: 1.) 27. I. (Drossen); (Cöpenik): 1885: 2.) 8. XII.; 1912: 3.) 3. II., 4.) 23. XII.; 1913: 5.) 20. III.
 Weber (Berlin): 1886: 7. XII.
 O Glaserju so mi še pisali vseuč. profesorji: R. Nachtigal (16. XI. 1933), M. Murko (27. XI. 33), Fr. Ilešić (20. XII. 33), K. Ozvald (4. II. 1934) in Bernhard Geiger (Dunaj, 12. IV. 1934).

Glaserjevi spisi.

1863. Dopis iz Maribora. —y— (Prvi njegov tiskan spis, kjer je »vzel na muho« profesorja, ki svoje slovensko ime [Anton Žnidarič] piše namesto z 8 s 13 črkami [Sch-tsch], pa je pri tem še matematik!) Torbica III.
 1869. Črni kabinet. [Anonimen prevod iz češčine.] SN 51, 52.
 1872. Privina in Kocelj, kneza panonskih Slovanov. Havelka, prevel —. SN 102—6. Odlomek iz slovenskega prevoda Ploetzove francoske slovnice I. Gimn. izv. Celje.
 1873. Poljub. Prevod novele Karoline Světle. Humoreska iz gorjanskega življenja. Zora, št. 16—23.
 1874. Georg Caf. Tagespost julij.
 Johannes Schmidt. Vestnik 6.
 O grški muziki. Vestnik 29, 30, 41—4.
 August Schleicher. Vestnik 65—8, 81—6.
 1875. O protezi v grščini. Vestnik 88—90, 108—10, 122—4.
 1876. Archiv für slavische Philologie. I. Zora 94.
 V letih tekočih. Zora 139—41.
 Archiv für slavische Philologie. SN 9.
 O indoevropskih jezikih. Iz angleščine poslovenil. SN 260—5. (V ponatisu 45 str.)
 Odlomek iz slov. prevoda Ploetzove francoske slovnice. II. Gimn. izv. Kranj.
 1877. Damajantica žaluje po soprugu. Prevod iz Mahābharata. SN 172—5. Iz Kranja v Weidenau. SN 55 (9. III. 1877).
 1879. Über die Prothese im Griechischen, Romanischen und Englischen. Gimn. izv. Weidenau.
 1881. Reforme ruskega carja Aleksandra. Prevod iz angl. spisa Olge Kirějeve Novikove. SN 73—82.
 Peti internacionalni orientalski shod v Berlinu. Kres 566—8.
 1882. Slovanske Beneške (Spreewald). Kres 91—4.
 Dušmanta. Holandski spisal van Hemert. Kres 626—7.
 Litvanske in slovenske razmere. SN 218.
 1883. Epiške indske pripovedke in pravljice. Kres 36—8, 94—7, 152—3, 256—7, 314—5, 360—1, 408—9.
 Utemeljitev in cvet krakovske akademije. Kres 525—8.

- Über Bâna's Pârvatîparinayanataka. Sitzungsberichte der phil. hist. Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, CIV. Bd. 575—664. (V ponatisu 92 str.)
1884. Kakšne znanstvene spise naj objavlja Letopis Slovenske Matice? E 13—7.
Spomenica za razširjenje slovenskega poduka na tržaški gimnaziji. E 91.
Der siebente Orientalisten Kongress und die österreichischen Slaven. Politik (Praga), 162—3. (V ponatisu 20 str.)
Firduzi. Kres 45—51.
Epiške indske pripovedke in pravljice. Kres 91—3, 309—10.
1885. Ilovnat voziček. E 1, 2.
Urvaši. Indijska drama Kâlidâsova. Na slovenski jezik preložil. — Trst. Samozaložba. 106 str. (1. zvezek Indijske Taliže.)
Mâlavikâ in Agnimitra. Indijska drama Kâlidâsova. Na slovenski jezik preložil — Trst. Samozaložba. (V knjigi letnica 1885, na ovitku 1886.) 102 str. (2. zvezek Indijske Taliže.)
A. Vaniček. Biographische Skizze. Wien. In Commission bei C. Konegen. 8°. IV+66.
Rgveda I. 143. Text, Übersetzung und Commentar. Gimm. izv. Trst. (Tudi v ponatisu.)
1886. Slovenski juristi za Primorsko. SN 59.
Starejša doba indijskega slovstva. Kres 73—81.
Pârvatî's Hochzeit. Ein indisches Schauspiel. Zum ersten Male ins Deutsche übersetzt. X+38 str. Gimm. izv. Trst. (Tudi v ponatisu.)
1888. Spomini na Božidara Raiča. E.
Zgodovinske črtice o slovenščini na srednjih šolah na Slovenskem. SN 12—20.
Božidar Raič. LSM 1—46.
1889. Urvaši. Hrvatska 108—9.
Altnordisch. Gimm. izv. Trst. 42 str.
1890. Davorin Trstenjak. E 14—9.
Jurij Kobč. LZ 742—5.
1891. Nekoliko iz indijskega bajeslovja. DS 80—3, 133—8.
1892. »Deutsche Erde«. E 148.
»Vsenemška zveza« in položaj na Ruskem. E 124—5.
Franc Cegnar. DS 177—80, 226—8.
1893. Simon Gregorčič. E 1—4.
1894. Pesem od svetiga Alfonsa. LZ 572.
Cerkvena pesmarica iz 1784. LZ 643.
Župniški izpit iz l. 1750. LZ 702—3.
Rokopisna pesmarica iz l. 1781. LZ 763—6.
Pavlina Pajkova. DS 641—3.
Zgodovina slovenskega slovstva. Založila SM v Ljub. Tiskala Kat. tiskarna. 1894—1900. 8°. 4 zvezki: I. Od početka do francoske revolucije. 1894. XIV+(II)+220+IV+(II) str. — II. Od francoske revolucije do 1848. l. 1895. II+276+lit. pril.+(III) str. — III. Bleiweisova doba od 1848. do l. 1870. l. snopič 1896. VII+176 str. 2. snopič 1897. 177—341+(III) str. — IV. Stritarjeva doba od 1870. do 1895. leta. l. snopič. 1898. XII+151 str. 2. snopič. 1899. 153—312 str. 3. snopič. 1900. 313—483 str.
1895. Odprto pismo na ordinariat. E 1—3.
Repeževa pesmarica, doslej pogrešana iz 1757. LZ 60—3.
Dopolnek k Zgod. sl. sl. I. zv. LZ 388.

- Odgovor na Oblakovo oceno o l. zv. Zgod. sl. slovstva. LZ 443—5, 511—3.
- Goričanski rokopisni katekizem minulega stoletja. LZ 449—50.
1896. Še nekaj glede jezika v Stritar-Jurčičevi izdaji Prešernovih Poezij. LZ 512.
- V pojasnilo. LZ 388.
- O rgvedskih slavospevih. LSM 168—83.
1897. Zgodovina slovenskega slovstva. III. zvezek in pragmatična slovenska hvaležnost. E 68—73.
- O naših slovstvenih potrebah. SN 130—1.
1898. Češki list Vlast o Zgodovini sl. slovstva. E 13.
- »Zgodovina slovenskega slovstva«. SN 86—9.
1899. Ministerstvo za uk in bogočastje pa slov. profesorji. SN 296.
1900. Pierwiastki starožitne w piesmach slowińskich. Dr. Jan Leciejewski. Lvov. E 146.
- Th. Elze, Trubers Briefe. Tübingen 1897. E 14.
1901. Nekaj spominov. (Slika iz življenja slovenskega profesorja in pisatelja.) E 28. IX. —9.X.
- Bibliografija slovenska za l. 1899 in 1900. ZSM 198—233.
- Hrosvita iz Gandersheima. Slovenka 315—9.
- Buddhizem. DS 344—50.
- Ivan Macun. Njegovo življenje in delovanje. DS 645—55, 709—20.
1902. Znanost v službi politike in to pa ono. E.
- Kālidāsa. LZ 617—23, 683—9, 734—9.
- Bibliografija slovenska za l. 1901. ZSM 203—31.
- Vinko Šercl, slovanski glotolog. Slovenka 283—5.
- Razvoj španskega jezika. Zgodovinska črtica. DS 348—9.
1903. Narodno slovstvo. Slovan 350.
- Nemška moderna. DS 303—5, 367—71, 491—7.
1904. Julij Cezar. Poslovenil Oton Župančič. Salonska knjižnica. VI. zvezek. V Gorici. DS 694—8.
1905. Romeo in Julija. Poslovenil Ivan Cankar. V Gorici. 1904. Salonska knjižnica. DS 497—9.
- Shakespeare bei den Slovenen. Südsteir. Presse 51.
- (Nemški prevodi sledečih slov. pesmi v Südsteir. Presse):
- Anton Aškerc: Svetopolks Testament (št. 84), der Becher der Unsterblichkeit (96), Der Dichter Selim (98);
- Ivan Cankar: Ivan Kacinar (83), Slávina (87);
- J. Cimperman: Der Friedhof (75), Die Mannesehre (76), Der sorglose Sänger (78);
- Karl Kette: Die Romanze (78);
- Fr. Levstik: Der Abschied (80), Die Tochter des Fischers (81), Am Fenster (82), Die Rose (95).
1906. Kralj Lear v slovenskem prevodu. SN 186—91. (Tudi v ponatisu.)
- Co mēsie dal. — Kako naj se prevaja. Slovan 125.
- Kritike in prevodi za poskušnjo. Og. Brod. Samozal. 27 str.
- Shakespeare-Župančič: Beneški trgovec. Slovan 129, 219.
1908. Sakuntala ali Prstan spoznanja. Drama v sedmih dejanjih. Sanskrtski napisal Kālidāsa. Po R. Pischelovi izvorni izdaji 1877. l. poslovenil —. Samozal. XII+126 strani. (3. zvezek Indijske Talije.)

1909. Osnovne misli o bodoči zgodovini slovenskega slovstva. Straža, 51—4. (Tudi v ponatisu, 12 str.)
 Antologija slovenskega pesništva v nemškem jeziku. Straža 70.
 Zalin Rudabeh. Preložil iz perziščine —. Straža 86—90. (Tudi v ponatisu, 22 str.)
1910. Anton Aškerc. Agramer Tagblatt (2 podlistka).
1911. Grafenauerjeva in moja Zgodovina sl. slovstva. SN 213.
 Zakonik Hammurabija. Veda 369—76.
 Prevodi in prevajalci Shakespearja. NZ 77—84.
1912. Topolovšek, Die sprachliche Urverwandschaft der Indogermanen, Semiten und Indianer. Veda 520.
 Der indische Student. Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. 1—37.

V rokopisih so še ostali prevodi: 1. Ploetzova franc. slovnica v slov.; 2. nemška Bühlerjeva sanskrska slovnica v poljščini; 3. Calderonov Čudodelni magus; 4. Camoensovih Lusiadov prvi spev (kitice zadnjih dveh prevodov so še nerimane); 5. Shakespearjeve igre: Othello, Macbeth, Rihard III., Vesele žene windsorske, Krotitev zle žene, Sen kresne noči, Kaj hočete? 6. Govekarjevi Rokovnjači (Die Wegelagerer); 7. Splošna slovenska antologija; 8. Aškerčeva antologija.

Zbirke 6., 7. in 8. so v Ban. arhivu v Mariboru, drugo se je najbrž porazgubilo. — Kakor se nedvomno nahaja še kaj korespondence v zasebni lasti — upam, da nič bistvene —, tako tudi seznam njegovih spisov zadošča pač namenu pričujočega spisa, ni pa izrpen, ker je marsikaj, zlasti prevode, izdajal brez podpisa.

Zusammenfassung.

Prof. Dr. Karol Glaser (geb. 3. II. 1845 in Hoče bei Maribor, gestorben 18. VII. 1913 in Graz) war bedeutender Indolog und Literaturhistoriker, bekannt über die engen Grenzen seiner Heimat. Das Gymnasium besuchte er in Maribor, in Wien studierte er slavische und klassische Philologie, als Lehrer war er tätig an den Mittelschulen in Leoben, Celje (Cilli), Ptuj (Pettau) und Kranj (Krainburg), von wo er als »national überspannt« und wegen serbophiler Gesinnung im Febr. 1877 »strafweise nach Weidenau an die preussisch-schlesische Grenze versetzt wurde. Im Jahre 1880 kam er ans Triester Gymnasium, wo er bis zu seiner im J. 1901 erfolgten Pensionierung segensreich wirkte.

Schon als Gymnasiast fasste er in Bewunderung seines Professors Dav. Trstenjak, der »sprachvergleichende Studien trieb und oft auch Sanskrit zitierte, den Entschluss, sich dereinst ganz der Indologie zu widmen. Als Student lernte er verschiedene moderne Sprachen, als Professor zog er noch andere, orientalische, in seinen Bereich, besonders als er 1881 endlich den ersehnten Studienurlaub erhielt und (in seinem 36. Jahre!) mit jugendlichem Eifer wieder an die Wiener Universität ging, wo er sich ausser anderen orientalischen Sprachen besonders der Indologie unter der Leitung des berühmten G. Bühler widmete, der ihn bei seinen Studien und später bei der Bewerbung um eine akademische Lehrkanzel wohlwollend förderte. Auf Grund seiner in der Wiener Akademie d. Wissenschaften erschienenen Dissertation »Über Bāna's Pārvatīnaya nataka« wurde er im Dezemb. 1883 als erster Südslave zum Doktor der Indologie und vergl. Sprachwissenschaften promoviert. Seine Bemühungen, an eine Universität (Lemberg, Prag, Zagreb) zu kommen, schlugen fehl, obwohl ihn die Zagreber phil. Fakultät zum ausserordentlichen Professor vorgeschlagen hatte; die Regierung wollte jedoch eine derartige Lehrkanzel nicht errichten. Nichts destoweniger setzte er seine Studien fort und blieb in Verbindung mit prominenten Indologen, die er auf seinen zahlreichen Ferienreisen (Berlin und andere deutsche Universitätsstädte) teils persönlich kennen

gelernt hatte: Weber, Zimmermann, Bühler, Bartholomae, Stumme, Hultsch, Fritze, Zubaty u. a. Auf Bühlers Anregung übersetzte er zum ersten Mal ins Deutsche das indische Schauspiel Pärvati's Hochzeit, was von der Kritik beifällig aufgenommen wurde. Ebenso übertrug er drei weitere indische Dramen, darunter Sakuntala, ins Slovenische. In der Zeitschrift der Deutschen Morgenl. Gesellschaft erschien die Abhandlung Der indische Student, als erster Teil eines grösseren Werkes, Die vier Stufen im religiösen Leben der Inder, gedacht. In der letzteren Zeit wandte er sich dem Persischen zu, übersetzte aus dem Schahname die Episode »Zal und Rudابه« ins Slovenische, entwarf ein Etymolog. Wörterbuch und eine Grammatik des Mittelpersischen und suchte für sein Neupersisch-deutsches Wörterbuch einen Verleger. Er trug sich auch mit dem Gedanken, sich für dieses Fach an der Wiener Universität zu habilitieren. Seine Kränklichkeit und der Tod vereitelte diese Pläne.

Grosses Verdienst erwarb er sich, indem er den Slovenen die erste Literaturgeschichte (4 Bde, etwa 1300 Seiten) verfasste, und zwar in einer Zeit, wo es noch keine entsprechende Bibliographie und keine Monographien gab. Die heimische Kritik (massgebend V. Oblak) lobte seinen Sammelfleiss, war aber mit der Anlage des Werkes und mit der zu wenig pragmatischen Durcharbeitung des Materials nicht zufrieden. Immerhin ist das Werk noch jetzt ein unentbehrliches Nachschlagebuch. Neben dieser wissenschaftlichen Tätigkeit, gleichsam zur geistigen Erholung, versuchte sich Glaser auch als Übersetzer. Elf Dramen Shakespeares übertrug er ins Slovenische, konnte sie jedoch nicht zur Veröffentlichung bringen, da ihm die Kritiker trotz seiner philologischen Kenntnisse Mangel an poetischer Gestaltung vorwarfen. Nun begann er deutsche Übersetzungen slovenischer Gedichte, besonders von Aškerc, zu sammeln, auch selbst übersetzte er etliche, doch blieb all das und noch eine Übersetzung eines slov. Volksstückes: Jurčič-Govekar Die Wegelagerer (im mittelsteir. Dialekt) im handschriftlichen Nachlass.

Wenn ihm auch der äussere Erfolg, vielfach wegen der Ungünst der Verhältnisse, meist versagt blieb, so hatte er doch Bedeutendes geleistet und allseits fruchtbare Anregungen gegeben, sich durch seinen Fleiss erstaunliche Sprachkenntnisse erworben, die Interessen seines Volkes mit Mut verfochten und so im Kulturleben der Slovenen sich einen ehrenvollen Platz errungen.

Izvestja.

Arheološka raziskavanja Muzejskega društva v Mariboru 1933.

I. Pokopališče ob Koroščevi ulici v Mariboru.

Skozi ves mesec junij 1933 je nadaljevalo MDM (prim. ČZN XXVIII, p. 38 s.) raziskavanja hallstattskega planega pokopališča ter ga raziskalo v smeri proti jugu do Koroščeve ulice, na vzhod do parcele št. 22/36 d. o. Koroška vrata, na zahod napravilo poizkuse na nasuti cesti ob parceli št. 22/44, na sever pa je prišlo do višine, v kateri je začelo izkopavanje 1932, in proučilo parcelo 22/42.

Pokopališče se je nadaljevalo proti jugu v dveh v ČZN XXVIII, p. 38 že naznačenih smereh grobov, ki so se ob ulici strnili v eno skupino. Grobovi so se morali nadaljevati nekoč še preko Koroščeve ulice na jug na parcelo št. 27; kajti pri skupinah ob cesti, zlasti pa pri brzajavnih drogih je bilo ugotovljeno, da so cestna dela in postavljanje brzajavnih drogov razdejala dele pri izkopavanjih MDM odkri-

tih grobov. V smeri proti vzhodu je bilo ozemlje jugovzhodne parcele št. 22/43 popolnoma prazno ter so se sklenjeni grobovi zopet nahajali v smeri proti severovzhodu tako, da je potekala meja pokopališča točno v smeri severovzhod-jugozahod. Proti severu je bilo zaključeno ozemlje parcele št. 22/42 zopet prazno; upravičeno je tu naziranje, da so bili tukajšnji grobovi uničeni od toplih gred, katere je imela baš v tem predelu vrtnarija, ki se je na tem mestu nahajala dalje časa. Tako je ob zaključku izkopavanj izgledalo, da se groblje nadaljuje v smeri proti severovzhodu, to je proti vili trgovca F. Majerja (parcela št. 22/33) in proti severozahodu proti severni stanovanjski hiši posestnika A. Liningerja na parcelo 22/48. V obeh slučajih pa imamo opraviti z visoko nasutim in navoženim terenom, za katerega bi bila potrebna daljša raziskavanja in večje denarne vsote, s katerimi pa MDM ni razpolagalo.

Lega grobov je bila slična legi grobov v 1932 raziskanem ozemlju. Razen na prehodu iz srednje parcele št. 22/45 v parcelo št. 22/43 so bili grobovi postavljeni povsod na prod, ki se proti Koroščevi ulici znižuje in doseže prav ob ulici globino 1.70—2.10 m, tako da so se obenem z znižavanjem proda zniževale tudi lege grobov.

V primeri z raznolikostjo grobov v severozahodnem, 1932 preiskanem ozemlju so bili 1933 odkriti samo grobovi treh vrst: 1. zabojni grobovi, 2. posamezni grobovi, pokriti ali postavljeni z večjimi ali manjšimi lapornatimi ploščami in 3. skupine grobov, pokrite kot enota z vrstami bolj ali manj masivnih lapornatih plošč. Zadnja vrsta grobov nam predstavlja skupinske grobove družin ali sorodstev, kakor bratstev, zadrug itd.

Grobni inventar je glinast, bronast in železen.

Med glinastimi prevladujejo grobne žare dveh vrst: 1. Velike, v premeru 80—90 cm široke grobne žare z relativno izredno majhnim dnom, v katerega prehaja trup konično, v obliki poveznjenega, malo prisekanega stožca. 2. Srednje, v premeru 40—50 cm velike žare z manj izraženo trebušasto obliko in s sorazmernim praktičnim dnom. Prvi primer nastopa v Mariboru mnogo pogosteje kakor v sicer sorodnem ruškem pokopališču. Notranjost grobnih žar je bila deloma izpolnjena s prstjo, deloma pa je bila prazna. Prazni so bili grobovi, ki so pokriti z lapornatimi ploščami, medtem ko so bili grobovi zabojne oblike in pa nepokriti grobovi zasuti z zemljo. Glinaste darilne in kultne posode v grobovih nastopajo po številu različno, do 9 posod v enem grobu. Velikost žar se izpreminja od najmanjše z 2.7 cm v premeru do največje z 1.26 m. Njih oblika je značilno zgodnjehallstattska, njih izoblika pestra od progovnih ornamentov vseh vrst pa do primitivnih inkrustacijskih in mozaičnih izdelav. Raznovrsten je tudi material, iz katerega so izdelane žare in posode, raznovrsten zunanji sijaj, in raznovrstne so oblike uteži za statve, ki prehajajo od krožnih koničnih oblik v horizontalne plošče in prizmatične peščene like z obeški. Vsebinska posod je obstajala največ iz bronastih predmetov, razen tega iz kosti in oglja, ki ho omogočalo sklepe na floro naših krajev v sredi I. tisočletja pred Kristom; na domače živali navajajo zobovi domačega goveda in prašičev.

Po analizah g. ing. Henrika Mohorčiča, šefa banovinske kmetijske kontrole in poskusne postaje v Mariboru, sestavlja bron iz mariborskega hallstattskega pokopališča 82.21% bakra, 17.44% kositra in 0.35% svinca. S tem se bistveno razlikuje od brona iz livarne na Hočkem Pohorju, katerega sestavlja 92.15% bakra, 7.32% kositra in 0.53% svinca; radi tega ne moremo iskati izvor mariborskega brona na Pohorju. Bronasti izdelki predstavljajo špiralaste fibule, očalarke, fibule, slične etruščanskim, lasnice, šivanke, šila, zapestnice, ovratnice, sončno kolo, krone, prstane, nože, britve, od orožja pa sta bili najdeni dve sulici. Bronast grobni inventar se je nahajal tako v grobovih kakor tudi poleg grobov.

Redke najdbe železa (prstani, ovratnica in kos verižice) so kronološko pravtako važne kakor komad serpentinstega ušesa, izvrtanega iz serpentinste kamenite sekire ali lopate.

Ostanki kosti izhajajo predvsem od lobanj in vretencev, vendar so tako prežgani in prepereli ter ohranjeni v tako malih kosih, da so za antropološka sklepanja neuporabni.

Vprašanje mariborskega prazgodovinskega selišča je ostalo zaenkrat še nerešeno. Poizkusni jarek na jugu od Vinarske šole tik ob Kamniški cesti ni podal nikakih pozitivnih izsledkov. Pač pa je to vprašanje komplicirala ugotovitev, da so bili v začetku XX. stoletja najdeni na prostoru današnje palače Okrožnega urada za zavarovanje delavcev bronasti predmeti in plani grobovi. Na drugi strani pa ne more biti dokaz za prazgodovinsko selišče ob Koroščevi ulici dejstvo, katerega navaja A. Mally (*Gassen-Strassen- und Plätze-Buch*, p. 125), da so našli 1843 pri gradnji Langerjeve vile (danes Mladinski dom) na jugu od Koroščeve ulice v mali globini tlak. Lapornati pokrovi nad družinskimi grobovi nalikujejo v večini primerov staremu hišnemu, zlasti vežnemu tlaku in tako bi ta Mallyjeva navedba pričala ne za selišče, ampak za razprostranjenost našega pokopališča na jug preko Koroščeve ulice, za kar govori tudi že navedeno odkopavanje grobov pri izdelavi ceste in postavljanju drogov. Vprašanje prazgodovinskega mariborskega selišča ostane torej odprto, dokler ga ne reši lopata, jasnejšo obliko pa dobi s tem lokalizacija in razprostranjenost našega planega groblja. To bi se moralo po navedenem razprostirati še nad 100 m na jug od Koroščeve ulice na parcelo št. 27, po podatkih o najdbah pri kopanju temeljev za Jankovičevo vilo pa tudi svojih 100 m proti vzhodu od preiskanega in praznega ozemlja tik ob Koroščevi ulici na parceli 22/36. In poleg tega bi imeli po izpovedi ljudi, ki so se igrali z najdbami na prostoru današnje palače Okrožnega urada za zavarovanje delavcev, drugo hallstattsko plano groblje v Mariboru tik severovzhodno od križišča Sodne in Marijine ulice.

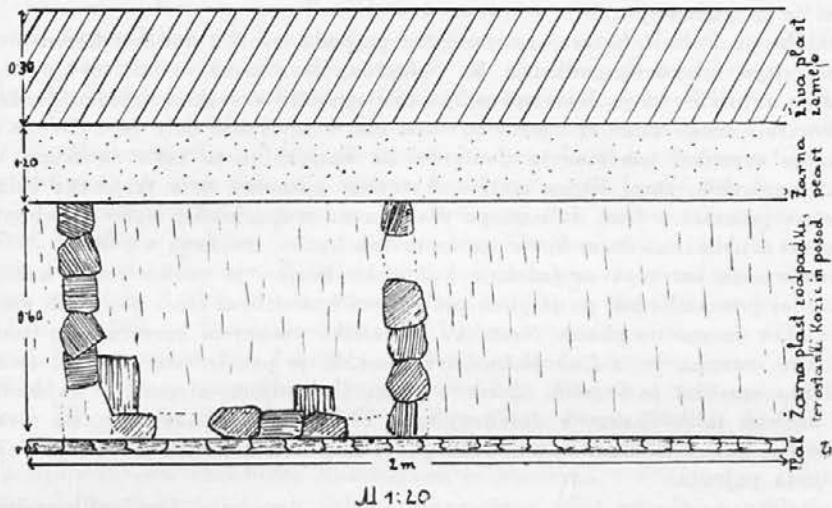
Izkopavanja v juniju 1933 so odkrila 139 grobov, prejšnja pa 92, tako da je dosedaj odkritih od mariborskega hallstattskega pokopališča na površini 3500 m² 231 grobov.

Pri izkopavanjih, katera je vodil društveni tajnik, so vneto sodelovali gg. Vl. Lorber, dr. H. Böcher in blagajnik E. Baumgartner; g. dr. Fr. Glančnik pa je pomagal pri izkopavanjih materialno. Vl. Lorber je izvršil večji, E. Baumgartner pa manjši del restavracij. Vsem gg. se MDM za njih pomoč najlepše zahvaljuje.

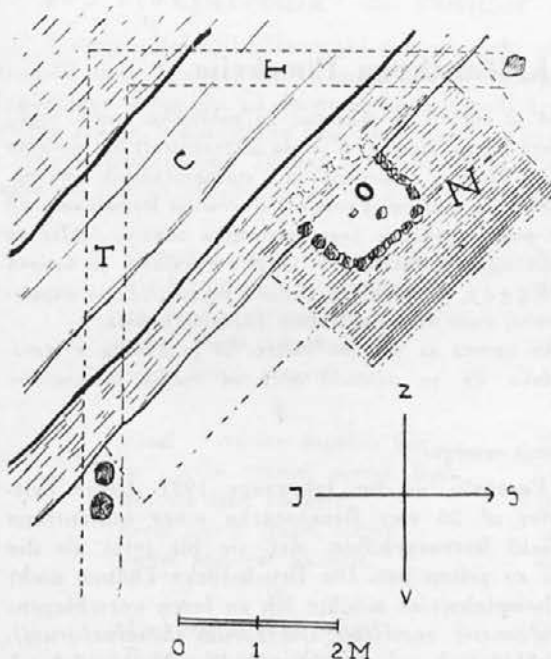
II. Poštela.

Da ugotovi vsebino hiše F na Pošteli, katere W. Schmid (prim.: *Die Ringwälle des Bacherngbietes*, p. 241, 247) ni izkopaval v njenem severozahodnem oglu, je poizkusil gimnazijec Bojan Grilc v poletju 1933 ugotoviti eventuelno vsebino še nepreiskanega dela. Našel je del glinaste bradljaste kuhinjske kozice, glinaste kose kuhinjskih kozic, votivno bradljasto kozico (dolžina 40 cm, višina trupa 10,5 cm, debelina 2,7 cm), ter nastavek kozice z dvočrtno svastiko (višina 15 cm). Pri ponovnem kopanju skupaj z Vl. Lorberjem je poslednji izpopolnil Grilčeve najdbe z odkritjem nastavka za kozico (višina 13 cm) z enočrtno svastiko in nastavka za votivno bradljasto kozico (višina 6 cm). Po jesenskem enodnevnem kopanju na istem mestu, katero je podvzel društveni tajnik skupno z Vl. Lorberjem, pa se je ugotovilo na prostoru 4 m², da imamo do globine 30 cm opraviti z živo, v nadaljnji globini 20 cm pa z žgano plastjo zemlje; sledeča globina 60 cm pa je vsebovala izrazito žarno plast z ostanki posod, kozic in drugimi glinastimi odpadki,

zlasti hišno glino. V tej tretji plasti je bilo na tlaku iz neredno razvrščenega gnajsa-stega kamenja in žgane grobe gline iz škrljavcev zgrajeno ognjišče, ki je imelo temelj postavljen na tlak, stene pa so segale navzgor do druge plasti. Da imamo v

Prerez zemeljskih plasti okoli ognjišča v hiši F (Poštela 1933).

Načrt prekopanega ogla v hiši F na Pošteli 1933.

- O Ognjišče v hiši F
- T Temelji hiše F
- Z Zemlja okoli ognjišča z ostanki kozic, črepinj in ometa.
- C Cesta k Sv. Bolfenku.
- meja W. Schmidovih izkopavanj.

navedenem ognjišču, dokazujejo najdbe kuhinjskih in votivnih kozic ter prežgano dno. Po velikosti odgovarja odkopano ognjišče skoro popolnoma ognjišču, katerega je izkopal W. Schmid v Limbušu (Die Ringwälle des Bachergebietes, p. 269),

razlika pa je v legi; medtem ko leži temelj limbuškega ognjišča v globini 74 cm, je temelj ognjišča na Pošteli v globini 1.10 m. Podobno so stene poštelkega ognjišča trikrat debelejšje od limbuškega. Pač pa se strinja naše ognjišče po legi s smetiščem za hišo F (Schmid W.: Die Ringwälle des Bacherengebietes, p. 253), katero pa je obsežnejše in globokejše.

Najdbe na Pošteli, katere sta omenjena gospoda izročila mariborskemu muzeju, izpopolnjujejo arheološka odkritja W. Schmida. Prva nova ugotovitev je dejstvo, da imamo v hiši F, ki je dvostanična, po eno ognjišče v vsakem hišnem predelu in ne kakor smo mogli dosedaj ugotoviti, samo eno v severnem delu hiše. Druga pa je nastopanje svastike, enočrtne in dvočrtne, na kozicah in to tako na trupu kakor tudi na nastavkih, torej istega motiva, katerega poznamo že s tkalskega čolnika. Novost pa je zopet v tem, da nastopa svastika na trupu kozice sicer v žlebnati, ali v progovni izobliki, medtem ko je na nastavkih kozice izvedena v reliefu.

Gradivo, iz katerega so izdelane kuhinjske kozice, je enako grobo kakor pri že do sedaj poznanih; pač pa je glina pri votivni kozici brez sicer običajnih vmesnih kremenjakov in močno phana. Nastavka s svastiko vsebujeta kremenjake; nastavek z enočrtno svastiko je iz fine phane sive gline, ki je prevlečena z rdečo, nastavek z dvočrtno svastiko je v celoti iz rdeče gline. Tudi sljude nimamo v najdenih votivnih kozicah toliko kakor v dosedanjih; to bi govorilo za naziranje, da niso bile naše votivne kozice izdelane iz pohorske gline, ampak iz dolinske iz vznožja Pohorja, kjer sljuda pojenja.

Poštelke najdbe so tako upoštevanja vredno dopolnilo dosedanjih poštelških prazgodovinskih spomenikov.

Franjo Baš.

Spomenik iz krščanskega Poetovija.

V ČZN XXVI, p. 201, slika 26 a-d je objavil M. Abramič na zaključku svojih študij štiri fragmente rimskega kamna z Gornjega Brega. Domneval je, da so fragmenti bili prvotno slični vodoravnim nagrobnim ploščam ali pa ploščam oblacionarija v starokrščanskih cerkvah. Za fragmentarni napis je predlagal na odlomku a možnost *com(es) s[acr]arum largitionum* ali *s[acr]ae vestis*. Sicer pa je M. Abramič pustil vprašanje tega spomenika odprto, dokler ne bodo novi odlomki tega kamna omogočali sigurnih zaključkov. Odprto vprašanje je nanovo načel dunajski arheolog univ. prof. R. Egger, ki predlaga sledečo rekonstrukcijo napisa: *[munificentia La]mpr(idii) . . . i Cres[centis] com(itis) s[acr]orum thesaurorum*.

V svojih izvajanjih smatra odlomke kamna za ostanke plošče, ki je krasila v starokrščanskih cerkvah naslonilo ambona, tako da so odlomki eden od redkih spomenikov krščanskega Poetovija.

V nadaljnjem sledijo izvajanja avtorja samega:

Ein Denkmal des christlichen Poetovio. — Im Jahrgange 1931 dieser Zeitschrift hat M. Abramič p. 201 unter n° 26 vier Bruchstücke einer spätantiken Inschrift veröffentlicht und mit Recht hervorgehoben, daß sie bis jetzt als die jüngste aller in Poetovio gefundenen zu gelten hat. Die Bruchstücke können nicht mit Sicherheit ergänzt werden, nur beispielsweise möchte ich zu lesen vorschlagen: *[munificentia La]mpr(idii) . . . i Cres[centis] com(itis) s[acr]orum thesaurorum*. Wie ein von Prof. Saria besorgter Abklatsch zeigt, sind auf dem Bruchstücke 1 (bei Abramič a. a. O. das zweite) die Buchstaben P und R zu einer Ligatur zusammengefaßt, vielleicht nachträglich, da der Punkt innerhalb der Ligatur eingegraben ist. Die Provinz Savia, in der Poetovio lag, gehörte zur Diözese Italien, daher ist,

wenn die Ergänzung das Richtige trifft, mit dem comes thesaurorum der Finanzchef der Diözese, der comes sacrarum largitionum Italicianarum gemeint; cf. Not. dign. occ. XI 7 und O. Seeck, Artikel comes bei Pauly-Wissowa, Realeneyklopädie Sp. 657 f. n° 50. Fragt man nach der Gattung, in welche die Inschrift einzureihen ist, so zählt sie sicher zu den Bau- beziehungsweise Stifterurkunden. Die Platte, auf deren oberen Rand der Text aufgeschrieben ist, sieht nach ihrem Querschnitte einer Schrankenplatte ähnlich, doch eignet sie sich wegen der geringen Stärke nicht für die Einfriedung des Presbyteriums oder der schola cantorum einer Kirche. Und trotzdem war sie einst bei der Zierarchitektur eines Gotteshauses verwendet. Solch feine Marmorplatten, die in der Hohlkehle innerhalb des Rahmens mit Laub geschmückt sind — man sieht die Spuren des Reliefs noch unter der Inschrift — bilden in den altchristlichen Kirchen die Brüstung des Ambon. Vielfach sind es vornehme Gläubige, welche die Ambonen den Kirchen stiften wie in unserem Falle der hohe Staatsbeamte. Beispiele sind bekannt, um eines zu nennen, sei die Widmung auf dem Ambon der ravenatischen Basilika s. Iohannis et Pauli angeführt, CIL XI 300 = Diehl, Inscriptiones Latinae christianae veteres n° 1937 b de donis dei et sanctorum Iohannis et Pauli Adeodatus primicerius stratorum inlustis praefecturae temporibus domini venerabilis Mariniani archiepiscopi fecit indictione XV, das ist im Jahre 596/7 n. Chr. Nach diesem Muster ist der Text unserer Platte ergänzt zu denken. Die bescheidenen Bruchstücke aber sind ein neues Zeugnis für die christliche Bautätigkeit in Poetovio.

Wien im April 1934.

Rudolf Egger.

„Mrčnik“ = Polidor Montagnana?

V svoji antologiji »Slovenski protestantski pisci« je M. Rupel na str. 146—9 priobčil tudi Trubarjev »Ta prvi psalm ž nega trijemi izlagami 1579«, drobno Trubarjevo delce, ki pa je pomembno zaradi tega, ker je eden onih redkih polemičnih spisov, v katerih so naši protestanti na prav oster, oseben način obračunavali s svojimi nasprotniki, Trubar tukaj pred vsem z Montagnano in Mreino. Nam gre samo za »drugo izlago«, ki se — v Ruplovi redakciji — glasi:

1.

Zamer kaj vsak verni človik,
kir hče iz reve v nebu prit,
de vere prov rezloči;
zakaj Turki, papežniki
so na svejtu mogoči.

2.

Zludi — turski, papežov bug —
je pravim vernim sovraž, hud,
čez nje laže, fratuje;
lovit, morit, utopit, sežgat —
sujim hlapcem ukazuje.

3.

Abel, kir je prov veroval,
Bogu s to vero ofruval,
je moral zatu umrejt.
Taku za prave vere zdaj
moramo zlu trpejti.

4.

Vsi ti, kir hte s tejm Jezusom
nekar s tejm Antikristušom
po smrti prebivati,
ti se morajo pustiti
Antikristu zaklati.

5.

Taku je Bug sam odločil,
koker je Jezus nas vučil.
Hočmo li k nemu priti,
taku imamo z Jezusom
nega kelih izpiti.

6.

Obtu, moj pravi krščenik,
aku Polidor, Mrčnik
tebe zlu oblagajo,
s tejm niju bogu — zcludju —
nih col, činž zvejstu daju.

7.

V pravi veri ne zmoti se,
katehizma ti vuči se,
nega vuka se drži,
po nim tuj stan, poklicane
stonovitu završi.

8.

Taku bodeš na sodni dan
odločen na to destno stran
h timu večnemu lebnau,
Turki, papežniki hudi
h peklenskimu trplenu.

V »Opombah« (str. 291) je Rupel k temu tekstu napisal sledeči komentar: »Polidor Mrčenik (spredaj v tekstu črtaj vejico med obema imenoma): Polidor de Montagnana, nasprotnik protestantov, Italijan. Od 1560 je deloval na Slovenskem in si znal s patrijarhovo in nadvojvodovo pomočjo preskrbeti lepo število visokih služb. Bil je stolni prošt v Ljubljani, patrijarhov komisar na Kranjskem in arhidiakon na Štajerskem. Radi nekega dekleta je 1564 okusil v Ljubljani tudi ječo. Imel je po več župnij, nekaj časa tudi opatijo v Admontu, novomeško proštijo itd. Brezobzirno je nastopal proti protestantom. Predpisov celibata ni upošteval, zato ga Trubar imenuje mrčenika, t. j. pohotneža. Skoro vse premoženje je zapustil svojim otrokom. Umrli je 1604 v Novem mestu.«

Po tem komentarju v tej poljudni izdaji je trditev, ki je doslej krožila samo v ozkem krogu znanstvenikov specialistov, da je Trubar z »Merčenikom« mislil Polidorja Montagnano, postala nekako »publici iuris«, javna last. Vkljub temu, da je napačna, ker ni za njo prav nobenega dokaza. To nam lepo pokažeta njen postanek in njena zgodovina; dovolj je, da si jo ogledamo samo v njenih glavnih fazah.

*

Ta drobni Turbarjev tisk — pravi »unicum« naše protestantske literature — je iztaknil in prvi o njem poročal Elze v svojem članku »Die slov. prot. Gesangbücher des XVI. Jh.« (Jahrb. der Ges. f. die Gesch. des Prot. in Oest. V, 1884, 17—55). Iz obeh »izlag«, ki nas tukaj zanimata, je priobčil samo dve kitici, iz druge 6., ki omenja Polidorja, iz tretje 8., ki govori o Mrcini. K temu je pod črto pripisal sledeči komentar: »Polydor und Mercina sind zwei katholische Geistliche, die sich durch Verfolgung evangelischer Prediger besonders auszeichneten. Polydor von Montagnana, ein ehr- und sittenloser Mensch (sledijo kratki podatki o njem)... Merzhenik (Uebellauniger, Brummbär) ist offenbar ein Spottname. — Matthias Mercina (Mercina ist zugleich Schimpfwort: Luder) war 1579 Pfarrer... itd.« Da meni Trubar z »Merzhenikom« Polidorja Montagnano, o tem ne najdemo pri Elzeju niti besedice!

Prvi, ki je to enačbo razbral iz Elzejeve objave in njenega komentarja, je bil Ilešič, ki je v »Trubarjevem zborniku« (str. 246—9) po prepisu M. Hubada priobčil celotni tekst vseh treh »izlag«. On trdi že popolnoma jasno: »Škrjancu in Kukovcu sta bila Polidor in Mrcina iste veljave, zato ju je bilo tudi enako imenovati; »špotljiv« koren je nudilo ime »Mrcina«; iz tega je (takorekoč brat mu po duhu) dobil Polidor ime »Mrčenik«, mrkač (psovka pohotnemu človeku — na ta koren me je opozoril g. skriptor L. Pintar).« To se je moglo Ilešiču zgoditi samo na ta način, da je — poleg vsega še površno — upošteval samo Elzejev komentar, za pravo vsebino Trubarjevih besed samih pa se ni prav nič pobrigal.

Prvi, ki si je točno ogledal Trubarjev tekst, je bil Rupel, ko je »drugo izlago« redigiral za natisk v moderni obliki. Kot dober filolog, ki razume Trubarjevo slovenščino in ki zna slovenske stavke pravilno analizirati, je tekstu dal obliko, v kakršni je danes pri njem natisnjen. Če ga primerjamo z Ilešičevim, v katerem sta ohranjeni Trubarjeva grafika in interpunkcija, mu ne moremo ničesar očitati.

Kvečjemu pogrešamo opozorila, da se oblika »destno« v 2. verzu 8. kitice nahaja že v originalnem tisku, da torej pri Ruplu ni tiskovna napaka. Ko pa je pisal svoji redakciji komentar, jo je zatajil — in sicer v prav bistveni stvari, ko je izrečno opomnil, da se naj pri njem vejica med obema imenoma v 2. verzu 6. kitice črta. Po njegovem treba to kitico pravilno brati tako:

Obtu, moj pravi krščenik,
aku Polidor Mrčenik
tebe zlu oblagajo,

Zakaj tako? Odkod to?

Ko je bil tekst Ruplove redakcije že natisnjen, opombe za komentar pa še ne, je izšel 5. zvez. »Slovenskega biografskega leksikona« z obširnimi člankom o Montagnani, ki ga je napisal Kidrič. Tam stoji (na str. 151) sledeče): »Protestanti s Trubarjem na čelu so imeli Montagnano ok. 1579 po pravici za svojega ljutega nasprotnika, proti kateremu so bili neizprosni boj. Trubar je vzel bivšega sobesednika na muho v »drugi izlagi — eksplikaciji« istega »Tega prvega psalma« iz 1579, katerega »tretja izlaga« je merila na Marcino: imenuje ga »Polidorja Merčenika«, t. j. mrkača — pohotnega človeka, ki s tem, da »pravega krščenika... zlu oblega« (preganja), le svojemu »Bogu zljudo... col, činž zveju daje.« Te apodiktčne besede njegovega učitelja so Rupla tako zmedle, da niti ni opazil, da niso nič drugega ko zaenkrat višek samovoljnega ravnanja s Trubarjevimi besedami. Da dobi iz njih to, kar potrebuje, je Kidrič namesto Trubarjevega plurala kratkotalo postavil singular! Trubar pravi namreč: »Aku... Polidor, Mrčenik tebe zlu oblagajo...« kar je treba umeti tako: »Ako te oblegajo sovražniki, kakor n. pr. Polidor in »Mrčenik«... Če pa naj bo »Mrčenik« tukaj samo nekaj atribut Polidorja (Montagnane), odkod so se vzele potem v predikatu pluralne (in dualne!) oblike »oblagajo«, »niju«, »nih«, »dajo«? Ker si je težko misliti, da je Trubar »Polidorja Merčenika« (to bi zvenelo res kakor kako osebno ime, sestavljeno iz krstnega in rodbinskega imena!) vikal, nam ne preostane drugega ko to, da iz teh predikatov sklepamo, da sta Polidor in Merčenik dva različna subjekta (ki sta »ad sensum Truberi« imenovana kot zastopnika slovenskemu protestantizmu nasprotni množini sovražnikov). Ta sklep je samo naravni produkt trezne in pravilne stavkove analize. Seveda, kdor hoče Trubarjevim besedam vsiliti nekaj, kar v njih ni, jih mora spremeniti v bistveni stvari, n. pr. iz njihovega plurala narediti singular. To pa ni več nobena razlaga Trubarjevih besed, ampak samo nadaljnje razpletanje »novele«, ki jo je vključil jasnim Trubarjevim besedam in treznemu, kritičnemu komentarju Elzejevemu prvi spočel llešič. Tako ravnanje pa ni znanstveno: zakrivilo je namreč, da beremo danes kot Trubarjeve trditve stvari, ki jih ni nikoli in nikjer zapisal, ampak so mu jih podtaknili njegovi komentatorji, ki se niso pobrigali za pravi smisel njegovih besed, ki si jih včasih niti ogledali niso, ampak so se samo skušali v tem, kako bi drug drugega v praznih kombinacijah prekosili.

Kar nam po tej analizi problema »Mrčenik-Montagnana« ostane, ni sicer mnogo, a je vsaj zanesljivo.

1. Ruplova moderna redakcija Trubarjeve »druge izlage« I. psalma je vseskozi pravilna, tudi v 6. kitici.

Pri tem nas ne sme motiti Trubarjeva interpunkcija — »aku Polidor Mrčenik,« — ki je, kakor večkrat drugod, samovoljna, če ni samo ritmična (prim. »Slovenske narodne pesmi« (IV, str. *61 uvoda), in s katero tudi komentatorji ne morejo podpreti svoje »enačbe«. Ves tekst celotne kitice, ki se še nadaljuje v sledeči, zahteva v modernem smislu interpunkcijo, kakor jo je postavil Rupel.

2. Komentar bi se lahko glasil tako:

V 6. kitici kaže Trubar s prstom na dva sovražnika slovenskih protestantov; prvega imenuje samo s krstnim imenom, drugega z vzdevkom. »Polidor« je »Montagnana«, koga je menil z »Mrčenikom«, ne vemo. Mogoče — zaradi podobnosti imena — Mrcino. Toda njega je v tretji »izlagi« posebe in s pravim imenom vzel na muho!

Vse, kar gre preko tega, je prazno ugibanje brez podlage, ki bi nam jo mogli dati šele novi, doslej neznani viri. Če je Rupel vkljub vsemu v komentarju desavuiral pravilno redakcijo svojega teksta, ki ji ni več zaupal, ga je pač v onem trenutku zapustila ona filološka vest, ki stavi filologu ob takem delu kot fundamentalno nalogo, da mora »ire ad fontes«. »Fontes« (viri) pa so ob takem delu prvotni teksti, v tem primeru torej lastne besede Trubarja, ki je v tej reči vendar prva in glavna priča, ne pa mogoče redakcije izdajavcev ali kombinacije komentatorjev, kakor pri nas marsikdo misli.

3. Za dokaz medsebojne zveze besed »Mrčenik« in »mrkač« ter za njih pomen ne dobimo iz Trubarjevih besed prav nobene pomoči ali pobude.

J. A. Glonar.

Odgovor na članek: „Mrčenik“ = Polidor Montagnana?

Glonarjeva razlaga vrstic »Obtu, moj pravi krščenik, / aku Polidor, Mrčenik / tebe zlu oblagajo...« je sprejemljiva.

Prozorna namigavanja v Glonarjevem članku so mi seveda le dobrodošlo potrdilo sodbe, ki sem si jo o neki plati njegove metode že napravil (LZ 1933, 743—50). A ta ugotovitev je zame tem zabavnejša, ker jo spremlja še druga: da je imel dr. Glonar v nekem zanimivem pogledu vendarle zopet — smolo.

Med komentarji Trubarjeve knjižice iz 1579, ki jih obravnava Glonar, ni tistega, ki sem ga objavil 13 let pred Ruplovo knjigo pod naslovom: Ta prvi psalm shnega trijemi islagami, 1579, (brez imena kraja in tiskarja, na koncu:) Shkurianez inu kukouec sgurana inu dulana Crainzafta slushila (Južnoslovenski filolog II, 1921, 303—6). A vendar gre za članek, ki ne le priča, da sem imel ta »unicum« tübingenske univerzitetne biblioteke v rokah in si tekst pesmi za Elzejem »prvi« dobro »ogledal«, ampak prinaša tudi o naših vrsticah ta le moj komentar: »Predstavlja se namreč „Polidor(.) Merčenik“, ki „pravega krščenika“ zlu oblagajo (II, 6), oziroma „v krajni... en papežnik“, ki „se je z mašnimi brati naprej vzel, vse verne rezegnati“, „Mercina...“ (III, 7—8)« (str. 303). Ker sem torej že 1921. l. sklepal, »da sta Polidor in Merčenik dva različna subjekta« ter med oklepajema tudi namignil, da bi bil Trubar ta dva subjekta moral ločiti z vejico, smem aplicirati Glonarjeva izvajanja o Ruplu nase ter si domišljati, da sem vsaj še 1921. l. znal napraviti »naravni produkt trezne in pravilne stavkove analize«, oziroma bil »dober filolog, ki razume Trubarjevo slovenščino in ki zna slovenske stavke pravilno analizirati«.

Med pisanjem članka o Montagnani za SBL sem se res zmotil: pod vplivom ugibanj, da je Trubar posvetil Mercini tretjo parafrazo, se mi je namreč 1933 vsilila misel, da velja druga parafraza le Montagnani, a prezrl sem zlasti dvojino »niju« [med velikonočnimi počitnicami sem si ob čitanju 148. strani Ruplovih Slovenskih prot. piscev prikrojil sledečo korekturo svojega stavka v SBL: imenuje Polidorja, t. j. Montagnano, kakor Merčenika, človeka, ki s tem, da »pravega krščenika... zlu oblaža« (preganja), le svojemu »bogu — zljudu —... col, činž zvezstu daje«]. To je smola, a kateri znanstvenik, ki mora veliko delati, se ni še nikoli zmotil?

Ker pa je utegnil imeti dr. Rupel tisto vejico na 148. strani med Polidorjem in Mrčenikom, ki ga je rešila, dasi je moj učenec, pred popolno Glonarjevo obsodbo, iz mojega članka, bi bil Glonar tudi v tej zvezi, čeprav naglaša, da si hoče zgodovino komentarja naših vrstic ogledati »samo v njenih glavnih fazah«, moral omeniti moj članek. Znanstvenega razloga za ta Glonarjev molk o članku, na katerega ga je opozarjal tudi seznam literature o Montagnani v SBL-u, nisem mogel najti.

Kidrič.

Opombe k Štefanu Küzmiču.

Razbor literature o prekmurskih pisateljih nam dokazuje, da je bil literarnim zgodovinarjem najbolj znan Štefan Küzmič. Kritični pretres beležk in člankov o njem pa izpričuje, da vsebuje sleherni prispevek kako bio- ali bibliografsko pomoto, ki je prehajala od avtorja do avtorja. Te pomote so posebno značilne spričo malenkostnih podatkov, ki jih prinaša večina omemb. Štefan Küzmič je tisti izmed slovenskih pisateljev, ki so si ga prisvajali mimo Slovencev še Madžari in Hrvati — in to v najnovejšem času. Opozoriti zlasti na te potvare, je namen pričujočega doneska.

Izmed literarnih zgodovinarjev je prvi omenil Küzmičevo ime Šafařík (*Geschichte der slav. Sprache u. Litt.* 1826, str. 288) in sicer v obliki »Kuznics«, v čemer sta mu sledila Sartori (*Hist.-ethnograph. Übersicht der wissenschaftl. Cultur, Geistes-thätigkeit u. Litt. des österr. Kais. I.* 1830, str. 102) in Riegerjev *Slovník naučný* (1865, str. 1100). Šafařík je objavil tudi napačno letnico 2. izdaje »Nouvega zákona« 1818 (prav 1817), kar so prevzeli Sartori, Čop (Šafařík, *Gesch. d. südsl. Litt.* 1864), Rieger, Pypin-Spasovič (*Gesch. d. slav. Litt.* 1880, str. 392), Levstik (*LZ* 1881, str. 694). Kleinmayr (*Zgod. sl. slov.* 1881, str. 63) je uvedel pomoto, da je bil NZ večkrat tiskan v Požunu, kar je sprejel Miklošič (*Slov. ber. za 8. g. r.* 1881, str. 30).

Csaplovics (*Croaten u. Wenden im Ungern*, 1829, str. 82) omenja prevod NZ iz 1771 brez Küzmičevega imena.

Glaser (*Zgodovina I.*, str. 201) trdi, da je Küzmič prevzel nekaj Severjevih (*Réd zvelicsansztva... 1747*) »pesmic in molitvic... v svoje knjige«, kar ne odgovarja resnici. Knjigo »Vöre krsztsanszke« označuje najprej pravilno kot Küzmičevo delo, še na isti strani (201) pa jo pripisuje Severju. Anton Trstenjak (*Slovenci v šomodski županiji na Ogrskem* 1905) je med Slovenci prvič povedal nekaj več o K. Netočna pa je njegova trditev, da je imel K. tudi sina Štefana (str. 77).

Dan Küzmičeve smrti sta po zapisku v matriki (Xbris) napačno posnela Szalóky in Mesterházy (*Kuzmics István ág. hitv. ev. lelkérz és bibliofordító. Csurgó* 1911) kot 20. oktober, kar je prevzela prekmurska protestantska publicistika (*Düsevní list*) do 1930.

Melichovo neutemeljeno mnenje o razširjenosti Trubarjevih, Dalmatinovih in drugih slovenskih protestantskih knjig med prekmurskimi protestanti (*Slovan* 1909, str. 85—6) je v zvezi s Küzmičem ponovil Murko (*Die Bedeutung itd.*, str. 123).

Grafenauer (*Slovenska čitanka II.*, str. 290) docela napačno razlaga besedilo uvoda v Küzmičev NZ: »Sto de tak kráto nasim... szlovenom te sz. Bo'ze knige na szvoj jezik... obracsati?« — češ, »kdo bo tako v kratkem(!) ... prevajal«. V resnici pomenijo K. besede: kdo bo kratil, t. j. branil!

Med Madžare je Küzmiča prvič prevzel Szinnyei József v leksikonu »Življenje in dela madžarskih pisateljev« (Magyar írók élete és munkái, Bpest 1900. Magyar Tudományos Akadémia. VII. zv.). K temu ga je nagibalo poleg državne pripadnosti tudi Küzmičevo avtorstvo madžarskih učbenikov.

Utemeljitev takega prisvajanja se je lotil Melich v svoji prekmurski (ne le »protestantski« — popravi Aškerčevo beležko Sn 1909, 86 in Murka l. c.!) bibliografiji (Magyar Könyvszemle 1902), trdeč, da so bili prekmurski pisci »z dušo in s telesom Madžari« — radi madžarskega tiska in črkopisa svojih del! Njih dela imenuje kar »vendsko pisanje pod madžarskim vplivom stoječih madžarskih ljudi«. Izgnil pa se je Melich iskanju vzrokov in pobud, iz katerih je ta literarna aktivnost živela — gotovo v zavesti, da bi osvetlitev tega vprašanja zamajala njegovo nekritično dokazovanje.

Podobna tendenčnost je vodila tudi Szalókyja in Mesterházyja (o. c. str. 8—20), ki trdita, da je Küzmič »madžarsko usmerjal svoje vernike«, ne da bi navedla kak dokaz. Svoje želje sta podprla le z opustitvijo besed »Vandala (!) quem genuit mater« v madžarskem prevodu Küzmičevega nagrobnega napisa.

Za Hrvate je proglasil Küzmiča File Szedenich (Naši pisci i književnost. Sopron 1912, str. 81). Pomagal si je s potvarjanjem naslova: »Novi Zakon ali Testamenat Goszpodina Nešega Jezussa Krisztussa« ter z opustitvijo izraza »vend« v čakavskem prevodu grobnega napisa, ki je prirejen po omenjenem madžarskem. Plod njegove domišljije je trditev, da je ta »jačka na grobu mnogo i mnogo let kot nagrobnoga kamena napisak za štat bila«. Nerazumljiva pa je pripomba, da »strakačkih starih cimator (kjer naj bi bil K. pokopan) več ne stoji«; če je mislil na K. rojstno vas Strukovci, tedaj se je tudi v tem motil.

Še bolj preseneča pisanje Rudolfa Strohala (Nekoliko riječi o ugarskim Hrvatima. »Vijenac« 1924, str. 231), ki šteje med »hrvatske pisce« tudi »Štefe Kuzmiča, ... pjesnik mnogih nabožnih hrvatskih pjesama, među ostalim i svoga nadgrobnoga natpisa, koji je bio uklesan u nadgrobnji kamen i ležao ondje 132 godina, dok nije to groblje napušteno bilo (1911.)...« Njegova izmišljotina pa se ne strinja s pričevanjem očividea Szalókyja, ki je bil pastor v Šurdu že od 1862 in še 1911, pa o teh številkah ničesar ne ve. — Tudi naslov NZ potvarja Strohal podobno kot Szedenich.

Vilko Novak.

K bibliografiji del Mikloša Küzmiča.

Izčrpno podati prekmursko bibliografijo je radi pomanjkanja popolne knjižne kolekcije danes še nemogoče. Kot dopolnilo k tej bibliografiji naj sledi navedba in kratek opis nekaterih pred kratkim najdenih del Mikloša Küzmiča, ki jih SBL, str. 597—99, še ne pozna.

1. Molitvenik za bolnike, ki ga je M. Küzmič prevel iz madžarščine, nam je ohranjen¹⁾ v enem slabem primerku²⁾: BE[TÉ'SNIM/I/] MIRAJ[OUCSIM] / tou je: / NIKE MOLÍTVI, / z[sterimi Redovnik betésnoga, ali / mirajousega, i na izmrt ofzodjenoga / grejsnika more pomágati, / po / P. KÜZMICS MIKLÓSI / Sz. Benedeka Fare Dúhovniki, i Szloven- / Izke Okrogline V. Ófpörölli z-Vogrfzkoga na / Szloven- / Izki Jezik obrnyene, / i z-pobošnim iztroskom / Naj Viffe Poftúvanoga Gofzpodina / BOROS STEVANA, / Szombotelfzke Sztolne Czérkvi Kanonika, / i Kántora vó

¹⁾ V Študijski knjižnici v Mariboru; prim. ČZN 1932, str. 62.

²⁾ Naslovna stran je nekoliko strgana, zato so začetne besede rekonstruirane.

zoftampane. / v-SOPRONI / Po SIES JÁNOS JÓSEFI. M. DCC. LXXXI. 12°, 129 str.; platnice so lesene. Na drugi strani je slika: angel pride k umirajočemu. Nepopolne so str. 47—48 in 95—96.

Knjiga vsebuje molitvene obrazce za spoved in obhajilo bolnika, molitve pri podeljevanju svestva sv. olja, litanije ter druge priložnostne molitve za umirajoče.

Nedelni Evangyliomi.

Prva Nedela Adventa:

Evangyliom Sz. Lukácsa vu XXI. töl.

Vu onom vrejmeni: Pravo je Jezus Vučenikom izvojm: Bodo znamenja vu izunczi, i tejšeczi, i zvezdaj; i na zemli mautranye národov od zburkany mautrzkoga sümlejnya, i válov: gda lidje fzejhnozi bodo od fstráha, i csákanya onih, stera pridejo na vez izvejt. Ar jkolzi Nebefzke bodo fze gibale: I teda bodo vidili Szini Cslovecsaga pridoucega vu obláki z veľikom zmo'snoftytom, i dikov. Gda fze do

A

Slika št. 1.

Nedelni Evangyliomi.

Prva Nedela Adventa.

Evangyliom Sz. Lukácsa vu XXI. töl.

Vu onom vrejmeni: Pravo je Jezus Vučenikom izvojm: Bodo znamenja vu izunczi, i tejšeczi, i zvezdaj; i na zemli mautranye národov od zburkany mautrzkoga sümlejnya, i válov: gda lidje fzejhnozi bodo od fstráha, i csákanya onih, stera pridejo na vez izvejt. Ar jkolzi Nebefzke bodo fze gibale: I teda bodo vidili Szini Cslovecsaga pridoucega vu obláki z veľikom zmo'snoftytom, i dikov.

A2

Slika št. 2.

Prevajalec rabi nekatere madžarske izraze kot v prevodu evangelijev, tako: engedűj (dovoli, str. 18), örok (dedščina, str. 102); sicer pa je prevod bogat na pristnih izrazih: pout gatila (ovirala, str. 10), nágoča (str. 22), žmččava (težava, str. 22), spravičanje (opravičilo, str. 30), žuhkost (bridkost, str. 43), potrebčina (str. 46), obiljavati (biti v obilju, str. 53), vtišati (pomiriti, olajšati, str. 54), odteco (obleka, odeja, str. 100), naslediteo (naslednik, str. 112), grehota (str. 114), ostrouča (strogost, str. 119), vrejlóst (gorečnost, str. 119). — Pogosto se rabi tvornosedanji deležnik na -č, na pr. hodčči (str. 8), prepóračajouči (str. 14), noséči (str. 17), viséči (str. 17), manj tvornopretekli deležnik: zglédnovši (str. 69), vidévši (str. 74) itd.

Grafika knjige se strinja z rabo Števana Küzmiča (Nouvi zákon 1771), le glas ž označuje Mikloš s 's, a Števan z 'z.

2. Veliki abecednik. Jožef Košič (1788—1867), prekmurski pisatelj, je za Čsaplovicsa napisal obširno etnografsko poročilo³⁾ o prekmurskih Slovencih. V

³⁾ Tudományos Gyűjtemény 1828 in v nemškem prevodu Croaten und Wenden in Un-

posebnem poglavju govori tudi o jeziku in literaturi. Pri naštevanju del M. Küzmiča navaja veliki in mali abecednik. SBL pozna le enega izmed obeh. Košičevo poročilo je brez dvoma zanesljivo. Košič, takorekoč še sodobnik M. Küzmiča in sam pisatelj, je gotovo dobro poznal knjižno produkcijo svojih prednikov, kar najbolj dokazuje poročilo Csaplovicsu, iz katerega je tudi razvidno, da je omenjene knjige sam videl, ker trdi: »Aber auch von diesen Büchern finden sich selten Abdrücke⁴⁾«. Torej moramo poleg Silabikárja predpostavljati še en abecednik. Ker nam pa naslova drugega abecednika nikdo ni zabeležil, so pri navajanju obeh abecednikov nastale sčasoma netočnosti. Šafařík⁵⁾, ki sicer navaja Silabikár in »Grosses ABC-Buch, für katholische Gemeinden, um 1780«, samovoljno ugotavlja naslov druge izdaje vel. abecednika in postavlja letnico prve izdaje istega abecednika v 1780. Naslov je povzel iz Dajnkove abecedne knjižice⁶⁾, ki ima na zadnji strani beležko, katere Küzmičeve knjige se dobijo v Radgoni pri knjigarju Wajcingerju. Med temi navaja »A, B, C, za Slovence na Vogerskem«. Iz notice je na prvi pogled jasno, da to ni točen naslov, temveč le označitev knjige, tako da je to prav tako lahko ponatis malega abecednika kot velikega, a okoliščine govoré za Silabikár. Od tu izvira ista nedostatnost v slov. bibliografijah⁷⁾. To samovoljno ugotovitev zavrača madžarski bibliograf Melich János⁸⁾, ko polemizira s Simoničem o prekmurski bibliografiji. — O vel. abecedniku M. K. nam torej viri poročajo le to, da je izšel. — Toda v tej zvezi moramo obravnavati sledeči abecednik:

ABC / KNISIZCA(!) / NA / NÁRODNI / SOUL / HASZEK. / ABC / KÖNYVETSKE / A' / NEMZETI / ISKOLÁKNAK / HASZNOKRA. / Cum speciali Priv. Sac. Coef. Reg. Apoft. Majeft. / V-BÜDINI, / Stampana z-kralefzkimi visnye Soule piščkmi. / 1790. M. 8°, 116 str. — Prevajalec ni nikjer imenovan. Kakor že naslov pove, je to abecednik v prekmurščini in madžarščini, na eni strani je slovenski tekst, na drugi pa paralelno poteka madžarski. Pozornost vzbuja vsebina. Abeceda je podana zelo nakratko. Pod naslovom »Krátki návuk« (str. 16—22) so zbrane rečenice in kratki poučni vzgledi. Največji obseg zavzemajo »Krátka zgovárjánya« (str. 22—93), berila vzgojne vsebine. Nekaj naslovov posameznih beril: Spítávajouči pojbič, Zahválen sin, Dober priáteo vu potrejbčini, Dobro šoulsko dejte, Dober polski vert, Od tivárištva, poglavárstva, od pravde i vojske. Na str. 92—5 so: »Slovenske i vogrske reči«, na kar sledi »Račún« ter »Sententiae morum« in devet fabul v latinščini. Pred koncem abecednika, kjer je »Modus ministrandi«, so še najpotrebnejše vsakdanje molitve, ki so iste kot v prevodu Küzmičevih evangelijev.

V grafiki se v glavnem ujema s ponatisom evangelijev M. Küzmiča iz 1804, a se razlikuje v načinu pisanja črk ö in ü od molitvenika za bolnike istega pisatelja, kjer se rabi ô in û.

garn, ethnographisch geschildert von Johann Csaplovics. E. v. Jeszenova. Pressburg 1829, 49—126.

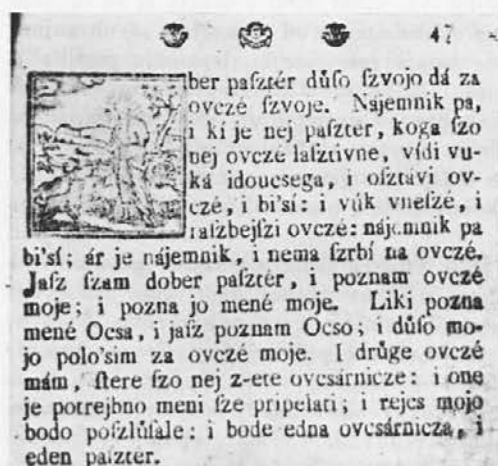
⁴⁾ O. c., str. 83.

⁵⁾ Paul Jos. Šafařík's Geschichte der Südslawischen Literatur I., Prag 1864, 49.

⁶⁾ Peter Dainko, Abecedna knixica na hitro ino lahko podvnučenje Slovenskega branja. V Radgoni, 1833.

⁷⁾ J. Marn, Jezičnik XII, 69. — K. Glaser, Zgodovina slov. slovstva I., 199. — F. Simonič, Slovenska bibliografija, 251.

⁸⁾ Melich János, Ujabb adalékok a hazai vend (szlovén) nyelvű irodalom bibliográfiájához, Budapest 1908, 14.

ber paſtér dušo ſzvojo dá za ovce ſzvoje. Najemnik pa, i ki je nej paſtér, koga ſzo nej ovce laſzivne, vidi vuká idouceſega, i oſtávi ovce, i biſi: i vuk vnelzé, i raſbejſi ovce: najemnik pa biſi; ár je najemnik, i nema ſzrbí na ovce. Jaſz ſzam dober paſtér, i poznam ovce moje; i pozna jo mené moje. Likí pozna mené Oca, i jaſz poznam Oco; i dušo mojo poloſim za ovce moje. I drúge ovce mám, ſtere ſzo nej z-ete ovceſarnice: i one je potrejbno meni ſze pripelati; i rejcs mojo bodo poſzlúſale: i bode edna ovceſarnica, i eden paſtér.

Nedela po Vŕzmi Trétya.

Evangelijom Sz. Jan. vu XVI. tŕli.

Vu onom vrejmeni: Pravo je Jezus Vucenikom Izvojim: Edno malo, i ſe ne ne te vidili: i páli edno malo, i vidili te me; ár idem k Oci: Veleli ſzo záto níki z-Vucenikov nye-govi eden drúgomi: ka je ſou, ka nám prŕvi: edno malo, i ne te me vidi-

Slika št. 3.

3. Evangeliji so doživeli razen Molitvene knjige največ ponatisov. Zanimivo je, da nosita letnico 1804 dva različna natisa. Navajam naslov dosedaj nepoznane izdaje (slika št. 1):

SZVÉTI / EVANGYELIOMI / Pouleg Kalendárioma, / i Réda Rimſzkoga na Vŕze Nedelne, i/ Szvétesnye Dní z-Obesinſzkoga ſzvétoga / Piſzma po zapouvidi / NYÍH GOSZPOSZTVA, / i Naj Viſſe Poſtúvanoga / GOSZPODINA / SZILY JÁNO-SA, / z-Gornyega Szopora, / Prvoga Szombotelſzkoga Púſpeka, na Sztári / Szlovenſzki Jezik, / Po Poſtúvanom Goſzpoudi / KÜZMICS MIKLÓSI, / Szvétoga Benedeka Fare Dúhovniki, ino Ok- / roglíne Szlovenſzke Vice-Öſpöröſa. / Obrnyeni, i ſztroſkom Nyíh Goſzpoſztva / Previſzikoga, i náj viſſe Poſtúvanog / GOSZPODINA / HER-ZÁN FERENCZA, / Z-HARRASSA GROFA, / Sz. R. Cz. Popa Kardinaliſſa, Dúrgoga(!) Szom- / botelſzkoga Púſpeka znouvicz vö zotampáni. / V-SZOMBOTHELYI, / Po Sieſs Antoni vu Leti. / 1804. m. 8°, 154 str.

Razlika v naslovu z drugim natisom iz istega leta (slika št. 2) je minimalna. Citiram razlikujoči se del: ino / Okroglíne Dúrgoga(!) / Szombotelſzkoga Púſpeka II+160 str.

Kdo je prevajalec tega abecednika? Iz vsebine abecednika (molitve in modus ministrandi) je razvidno, da je knjiga prišla iz rok katoliškega prevajalca, Razen Mikloša Küzmiča pa literarna zgodovina ne pozna nobenega prekm. katoliškega pisca, ki bi deloval ca. 1790. Iz tega sklepamo, da je to Küzmičev abecednik. Če ne bi bil ta prevod delo M. K., bi Koſič prevajalca omenjal iz sledečih razlogov: 1. radi tekme med katoličani in protestanti na književnem polju bi Koſič kot katol. pisec naštel čim več kat. pisateljev, zlasti zato, ker so bili protestanti daleč pred katoličani glede števila piscev in začetka udejstvovanja na knjiž. področju, 2. po vsebini sodeč je moral biti ta abecednik radi pomanjkanja ſolskih knjig gotovo upoštevan pri učiteljih in duhovnikih in kot tak poznan tudi Koſiču, 3. ni dvoma, da bi Koſič ne poznal prevajalca in ga zato ne omenjal, ker je časovna distanca med njima bila majhna. Vendar bolj kot ti razlogi govori za M. Küzmiča stil abecednika. Vse jezikovne značilnosti, ki jih najdemo v prevodu evangelijev in v molitveniku za bolnike, srečamo tudi tu.

Hitreje je opaziti različnost v tekstu⁹⁾.

Poznana pa nam je še starejša izdaja (slika št. 3) od teh dveh, a ohranjeni izvod je v zelo slabem stanju¹⁰⁾. Da je ta izdaja res starejša, izpričuje grafika¹¹⁾, ki je popolnoma ista kot v molitveniku za bolnike iz 1781. Ker ni znano, da bi med leti 1880—1804 bil ponatisnjen še kak prevod evangelijev, smatram to izdajo za prvo iz leta 1780. Čsaplovicsevo poročilo¹²⁾ je v tem slučaju netočno.

Poudarjam dejstvo, da sta najstarejša izdaja ter prvi ponatis iz 1804 (sl. št. 1) zelo podobni; ujemata se v ilustracijah kakor tudi v straneh, le v tisku so nekatere razlike.

Zadnji ponatis ni iz 1906 (SBL, str. 599), temveč sledeča izdaja v gajici: Sveti evangeliomi za nedele i svetke celoga leta. z (!) navadnimi molitvami pri božoj službi, pred i po poldnevi. — Pridavek glavnih istin kerščanskoga navuka. Z dovoljenjem cirkvenoga poglavarstva. Najde se v Lendavi pri Balkányi Ernest knjigovezari. m. 8°, 120 str.

»Pridavek glavnih istin kerščanskoga navuka« pa v tekstu zaman iščemo. Po tiskarjevi izjavi je bila knjiga ponatisnjena po l. 1920.

4. K ponatisom **Knige molitvene** (SBL, str. 599) je treba dodati: **Kniga molitvena**¹³⁾. V-sterej sze nahajajo razloesne ponizne Molitvi, z-dvojim Pridavekom. Na haszek Katholicsánszki Kerscsenikom znouvics vödána. Zbougšana i z-nikemi lej-pimi Molitvami, Peszmami, i Kejpmi povéksana. Z pridavkom na 26 lejt szlű'sécsega Kalendaria i k-tomi szlűsajoucsi drűgi dugovány. Nájde sze v-Lendove pri Balogh Endre Knigovezári. 1855. 12°, 388+VIII. str. — Stampána v- Sztaromgradu. — Spredaj je navedeno staro dovoljenje kn.-šk. sekovskega ordinariata z dne 15. apr. 1846 v nemškem jeziku. Koledar premakljivih praznikov je podan za 1855—1880.

5. Izmed poznejših ponatisov katekizma (SBL, str. 598) ni upoštevano izdanje Društva sv. Štefana v Budimpešti 1873.¹⁴⁾

Kljub tem pripombam ponatise del M. Küzmiča še niso ugotovljeni v celoti, ker jih nimamo zbranih, ali so pa ohranjeni izvodi zelo poškodovani.

Ivan Zelko.

Čop med Poljaki.

»Prace Polskiego Towarzystwa dla badań Ewropy Wschodniej i Bliskiego Wschodu« so v svojem IV. zv. na str. 279—300 prinesle zanimiv članek »Sloveniec Matija Čop (1797—1835) o Adamie Mickiewiczu«, ki ga je napisal mladi poljski učenjak St. Rospońd. V njem je v novo luč postavljeno ono Čopovo znanstveno

⁹⁾ Prim. obe sliki.

¹⁰⁾ Manjka prvih 10 strani. Zadnja stran je 138.

¹¹⁾ Da se dokazati, da po 1804 prekmurske knjige niso bile tiskane z ó in ů.

¹²⁾ Čsaplovics, l. c. str. 83: Bei Katholiken fing Niklas Kuzmics, St. Benedeker Pleban das Eis an zu brechen, als er im Jahre 1780. die Sonntags-Evangeliien auf Kosten des Bischofs Szily drucken liess... Aber auch von diesen Büchern finden sich selten Abdrücke, weil die alten Exemplare bereits lange vergriffen, und zerrissen sind; an eine neue Auflage aber legt, aus Mangel an Geldmitteln, niemand Hand an. Geht dies so fort, so wird früher oder später kein Buch in der katholischen Vandalia zu finden sein.

¹³⁾ Ta primerek kakor tudi »ABC kni'sizca na národni soul haszek« in najstarejša izdaja evangelijev se nahaja v knjižnici, ki je začasno nameščena v Črensovcih v »Našem domu«. Gl. Slovenec 12. okt. 1933: »Prekmurska knjižnica«.

¹⁴⁾ Kres, 1882, 521.

delo, ki se je začelo v letih 1822—27, ko je bil profesor na gimnaziji in na univerzi v Lvovu. Takrat se je v njem zbudilo zanimanje za poljsko slovstvo, ki tudi po njegovem odhodu v Ljubljano ni prenehalo. Neposredno doživljanje poljskega slovstva so mu od tedaj nadomeščale poljske knjige in obširna pisma s poročili o literarnih novicah, ki so mu jih pošiljali njegovi poljski znanci in prijatelji. Vsa ta »Polonica«, do nedavnega komaj znana, se z ostalo Čopovo zapuščino hranijo v Državni biblioteki v Ljubljani. Če jih ogledujemo, nas prevzame bridka zavest, da so bili stiki med kulturno Ljubljano in Poljsko pred več ko sto leti razmeroma bolj živi ko danes.

Zato nas mora veseliti srečen slučaj, ki je te zaklade odprl mlademu poljskemu učenjaku, ki je njih pomembnost takoj spoznal. Na podlagi ljubljanskega gradiva je nadaljeval študije na Poljskem, kjer se mu je posrečilo najti doslej neznane Čopove odgovore poljskim dopisnikom. Iz teh študij je sedaj izdal prvi del, ki je za Poljake najbolj aktualen. Letos praznujejo namreč stoletnico najpomembnejšega poljskega literarnega dela, »Pana Tadeusza«. Iz Čopovih pisem je pisec dokazal, da je Čop, čim je to delo izšlo, takoj spoznal njegov *e p o h a l e n* pomen za poljsko slovstvo in ga tudi po vseh njegovih pravih in trajnih vrednotah pravilno ocenil, to pa v času, ko je večina poljske literarno interesirane javnosti Mickiewiczovo delo naravnost smešila, dočim si dvoje, troje najvišjih poljskih duhov ob njem ni vedelo prav pomagati, čeprav so ga občudovali. Čop je ne samo skiciral, ampak naravnost do podrobnosti analiziral vse one bistvene elemente Mickiewiczeve umetnosti in pomembnosti, do katerih so se Poljaki sami s težavo dokopali pozno v 2. pol. 19. stol.

Po tej študiji, ki je enako pomembna za Poljake kakor za nas, pričakujemo z opravičenim zanimanjem nadaljevanja o ostalih problemih, ki jih je s svojimi poljskimi prijatelji obravnaval Čop. To in ono je že tukaj rahlo naznačeno. O *Strońskim*, ki je bil profesor v Gorici in ki so ga s Čopom vezale posebno prijateljske vezi, bo našel marsikaj v leksikonu Wurzbacha, ki je bil z njim osebno znan. »Moss«, ki ga pisec ni mogel sigurno prečitati (str. 291), je nemški idilik in prevajavec Homerja, Johann Heinrich Voss (1751—1826). Nekoliko začudeni pa beremo citat brez vsake opazke na str. 294 pod črto: »Wilibald Alexis« namreč ni nikaka »autorka nemškega« — kakor je zapisal St. Pigoń — ampak psevdonim nemškega romanopisca Wilhelma Häringa.

Vsekakor je ta študija lep slovenski prispevek k stoletnici »Pana Tadeusza« (1834) in lep poljski prispevek k bližajoči se stoletnici prezgodnje smrti M. Čopa (1835).

J. A. G.

Koncesija za prvo litografijo v Mariboru.

Ko je Alojz Senefelder, od čigar smrti je letos poteklo sto let, h koncu 18. stoletja izumil litografijo, je ustvaril s tem temelj za važno novo panogo tiskarstva. Sorodnost njegovega izuma s tiskarstvom se poudarja tudi v zakonitih predpisih, ki so bili izdani, čim se je litografija začela splošno širiti in uveljavljati. Najvažnejši od teh predpisov je bil dekret komercialne dvorne komisije na Dunaju št. 6368 z dne 12. maja 1818, s katerim so določbe, veljavne za tiskarne, bile prenesene tudi na litografijo in se je med drugim odredilo, da se tudi litografska dela smejo izvrševati le na podlagi posebne koncesije, ki jo daje deželna oblast, da pa se take koncesije morejo dajati izključno le za glavna in taka mesta, v katerih je sedež policijske oblasti, in samo osebam, ki izpričajo svojo sposobnost in neoporečnost

ter imajo lastna sredstva in stalno bivališče. V posebni točki je razen tega bilo še določeno, da je vsakdo, kdor dobi koncesijo za litografijo, osebno odgovoren za vsako zlorabo, ki bi jo zagrešili njegovi ljudje, da mora pazno nadzirati njihovo delo tudi izven delavnice ter pri najmanjšem sumu, da se ukvarja kdo s tiskanjem na kamen izven delavnice, kar je brez izjeme strogo prepovedano, opozoriti na to policijo.¹⁾

Kljub sorodnosti predpisov se ni priznavalo, da bi tiskarska koncesija bila obenem veljavna tudi za litografijo, ampak si je vsakdo — tudi tiskarji — moral izprostiti za to posebno dovoljenje.

Tako prošnjo je 18. julija 1838 vložil tudi Jožef Janschitz, lastnik edine takratne tiskarne v Mariboru. Prošnja je zanimiva ne samo kot donesek k zgodovini mariborskega tiskarstva, ampak tudi kot ilustracija, kako so tiskarji na Senefelderjev izum gledali spočetka kot na neljubega tekmeca. Dvajset let — pravi prosilec — je s tiskarstvom pošteno preživel sebe in svojo številno družino, sedaj pa so ga začeli izpodrivati litografski izdelki graškega knjigoveza in litografa Kaiserja, ki jih v Mariboru prodaja trgovec z umetninami in muzikalijami Zuber. Ta »modni izdelek« (Modeartikel) grozi uničiti njegovo in njegove družine eksistenco ter ga spraviti ob premoženje, ki ga je vtaknil v tiskarno. Zato naj mu gubernij blagovoli dati dovoljenje, da svoji tiskarni pridruži še litografijo.

Okrožni urad v Mariboru je prošnjo 21. avgusta 1838 toplo priporočil, češ, da je skoraj edini posel, ki ga v Mariboru tiskar ima, tiskanje kurend in raznih uradnih tiskovin, te pa da se zadnji čas naročajo samo še litografirane. Janschitz je zelo ugleden, vzoren meščan, ki do pičice izpolnjuje vse predpise, ki za dobrodelne in patriotične namene vedno tiska zastonj in je torej v vseh ozirih v največji meri vreden zaupanja in upoštevanja. Temu priporočilo se je z dopisom 19. septembra i. l. pridružilo tudi policijsko ravnateljstvo v Gradcu, nakar je gubernij 26. septembra 1838 z odlokom št. 16.029 zaproseno koncesijo podelil pod pogojem, da se točno upoštevajo določbe dvornega dekreta z dne 12. maja 1818²⁾. Kaj je ta dekret predpisoval, je bilo omenjeno že v uvodu.

O tem, kako se je Janschitzu litografija obnesla, akti molče, nimamo pa vzroka dvomiti, da se je podeljene koncesije kmalu poslužil, saj mu je z njo bilo omogočeno, da s tistimi »modnimi izdelki«, ki so mu grozili vzeti zaslužek, poskusi srečo sedaj sam. Tako smemo s precejšnjo verjetnostjo sklepati, da je koncem tridesetih let, torej par let po Senefelderjevi smrti in le malo pozneje ko Ljubljana, dobil svojo prvo litografijo tudi Maribor.

J. G l a s e r.

Slovstvo.

Dvornik Fr., *Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance*. Prague 1933. Str. IX + 439.

Knjiga je nekako nadaljevanje in dopolnilo prejšnjega dela istega pisatelja: *Les Slaves, Byzance et Rome au IX. siècle* (Paris, 1926).

Problem, ki ga je pisatelj hotel rešiti z novo obsežno knjigo, je v uvodu na str. VIII. označil sam tako-le: najizdatnejši vir za zgodovino življenja in delovanja sv. bratov sta obe legendi, imenovani »panonski«, namreč Žitje sv. Konstantina (Cirila) in Metoda. Nastaja vpra-

¹⁾ Gutta W. G., *Sammlung der sämmtl. politischen und Justiz-Gesetze*, XV, 192—4.

²⁾ Dež. vladni arhiv v Gradcu, fasc. 15, 11.953, 1838.

šanje, v koliki meri sta ti dve legendi zanesljiv zgodovinski vir, da se sme znanstvenik nanj opirati. Določen odgovor na to vprašanje ni brez težkoč, ki se v glavnem stekajo v tem, v kakem razmerju sta bila Konstantin in Metodij z Rimom in Bizancem, oziroma z rimskim papežem in Fotijem. Med učenjaki, slavisti in zgodovinarji, ki so se pečali s temi vprašanji, je razločevati razne struje: 1. Strogo pravoslavni zgodovinarji, zlasti ruski, smatrajo sv. brata za odločna pristaša Fotijevega, bolj ali manj odkrita nasprotnika Rima. Vsi ti gledajo na Ciril-Metodov problem skozi očala predsodkov, ki jih je tisočletje nagromadilo med Iztokom in Zapadom. Težkoče, ki jih podaja vsebina legend, s tem niso rešene. 2. Nasproti temu zavzemajo nekateri katoliški zgodovinarji, zlasti Ginzler in Snopce stališče, da sta sv. brata bila odločna pristaša rimskega papeža in prav tako odločna nasprotnika Fotijevega. Temu nasprotni stavki v staroslovenskih Žitjih so fotijanske potvorbe, torej legendi nista povsem pristen vir. Učenjaki so to podmeno splošno zavrgli. 3. Slavisti in zgodovinarji Miklošič, Jagić, Pastrnek, Dümmler, Rački z mnogimi drugimi pa trde, da sta sv. brata priznavala prvenstvo rimskega papeža, izogibala pa sta se boja s Fotijem, s katerim ju je vezalo prijateljstvo iz mladih let. Učenjaki navedenih treh struj pa soglasno priznavajo velik pomen delovanja sv. bratov.

V opreki s tem je 4. zavzel celo negativno stališče A. Brückner, ki je napadel celo čast in нравno neomadeževanost sv. bratov ter ju predstavil kot hinavca in sleparja. Brückner je našel malo pristašev, vendar se moti g. Grivec, da jih sedaj nima več. (Bogosl. Vestnik, XIII, 1933, zv. IV, str. 247.) Na žalost si je usvojil njegovo stališče še novejši čas Italijan Artur Cronia v informativnem spisu »L'enigma del glagolismo in Dalmazia dalle origini all'epoca presente,« ki je izšel v Zadru 1925 kot ponatis daljšega članka v »Rivista Dalmatica«. V tej prozorno tendenciozni knjigi, s katero hoče zastrašiti najvišje cerkvene kroge pred »slovanskim pokretom«, v Italijanih pa poglobiti mržnjo in prezir do Slovanov in njih znanosti, ponavlja sodbo Brücknerjevo, da sta »oba Grka« katolicizem in papeštvo bolj oškodovala kakor pa reformacija.

Dvornik se v svoji obsežni knjigi ozira na vse te struje in druga različna mnenja, prezrl je pa Cronio, ki bi ga trebalo zavrniti, ker bodo Italijani prav iz njegove knjige zajemali svoje znanje o najsvetlejših momentih slovanske zgodovine. In povrh si Cronia nadeva krinko stroge znanstvenosti ter zagotavlja svojo nepristranost (il senso di scrupolosa imparzialità). Tako se bo ob Brücknerjevi teoriji še naprej redil italijanski protislovanski fanatizem.

Kako je torej Dvornik rešil zastavljeni problem? Svojega dela ni namenil samo slavistom, ampak veliko bolj zgodovinarjem, zlasti bizantinistom. V ta namen primerja podatke obeh legend z dejanskim položajem v bizantinski državi ter pride do zaključka, da je pisatelj legend bil dobro poučen o bizantinskih razmerah ter so njegovi podatki v glavnem veren izraz historično ugotovljenih dejstev.

Z ozirom na glavne podatke obeh legend je pisatelj gradivo svoje knjige razdelil v osem poglavij, v katerih genetično zasleduje razvoj in dejansko stanje dogodkov, s katerimi se pečata legendi. Ta poglavja, oziroma osrednje točke njegovih razmotrivanj so: I. Mladost Konstantina in Metodija. II. Konstantinova kariera v Bizancu. III. Arabska misija. IV. Na gori Olimpu. V. Bizanc in Kazari okoli l. 861. VI. Bizanc in Velika Moravija. VII. Metodijeve škofija in borba za Ilirik. VIII. Pravovernost Konstantina in Metodija.

V »Dodatku« podaja pregled I. o rokopisni tradiciji Konstantinove in Metodijeve legende in njih izdajah, II. o drugih staroslovenskih spisih, ki se nanašajo na sv. apostola, III. o latinskih virih: Italska legenda, spisi Anastazija Bibliotekarja, papeška pisma, poznejše legende. Na to sledi francoski prevod Žitja Konstantina in Metodija (po Miklošič-Pastrnekovi izdaji), potem seznam virov in dokazil ter cirilo-metodijska bibliografija, ki pa ni popolna. S stvarnim in osebnim kazalom ter seznamom grških in staroslovenskih besed se zaključijo to zelo obsežno in važno delo.

Z nekaterimi zgledi naj uvedemo čitatelje v delavnico in v metodo pisateljevo. — V poglavju II. Žitja Konstantinovega čitamo o očetu Konstantinovem: »V mestu Solunskem je živel neki mož plemenit in bogat, ki mu je bilo ime Lev ter je imel dostojanstvo drongarja pod strategom.« Prvo vprašanje, ki ga je povzel avtor iz legende za predmet svoje raziskave, je častna služba očeta Leona: drongar pod strategom. Se li vjema poročilo legende z dejanskimi razmerami? V ta namen zasleduje do podrobnosti razvoj civilne in vojne bizantinske uprave od Justina do makedonske dinastije ter pride do ugotovitve: pripovedovanje legende točno odgovarja zgodovinskim dejstvom, pisatelj legende je dobro poznaval bizantinsko upravo 9. stoletja. — Toda do te ugotovitve bi se dalo priti po krajši in enostavnejši poti. Odveč je mnogobesedno ugibanje, kdaj je Solun postal sedež posebnega »themata«, rekli bi »vojnega okruža«, kateremu je na čelu bil »strateg«, njemu ob strani pa »drongar«. Končno mora priznati, da se to vprašanje ne da točno rešiti, gotovo je le, da je solunski themat že obstajal v prvi polovici 9. stoletja. To je pa glavno in za verodostojnost legendinega pripovedovanja edino merodajno. Vse drugo ugibanje in razpravljanje o drugih thematih, ki ne spadajo k stvari, le moti preglednost.

V 2. poglavju svoje knjige se pisatelj peča z vsebino četrtega poglavja Konstantinove legende. Tu obširno popisuje učne razmere, zlasti višje študije v Carigradu, ki sta jih prenovila logoteta Teoktist in Bardas. Konstantin konča svoje študije na carigrajski visoki šoli, kjer je imel za učitelja Leona Matematika in pa Fotija. Logotet Teoktist ponudi Konstantinu svojo posinovljenko za ženo in pa visoko službo v državni upravi, kjer bi v kratkem lahko postal »strateg«. Konstantin odkloni častno ponudbo in rajši postane duhovnik. — Ta odstavek v Konstantinovem Žitju pisatelj po pravici imenuje »zelo zagoneten« (très énigmatique). Na to se spusti v daljšo razpravo o duhovskih posvetitvah v carigrajski cerkvi ter pride do zaključka, da je Konstantin bil posvečen, ko je bil star 23—24 let, in da ga je posvetil Fotij. — Potežkoča in uganka ni v tem, kaj je zahtevalo cerkveno pravo glede starosti ob »rokopoloženju«, ker v kljub točnim določilom cerkvene zakonodaje imamo na Zapadu kakor Iztoku veliko izjem in spregledov. Opozoriti je na neko drugo okoliščino, ki jo je pisatelj prezrl: o Konstantinovem posvečenju za duhovnika legenda ne črhtje niti besede; edini stavek, ki se nanaša na to, so besede, ki jih legenda polaga v usta logotetu in jih je ta rekel cesarici Teodori: »Ta mlad filozof ne ljubi tega življenja, vendar ne pustimo ga iz svoje družbe, temveč ostrižimo ga za duhovstvo, in izročimo mu službo, naj bo knjižničar patrijarhov pri sv. Sofiji, da ga vsaj na ta način pridržimo.« Izraz »postrig« še in »popovstvo« — *tondeamus eum ad presbyterium* — pa ne znači »rokopoloženja« ali posvetitve za duhovnika (presbiterat), temveč je »postrizenje u klira« tako v iztočni kakor zapadni cerkvi (tonsura) le predpogoj in nekaka vpeljava v duhovniški stan, sam ta čin pa še ne daje nobene duhovne pravice ali oblasti in v kljub »postrizenju« lahko dotičnik ostane v lajiškem stanu. Postrizenje je predpisal že šesti občni cerkveni zbor (tretji carigrajski) l. 680. Med »postrizenjem« in »rokopoloženjem« lahko preteče več časa — cerkveni zakoni celo zahtevajo presledke. Kdaj je bil Konstantin dejanski posvečen za duhovnika, za to nimamo nobene historične podlage in vse domnevanje ostane le prazno ugibanje. Z gotovostjo pa smemo sklepati, da je Konstantin postal duhovnik, preden je Teodora zapustila dvor in je logotet Teoktist bil umorjen (januar—marec 856). Patrijarh Ignacij je bil odstavljen 27. novembra 857, sledil mu je potem (do 867) Fotij. Izključeno je torej, da bi bil Fotij posvetil Konstantina za duhovnika. G. Dvornik je opustil opisati vsaj kratko škandalozne razmere na carigrajskem dvoru v tem času, iz katerih je umljivo, da se je Konstantin, mož čistega življenja, umaknil k bratu na goro Olimp.

Od »postrizenja« in »rokopoloženja« Konstantinovega prestopimo v osmo poglavje, v katerem Dvornik govori o »pravovernosti« Konstantina in Metoda. Na str. 291. se dotakne tudi spornega vprašanja, je-li Konstantin-Ciril sploh bil posvečen za škofa. Dvornik piše, da

legendi, oziroma Žitje Konstantina in Metodija, nimata niti besede o Konstantinovi posvetitvi za škofa, in ta molk je najmočnejša opora za trditev, da Konstantin ni bil posvečen za škofa. Tradicija, da je Konstantin bil škof, je iz poznejšega časa, ohranjena pred vsem v italški legendi, takrat pa so se posameznosti že lahko zabrisale v spominu. Ne-pojmljivo je, da hagiograf ne bi omenjal tako važnega in častnega čina, kakor je posvetitev za škofa, če bi bil Konstantin res škof.

Ta »argumentum ex silentio« je odlične učenjake zavedel k trditvi, da Konstantin nikdar ni bil škof. Že l. 1885. je Rus Lavrovskij temu vprašanju posvetil posebno študijo ter došel do negativnega zaključka. Enakega mnenja je bil Jagić, za njim pa Pastrnek, ki pravi (Dějiny slov. apoštolů C. a Meth., Praga 1902, str. 87 op.), da se tako »splošno sodi«.

Stvar pa nikakor ni dognana v negativnem smislu. Dvornik bi bil moral podvreči natančnejši analizi pogl. 18. Konstantinovega Žitja ter vpoštevati vse okoliščine, kakor je to storil pri raznih drugih poglavjih, pa bi bil obrnil Pastrnekovo trditev, da »ni lahko dvomiti o tem, da Konstantin ni bil posvečen za škofa« v obratno: ni lahko dvomiti o tem, da je bil posvečen za škofa.

»Argumentum ex silentio« izgublja svojo vrednost, ker tudi glede duhovništva Konstantinovega legenda molči. K zgoraj navedenim besedam logotetovim dostavlja hagiograf samo to: »ježe i štvoriše jemu — quod etiam fecerunt ei«. Kaj so mu storili? Postrigli so ga »na popovstvo«, imenovali za knjižničarja pri sv. Sofiji in na ta način pridržali v svoji družbi. Takoj za tem pa legenda nadaljuje, da je K. le kratko časa ostal pri njih, potem pa se je skril v neki samostan. Tudi tu je opravičeno vprašanje: zakaj hagiograf ni izrecno omenil »rokopoloženja«, posvetitve za duhovnika, ki je vendar tudi važen dogodek v življenju, pri Konstantinu tem bolj, če res ni postal škof, kakor misli Dvornik in drugi. Ali je opravičen sklep radi molka: Konstantin v Carigradu sploh ni postal duhovnik (presbyter), ampak navaden klerik s tonzuro, ker le o tem govori legenda, ne pa o »rokopoloženju«. In vendar vsi priznavajo, da je Konstantin že v Carigradu bil duhovnik. Torej je lahko v Rimu postal tudi škof, četudi legenda molči o škofovski posvetitvi. — Ali pa legenda res popolnoma molči o škofovskem dostojanstvu Konstantinovem? Poglejmo! Pogl. 18. Konst. Žitja govori o njegovi zadnji bolezni in smrti. Ko je zaslutil, da ho treba iti v »hišo Gospodovo«, si je oblekel častna oblačila: »oblek'se v' č'stnyje rize — indutus venerandis vestibus« — in je tako ostal ves tisti dan. Kakšna so to »častna oblačila«? Mora biti nekaj posebnega in ne navadna duhovska obleka. To bo pač škofovska oprava. Drugi dan pa se je oblekel v sveto meniško opravo — »v' světy m'nišsky obraz' obleče se — sanctum habitum induit« in si pridene ime Ciril. Častna oblačila prvi dan, sveta meniška oblačila in novo ime, to je umljivo le, da je kot škof se pomenišil.

Isto poglavje nam je ohranilo tudi molitev, ki jo je Ciril molil v zadnjih trenutkih. Tu čitamo med drugim: «...usliši mojo molitev in varuj tebi zvesto čredo, kateri si postavil na čelo mene (cui praeceisti me), tvojega nesposobnega in nevrednega služabnika...». In nekoliko dalje: »Katere si mi dal, vračam ti jih kot tvoje«. Take besede more rabiti le škof. Pripomniti je, da je Cirilova molitev po smislu povzeta iz poslovilnega govora Zveličarjevega pri zadnji večerji.

Ne pomaga izgovor, da si je Konstantin kot misijonar pridobil svojo čredo. Tako bi v nekem smislu mogel govoriti kak misijonar, ki je iz neznabožcev napravil kristjane. Taki pa Moravci (in Panonci) takrat niso bili, saj pravi poslanstvo Rastislavovo pred carjem Mihaelom, da je njihov narod odvrigel paganstvo in se oprijel zakona krščanskega, potrebujejo pa učitelja, ki bi jih v njihovem jeziku učil vero Kristusovo. Z druge strani je znano, da je že davno pred prihodom sv. bratov na Moravsko bilo posvečenih več cerkev na današnjem Slovaškem in v Panoniji. — Ob Cirilovi smrti je že bilo posvečenih nekaj učencev za duhovnike. Če je bil Ciril samo navaden duhovnik, je bil enak z njimi, kako more — vkljub svoji ponižnosti — govoriti, da je postavljen »na čelo« svoji čredi (cui praeceisti me)? Kdo ga je

— konkretno — postavil na čelo? In kako? — Vse to je umljivo le, če je Ciril bil škof. Umljivo pa je — vsaj deloma — tudi, zakaj hagiograf izrecno ne omenja njegove posvetitve za škofa. Bolezen ga je že v Rimu položila na smrtno posteljo in ni imel priložnosti, izvrševati škofovsko službo in jo je pred smrtjo odložil, ne seveda škofovskega reda, ker ta je neodločljiv, pač pa oblast, in se je pomenišil. Pisatelj Konstantinove legende je osredotočil svojo pozornost na učenost, čednostno življenje in delovanje Konstantinovo. Kot škof se pa radi boleznin in smrti ni imel priložnosti udeležiti. Posvetitev za škofa je bila v Rimu nekaj običajnega, za življenjepisca pa z ozirom na njegov smoter malopomembna. Če primerjamo to, kar je storil »filozof« Konstantin, s tem, kar je storil K. škof, nam pri slednjem ostane le njegova blažena smrt, drugega o njem kot škofu hagiograf ni imel zabeležiti. Da pa je umrl kot škof in menih, je dovolj jasno povedal. Odobritev slovenskih knjig za liturgično rabo je hagiografu glavna pridobitev v Rimu.

Tudi dogodki po smrti Cirilovi očitno kažejo na škofovsko dostojanstvo. Po naročilu papeža samega so ga tako slovesno pokopali kakor papeža. Navadnega duhovnika in menih pa po cerkvenih predpisih ni moči pokopati kakor papeža, ker za škofo (in tudi za papeže, ker papež po redu, ne po oblasti, ni drugo kakor škof) velja poseben ceremonijal. Če so torej Cirila pokopali tako slovesno kakor papeža, je moral biti škof.

Ko je Metod hotel mrtvega brata odpeljati v kak samostan ob Bosporu, so se rimski škofje potegnili pri papežu za to, da naj ostane truplo Cirilovo v Rimu. Ta skrb rimskih škofov je umljiva le, če se predpostavi, da je Ciril bil njihov »kolega« — škof. Za navadnega duhovnika in menih bi se bili pač pobrigali rimski duhovniki in menihi, zlasti grški, katerih je bilo v Rimu takrat veliko število.

Dvornik priznava (str. 268), koliko važnost je Rim z ozirom na homatije v Carigradu in izgubo Ilirika (Bolgarije) polagal na to, da se Moravija reši za Rim. Nasprotno je Rastislav hotel odtegniti moravsko cerkev vplivu nemškega episkopata ter je že po poslanstvu k carju Mihaelu prosil za škofa in učitelja. Od strani apostolske stolice bi torej bilo skrajno nemodro in neprevidno, če bi Konstantinu, ki je imel glavno ulogo, ne podelil škofovskega reda ter bi se, ko bi ga smrt ne zadela, moral vrniti na Moravsko (z bratom Metodijem) kot navaden duhovnik.

Prav zato ima precej verjetnosti mnenje tistih, ki mislijo, da je kmalu po Konstantinovi smrti postal Metodij škof in bi potem njegovo drugo potovanje v Rim odpadlo. A o tem naš avtor ne govori, zato se tudi mi ne spuščamo v razglabljanje tega vprašanja.

Škofovstvo Cirilovo izrecno spričuje »italska« legenda. Pomislek, ki ga ima Dvornik proti njej, stoji na trhljih nogah: »...date du reste d'une époque où le souvenir des événements n'était peut-être plus très précis«. Ta »peut-être«, more biti, je lahek argument, s katerim se da poljubno karkoli »dokazati« ali zanikati. — Jagić je nasprotno italško legendo visoko cenil, in če se primerja legenda z drugimi zgodovinsko zanesljivimi viri, se popolnoma vjema ž njimi. (Kos, Spomenica, str. 5.) Ima torej prav tiste lastnosti, kakor jih je avtor s svojo knjigo hotel dokazati za »panonski« legendi. Stvarno se zlasti ujema z Žitjem K. glede njegovega vstopa v menišтво in njegove smrti.

V 10. pogl. poroča, da si je Konstantin v Rimu pred smrtjo spremenil ime z dovoljenjem papeževim. Koncem 9. pogl. pa pravi, da sta v Rimu z Metodom oba bila posvečena za škofa, njuni učenci pa za duhovnike. Kaj pomeni to, da si je K. z dovoljenjem papeževim spremenil ime? To se popolnoma vjema s poročilom Žitja K., da je oblekel meniško obleko. Kdor postane menih, si spremeni ime. Spremeniti si ime je sinonimno: postati menih. Zakaj pa z dovoljenjem papeževim? Po pravnih uredbah današnje pravoslavne cerkve se mora kandidat za škof. čast pred posvečenjem »zakaludjeriti«, če že ni prej kaludjer. Škof namreč ne sme biti oženjen in ker so svetni duhovniki v iztočni cerkvi bili večinoma oženjeni, so škofo jemali, zlasti v Rusiji, iz vrst redovnikov, tako je prišlo do navade in pravne uredbe, da se škof mora »zakaludjeriti«, če že prej ni bil menih. Na zapadu

seveda tega ni, toda če redovnik postane škof, je izvzet izpod oblasti svojih redovnih predstojnikov, ker je kot škof podrejen le metropolitu in papežu. Če pa škof hoče iti v samostan in se pomenišiti, mora imeti dovoljenje od papeža. Torej spremeniti z dovoljenjem papeževim ime, se pravi z dovoljenjem papeževim postati menih. Potemtakem se poročilo italške legende ujema z Žitjem in odgovarja dejstvom, je torej zanesljivo.

Koliko je znanost pridobila s to knjigo? Kot rezultat svojih obsežnih raziskav je pisatelj podal na str. 336 to-le: Le zgodovinsko neznanje razmer med Bizancem in Rimom v devetem stoletju je moglo roditi nezaupnost do pripovedovanja obeh legend. Nasprotno, klanjati se je treba kritičnemu duhu pisateljev (oziroma pisatelja, ker Dvornik daje prednost mnenju, da sta obe legendi od istega pisca, razlike se dajo drugače razložiti) legend o Konstantinu in Metodiju. Oboje Žitje spada med najboljše historično-literarne slovenske in bizantinske dokumente IX. stoletja. To so prvovrstni teksti, ki jasno odražajo razvoj Bizanca in srednje Evrope v tisti dobi. — Gotovo je velika pridobitev, da je avtor zasigural verodostojnost teh kapitalnih virov in upati je, da bodo z naprej — vsaj v resnih krogih — onemogočeni naskoki po zgledu Brückner-Cronia.

S tem pa še vsebina in pomen Dvornikove knjige nista izčrpana. Pisatelj se je v svojem obsežnem delu dotaknil nebroj vprašanj, ki zanimajo slovanske in bizantinske zgodovinarje. Predalec bi nas zavedlo, če bi hoteli djati na kritično rešeto pisateljeve odgovore na poedina vprašanja. Znanstvena pridobitev je pač v tem, v koliki meri se je pisatelju posrečilo, ugotoviti prej neznanе stvari, ali dvigniti do izvestnosti, kar je prej bilo dvomljivo ali samo verjetno. Med čitatelji moramo ločiti dva kroga: znanstvenike v strogem pomenu, specialiste v bizantinologiji in v cirilo-metodijskem vprašanju, pa širji krog ukaželnih intelektualcev. Prvi bodo našli v knjigi razmeroma malo stvari, ki bi pomnožile njih znanje — in v tem bi bil resničen napredek —, pač pa utegne ta ali ona trditev in konkluzija pisateljeva izzvati ugovor. Pisatelj je opetovano zadel na sporne stvari, o katerih imajo resni učenjaki različno mnenje, pa večkrat ni zajel vprašanja v pravem obsegu in mu prodrl do dna, ampak navadno jemlje tuje mišljenje v ekstremnem smislu ter ga nekam katedratično pobija in obsoja; razlogi, ki jih navaja za svoje mnenje, pa niso vsekdar objektivno dovolj močni. Zato je pričakovati polemike. (Eden takih nasprotnikov, s katerim se Dvornik opetovano peča, se je že oglasil, namreč ljubljanski profesor dr. Fr. Grivec z latinskim člankom v »Bogoslovnem Vestniku« XIII, str. 245—252.)

Drugemu krogu čitateljev knjiga res nudi ogromno gradiva, a prav ta obilica ima senčno stran; poseganje v stvari, ki niso v nujni zvezi z glavnim predmetom, zastira pregled in čitatelj zgubi iz vidika to, kar se hoče na dolgo in široko ugotoviti. Kratko: metodična hiba sicer dobre knjige je ta, da v zbiranju in podajanju gradiva, pa v razlagi in sodbi oddvojenega mišljenja — gre predaleč. Tudi o prijateljskem razmerju s Fotijem je avtor čital tozadevna pičila poročila v legendah — s povečalom.

Fr. Kovačič.

E. Spektorski: Zgodovina socialne filozofije. Zvezek II. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani. 1933.

V drugem zvezku obravnava Spektorski socialno filozofijo od začetka 19. stol. do naših dni. Prikazana je dosledno skozi prizmo idealistične filozofije. Značilno je v tem oziru že prvo poglavje, ki govori o izpremabah v duhovnem, juridičnem, političnem in družbenem življenju, kajti kakor je razvidno iz razporeda, stoje izpremembe v duhovnem oziru na prvem, izpremembe v družbenem oziru na zadnjem mestu. V skladu z navedenim obravnava pisatelj preobrazbo filozofije v duhu pozitivizma, evolucionizma in naturalizma ter vdor socialnega načela vanjo že od drugega do šestega poglavja. Finančni in industrijski kapitalizem, njih vpliv na zakonodajo in politiko, delavsko gibanje in socialno politiko pa opisuje šele v 12. poglavju. Če bi bil vrstni red obraten, bi zgodovina socialne filozofije pri-

dobila na notranji povezanosti, ne da bi se bilo treba pisatelju bati, da bi zašel v historični materializem, ki ga itak ponovno prav nedvomno zavrača. Kakor v prvem zvezku se čuti tudi v drugem pomanjkanje historične metode, zato prevladuje neka medla časovna zaporednost, ki podaja miselni razvoj v socialni filozofiji samo v obliki opisa brez genetične in kavzalne zveze s splošnim zgodovinskim dogajanjem. Miselni sistemi so prikazani zelo plastično, pojavi kakor liberalizem, nacionalizem, socializem, imperializem pa precej medlo, ker so pač ozko povezani z družbenim dogajanjem. Ravno tako ni pisatelj vedno pravičen v presoji pojavov, kakor so evolucionizem, naturalizem, pozitivizem, ki jih iz svojega idealističnega stališča zavrača. Vse priznanje pa zasluži jasno, tudi za laike razumljivo podajanje snovi, ki ga oživljajo pogosti, spretno izbrani citati, ki pričajo o veliki načitanosti pisatelja. Dobrodošel je tudi obsežen seznam literature, ne samo tuje, temveč tudi jugoslovanske, čeprav seveda ni in tudi ne more biti popoln. Lahko rečemo, da bo po knjigi s pridom segel vsak, ki se hoče seznaniti s problemi socialne filozofije. Navaja tudi k razmišljanju in presoji problemov, ki so vznikli iz sodobne velike materialne in duševne stiske.

Bogomir Stupan.

Zwitter F.: *Les origines de l'illyrisme politique et la création des provinces illyriennes. Articles parus dans Le Monde Slave (avril, mai et juin 1933) sous le titre Illyrisme et sentiment yougoslave.* Paris 1933. V. 8°. 91 str.

Izsledke že bogate literature o ilirskem vprašanju je Zwitter izpopolnil s študijami francoskih arhivalij ter podal začetke političnega ilirstva in njegovih odnosov do Napoleonove Ilirije.

Ilirstvo na avtohtonistični podlagi je začel M. Orbini. Politično ilirstvo pa se pojavi z nastopanjem revolucionarnih teženj in z njimi združenih političnih, narodno opredeljenih misli pri posameznikih; pri Dubrovčanu Appendiniju nastopa 1808 ilirstvo še v narodnem smislu besede, narodnopolitični ilirski značaj pa že ima anonimna spomenica dunajskega Srba ter spomenica dalmatinskega rezidenta G. Stratica iz časa med 1807-9. V prvi spomenici najdemo ilirstvo kot sinonim za srbstvo, v drugi pa se ilirstvo teritorialno krije s pojmom klasičnega Ilirika. Kot taki sta obe spomenici člena v verigi potilsitskih načrtov Czartoryskega o slovanosrbski državi 1806, Codrikasove balkanske federacije 1807 in Champagnyjevega Jadranskega kraljestva 1808.

Na ustanovitev Napoleonove Ilirije pa so ostali sporadični pojavi političnega ilirstva brez vpliva. Za pridobitev ilirskih provinc so bili odločilni politični, gospodarski in vojaški vidiki francoske vzhodne politike, ki se pojavi takoj po bratislavskem miru, ki pa zadobijo konkretne oblike šele v znojskem premirju. Pri ustanovitvi ilirskih provinc nastopata kot predstavitelja ilirske politične ideje Pellenc in Champagny, medtem ko je bila Napoleonu ilirska misel neznana.

Pozornost, katero je posvečala francoska uprava narodnemu jeziku in obnova ilirskega imena sta dvigala v Iliriji narodni duh. Vendar Francozi, ki so upoštevali narodni jezik kot novo politično silo, ki more v bodočnosti ustvariti iz Ilirije izhodišče za penetracijo Balkana, niso gojili jezika na osnovi ilirske politične ideje, temveč izrazito tehnično administrativno. Ilirska politična ideja, kakor narodnostna ideja sploh, v Iliriji ne pride do izraza. Javno mnenje se usmerja po pripadnikih in protivnikih vladnega režima brez ozira na narodnost. To je razumljivo, če upoštevamo, da so napredne glave, kakor n. pr. V. Vodnik, gledale ilirstvo v jezikoslovnem in zgodovinskem smislu, ne pa narodnopolitičnem.

Zwitter je postavil v ospredje svojih študij francosko zunanjo politiko in vzporedno z njo naš narodni preporod. Pri tem je ugotavljal obojne idejne sile, ki so vodile razvoj in od katerih so bile odločujoče francoske; na našem jugu imamo v tej dobi pri Srbih (D. Obradović, Karadjordje) političen pokret, ki je predilirskega izvora, pri Slovencih in Hrvatih pa najdemo ob pospeševanju narodnega jezika po Francozih samo sporadično

narodnopolitične misli, ki se razmahnejo v pokret šele z Gajevim ilirštvom in z Zedinjeno Slovenijo.

Zwitterjeva študija izpopolnjuje dosedanje zgodovinsko sliko političnega ilirstva; poleg tega pa je pomembna, ker seznanja zapadni, zlasti francoski svet z našo preteklostjo in to v zvezi z vprašanji, ki so tudi vprašanja francoske zgodovine. Franjo Baš.

Bunc Stanko: Bibliografija. Poseben odtisk iz »Levstikovega zbornika«. Izdal in založil »Slavistični klub« na univerzi v Ljubljani 1933. Str. 365—411. 8°.

Gradivo, ki so ga avtorju pomagali zbrati člani slovanskega seminarja v Ljubljani v šol. l. 1930/31, je razdeljeno v dva dela: prvi obsega bibliografijo Levstikovih tiskanih spisov, drugi literaturo o Levstiku, oboje razvrščeno v časovnem redu. Delo je sestavljeno skrbno, kar se tiče gradiva, dokaj izčrpno, kar se tiče oblike, pregledno in lahko uporabljivo. Vendar naj mi bo tako glede prvega kakor glede drugega dovoljenih par pripomb.

Predvsem glede gradiva. Ne vem, ali je ravnal avtor prav, ko je »zaradi smotrnosti«, kakor pravi v uvodnem pojasnilu (367), opustil ponatiske Levstikovih spisov v šolskih knjigah. Zdi se mi, da bi prostor, ki bi ga bila zahtevala zabeležba teh ponatiskov, bil dobro izrabljen, ker bi bilo zanimivo videti, kdaj in kaj je od Levstikovega dela prešlo v čitanke in s tem v kanon naše narodne kulture. Sicer pa v tej točki bibliograf sam ni popolnoma dosleden, ko je Janežičev »Cvetnik« vendarle upošteval (376). — Nedosledno so izrabljene tudi antologije: dočim je iz antologij literarnega značaja (Ilešič, Lovrenčič, Golar, Križek, Krek) gradivo izčrpano, so razne pesmarice ostale sploh neupoštevane. In vendar ima Razlagova Pësmarica v 1. izdaji (1863) štiri Levstikove pesmi (Na Dr. Prešernovem grobu, Dvë utvi, Opomin k veselju, Pomladni sprehod), v 2. izdaji (1872) tri (Na Dr. Prešernovem grobu, Dëklica in tica, Reši nas zlega), Zelezniakarjeva Nova pesmarica 1889 eno (Na dr. Prešernovem grobu), Aljaževa Slov. pesmarica 1900 eno (Domotožnost), A. B(egova) Slov. pesmarica 1928 pa celo trinajst (Domotožnost, Cvetice, Deklica in ptič, Deklica, ti si jokala, Ljubici, Oreh, Pomlad in jesen, Zvečer, Črno kravo, molzo našo, Domače živali, Koline, Razstane, Zlata doba). Zadnja zasluži zabeležbo še prav posebno, ker pri vseh pesmih navaja tudi, kdo in kje jih je uglasbil; o tem vprašanju naša bibliografija skoraj popolnoma molči, vendar pri pisatelju, ki je bil tudi lirik in našel nekaj komponistov (čeprav razmeroma malo, kar preseneča zlasti glede otroških pesmi), tak molk ni upravičen. — Z ozirom na razmeroma skromni obseg Levstikovih tiskov bi se pri zbirkah, kakor sta »Vodnikov spomenik« (369) in »Mladika« (375), v njih objavljene pesmi lahko navedle imenoma; vsekako pa bi pri »Vodnikovem spomeniku« bilo treba dostaviti vsaj število Levstikovih prispevkov. Nedosledna je v tem oziru obravnava obeh izdaj zbranih spisov: dočim je pri Levčevi izdaji (386) pri vsakem zvezku navedena vsebina v številkah in točno povedano, koliko je od tega ponatiskov, koliko prvotiskov, pri Slodnjakovi izdaji (411) teh navedb ni. — Čemu je pri Globočnikovem »Nauku slovënskîm županom« (383) dodana vsebina, mi ni jasno; umljivejši bi mi bil in več pomena bi imel tak dodatek recimo pri »Pavlihi«. — Pri ocenah I. in II. zv. Levčeve izdaje (396) bi bilo treba dostaviti Štinglovo poročilo v praški »Vlasti« 1891/92, 896, pri Lovrenčičevem »Brstju iz vrta (ne: vrtov!) slov. pesništva« (388) moje poročilo (s citatom iz Levstika) v »Književnem jugu« III, 524—6, od Erjavčevih »Slovencev« (406) pa navesti tudi Vybiralov češki prevod. Med literaturo, ki je nastala ob Levstikovi stoletnici, pogrešam Jarčev članek »Fran Levstik« v »Ilustraciji« III, 297—9, kjer sta izšli v ponatisku tudi dve Levstikovi pesmi in zanimiv ilustrativni material. Ali ne bi bilo sploh kazalo, upoštevati slike v večji meri?

Pri beležkah o »Pavlihi« (str. 391—2) manjkajo omembe v mariborskem časopisu, ki v Ljubljani ni na razpolago; da pride tudi to gradivo v evidenco, ga navajam tu v celoti. »Slov. gospodar« 1870 ima o stvari sledeče tri beležke: 17. marca: »Gosp. Fr. Levstik se je preselil na Dunaj, kjer bo sodelavec pri »Zvonu« in hode na svetlo dajal satiričen list »Blisk.« 5. maja: »(Pavliha,) šaljiv list je na Dunaju že prišel na svetlo, ker

ga še vendar nismo videli, ne moremo nič o njem povedati.« 12. maja: »(Pavliha) prvo številko smo še le dobili te dni v roke in moramo reči, da nismo že dolgo nobenega šaljivega lista s tako radostjo čitali, kakor »Pavliha«. — Pavlihova pesem, dr. V. T. Klun, Avstrija pri Beustu itd. Vse je tako izvrstno, da mora bralec vsakega stanu prav zadovoljen biti. List ni samo šaljiv, temveč tudi prav podučiven. Drevorezi so tako dobri, da boljših noben drugi šaljiv list v Avstriji ne prinaša. Ker upamo, da bode tudi zanaprej prinašal prav izvrstne stvari, ga vsem rodoljubom prav vroče priporočamo. Velja do konca avgusta 1 gld., do konca decembra pa 2 gld. Denar se naj pošilja g. Fr. Levstiku, uredniku na Dunaju III. Ungergasse 39.« — Na treh mestih omenja Levstika tudi »Marburger Zeitung« (oziroma »Tagesbote für Untersteiermark«) 1870: 29. julija: »(Herr Dr. Zarnik), von dem wir schon einigemal in unserem Blatte als einem der freisinnigsten und antiklerikalsten unter den nationalen Parteiführern zu sprechen Gelegenheit hatten, ist von dem slovenischen Schmähblatte »Pavliha« in einer Karrikatur arg mitgenommen. Dass dieses Blättchen seinerzeit unseren Parteigenossen, Hrtn. Brandstetter, verunglimpfte, fanden wir nach der Tendenz, alles Gegnerische, sei es auch noch so gut, in den Koth zu ziehen, begreiflich, — dass aber diese Leute sogar die eigenen und besten Parteigenossen lächerlich zu machen versuchen, beweiset deren Armuth am Geiste und an gesunder Taktik; doch solcher ist ja das Himmelreich und dahin streben sie einzig und allein.« 16. septembra (članek na prvi strani): »Die Slovenen von einem Slovenen beurtheilt. Wir entnehmen dem slovenischen Blatte »Zvon« eine Erklärung des Herrn Levstik, früheren Redakteurs des slovenischen Witzblattes »Pavliha«, warum derselbe das Erscheinen dieses Blattes sistirt hat. Die Hauptstelle lautet (navajam v celoti, ker je prevod zelo svoboden in očitno prikrojen v nacionalno-politične svrhe): »Weil man mir übel nimmt, die Wahrheit zu schreiben, so schweige ich lieber, denn ein Lobhudler bin ich nie gewesen. Ich warne Jedermann, dies bei den Slovenen zu versuchen; er wird die bittersten Erfahrungen machen. — Die Slovenen unserer Generation sind einerseits noch zu kindisch, andererseits und insbesondere politisch noch zu sehr korumpirt. Bei uns herrscht überwiegend nur der Schein, also naturgemäss Heuchelei und Lüge. Das Wissen und die wahre Bildung wird bei den Slovenen verachtet. Bei den Slovenen glaubt jeder, dass er Alles weiss, indess weiss Keiner etwas. Nirgends blüht daher den Schwachköpfen und Ignoranten besser der Weizen als bei den Slovenen und noch lange wird er für sie blühen. Mit der augenscheinlichen Grossthuerei und dem rücksichtslosen Absolutismus verbindet sich der schmutzige Materialismus. — Alles geht nur dem Gelde nach, welches überall sowohl in der Politik wie in der Wissenschaft massgebend ist, wer aber kein Geld hat, ist ohne weiters zum Schweigen verdammt, wäre er auch der intelligenteste von Allen.« Den Kommentar zu dieser Erklärung sparen wir uns für ein andermal!« 17. septembra: v uvodniku, ki ima naslov »Das Bekenntnis einer schönen Seele« in govori o »izpreobrnitvi« »Slov. naroda«, se nahaja sledeče sklicevanje na Levstika: »...»Slov. Narod«..., den, sowie seine Parteigenossen, Herr Levstik, ein »Renegat«, wie sie ihn nennen, am besten gekennzeichnet hat und kennzeichnen konnte, weil er selbst wie man sagt, hinter dem Ofen gesessen...«

Kar se tiče oblikovne strani bibliografije, se mi delno odstopanje od kronološkega načela, n. pr. navedba III. zvezka Cankarjevih zbranih spisov pod letnico 1925 (407), ne zdi umestno. Motijo tudi nedoslednosti v rabi oklepajev in polkrepkega, oziroma razprtega tiskata ter v uvrščanju književnih poročil, še bolj pa razne tiskovne napake, od katerih naj popravim vsaj dve: na str. 388 mora mesto »Pugelj« stati »Pregelj«, na str. 404 mesto »Bizjak« »Bezjak«.

Navedene pomanjkljivosti niso bistvenega pomena in bibliografija, ki ji je posvetil avtor mnogo truda in ljubezni, bo brez dvoma dobro služila vsakemu, kdor pri svojem delu rabi takih pregledov. Želeti bi bilo samo, da bi podobnih monografičnih inventarizacij postali deležni čimprej tudi drugi naši pomembnejši možje.

Janko Glaser.

Vrhovnik Ivan: Ivan Vrhovec. Doneski k njegovemu življenjepisu in bibliografiji njegovih del. Izdala zgodovinska sekcija Muzejskega društva za Slovenijo. V Ljubljani 1933. 8°. 70 str.

To niso samo doneski k Vrhovčevemu življenjepisu, ampak vzorna biografija našega kulturnega delavca, kakršnega je rodila doba taborov. Njegovo življenje in njegovo udejstvovanje, družabno in prosvetno, beletristično in znanstveno, diletantsko in metodično, je značilno za ljudi, ki so v interesu narodnosti zastavljali svoje sile povsod od podeželskega odra, od opisov junaških dejanj iz naše preteklosti in eksotične Avstralije, Sibirije ali Afrike do smotrenega odkrivanja domače preteklosti, kjer je postal Vrhovec trajen kot poleohistorik Ljubljane in Novega Mesta in kot tak v krogu F. Kosa, S. Rutarja in A. Kaspretja eden od predstavnikov naše znanstvene zgodovine.

Pri bibliografiji bodo dobrodošle Vrhovnikove korekture Vrhovčevih izsledkov. Napako (tiskovno) sem opazil v knjigi eno: A. Supan ni bil na ljubljanski realki 1879-75, ampak 1869-75 (p. 7.)

Franjo Baš.

Wambrechtsamer Anna: Heut Grafen von Cilly und nimmermehr. Historischer Roman. 1933. Leykam-Verlag, Graz. 693 str. in 16 (oz. 17) slik. (Ponatis iz Tagespost-e.)

V petek, prvi dan po Veliki Gospojnici leta 1471., je začel pisati Bertold Aprecher svoje spomine o zadnjih celjskih grofi. Poveljnik vojaškega oddelka je pri napadu Jana Vitovca na spodnji celjski grad izgubil desno nogo; bil je nato nekaj let oskrbnik krške graščine. Končno je bil prevžitkar pri svojem bratu Miklavžu, cesarskem vicedomu na spodnjem gradu. Ker ni bil za drugo uporabo, je vzel v roke pero in pisal spomine.

Prvi del obsega spomine njegovega nekdanjega učitelja in prijatelja Jošta Soteškega (Helfenberger), katere mu je Jošt nekdanj pripovedoval. Jošt Soteški je bil sluga, spremljevalec, sel in zaupnik grofa Friderika II. do časa, ko je bil Friderik po umoru svoje soproge Elizabete vjet v Budi. Dalje pa začne Bertold Aprecher sam zapisovati svoje spmine: o Joštu, kako je ta postal sovražnik Veronike Deseniške, ker je ta svojo ljubezen poklonila grofu Frideriku, ne pa njemu, Joštu; dalje sovražnik Friderika samega, katerega straži na starem gradu. Tukaj razkrinka Veroniko v mladem vojaku-stražniku, jo potem lastnoročno utopi na gradu Ojstrici, a takoj nato najde svojo smrt ob Friedrichsteinu na Kočevskem. Med tem pa pride Bertold sam pri grofu Ulriku do enakega zaupnega mesta, kakor prej Jošt pri grofu Frideriku; spremlja ga na vseh njegovih potih in je navzoč pri Ulrikovi smrti v Belgradu, od koder spremlja mrtvega zadnjega celjskega grofa v Celje. Nato pa stopi v cesarsko službo.

Tako kronikalno obliko si je izbrala mlada, prerano umrla pisateljica za svoj zgodovinski roman. Da to obliko podpre, se poslužuje starinskih izrazov, posebno krajevnih imen: Savne za Sann (Savinja), Pettov za Pettau, Solzan za Sulzbach (Solčava) itd. Zgodovinskega okvirja se je precej strogo držala. Treba je samo primerjati Orožnovo Zgodovino Celja II. 57—142. Hotela je pokazati, kako so Celjani od dni Hermana II. sem svojo kri in dušni blagor zapostavljali spletkarski častihlepnosti in tako sami pripravljali svojemu rodu prezgodnji grob (str. 592; prim. Orožen n. m. II., 81). Da še poviša zgodovinsko verjetnost svojega spisa, je priložila 16 slik v knjigi in 1 na ovitku. Razen gradu Planina (za 64. str.), cesarja Žige Luksenburškega (za str. 136.), izrezka glavnega oltarja na Črni gori (po str. 312.) in žovneškega gradu (po str. 616.) so vse ostale povzete iz Celja. Pred naslovno stranjo je grb celjskih grofov.

Pisateljica na mnogih mestih poudarja ljubezen do domovine in domače grude. Ko češčine ne mara in ko rabi enkrat celo robati izraz »die magyarische Hundesprache« (str. 543), proslavlja hrvaške popevke in o slovenski ljudski pesmi pravi (str. 12): »Nisem nikdar v življenju slišal(a) lepših pesmi od onih, katere poje naše domače ljudstvo v svojem preprostem jeziku.« Zapisane so razne ljudske pravljice itd.

Ne smemo pa pozabiti, da imamo pred seboj roman. Zato je pisateljica marsikatero dejanje oblikovala po svoji domišljiji. In sicer ne v škodo svojega pripovedovanja. Da je tudi

premaknila marsikatero zgodovinsko dejstvo — nekatera bomo navedli — moramo sprejeti na račun pesniške licence. Naj sledijo nekatere zgodovinske netočnosti in nemogočnosti.

Str. 5. in 340. Cerkev sv. Maksimilijana je pač že sezidal grof Herman I., Herman II. in Viljem sta l. 1387. nakupila okoli cerkve hiše in zemljišča, podlago tamkajšnjega beneficija. O kapeli »obglavljenja sv. Maksimilijana« pa celjski kronist okoli l. 1450. še nič ne ve, pač pa pozna že tamkajšnji studenec.

Str. 144. W. piše, kako sta bila rogovileža školar Janez in njegov veseli prijatelj Foles — slikar — iz celjskega trga izgnana. Grof Friderik je rešil Folesa v Rimu javne cerkvene kazni. Foles je bil umorjen, ko so ujeli Veroniko Deseniško na starem gradu. — Snov za to osebo je vzela W. iz Gubove *Geschichte der Stadt Cilli* str. 94. Piše, da je oglejski patrijarh (1413) celjskemu župniku Petru dal nalog, kako naj izvede javno cerkveno pokoro, naloženo celjanu Folesu; tudi (patrijarh) dovoli, da se sme školar Janez, sin celjskega sodnika Henrika, dati ordinirati. Ker navaja Gubo obe imeni sporedoma, jih je združila tudi pisateljica v vesela razgrajača. Kaj je z javno pokoro Folesa? Ker še nisem nikjer našel te zadeve objavljene, naj sledi tukaj. Neki Celjan - lajik Fālās je ubil na pokopališču pri Sv. Duhu pokopališkega duhovnika Janeza (ki ne more biti zgoraj imenovani školar Janez.) Radi izobčenja se je podal ubijalec v Rim, kjer je bil od velikega penitenciarja papeževega, tuskulanskega škofa Petra, odvezan od izobčenja in ubijalstva ter drugih grehov, ne pa od javne pokore. Z dnem 1. maja 1413 pošlje škof Peter ubijalca z zaprtim pismom v Oglej k tamkajšnjemu generalnemu vikarju Miklavžu in ta dalje, ddo Čedad z dne 29. maja i. l., k celjskemu župniku Petru (Wurm). V pismu je bila natanko določena javna pokora, katero naj izvede celjska duhovščina na ubijalcu. Po vseh cerkvah v Celju naj obsojenega vodijo nagega in bosega; v rokah naj drži ruto, okoli vratu naj ima jermen, če je mogoče. Pred cerkvenimi vratmi in tudi pred Sv. Duhom, na katerega pokopališču se je izvršil zločin, ga naj med molitvijo spokornih psalmov bičajo. Nato se naj uvede v cerkev in poškropi z blagoslovljeno vodo. Izvrši pa se naj to na praznik, ko je zbranega veliko ljudstva. (Graški dež. arh., listine št. 4522 c in 4524 c). To je edino, kar vemo o tem »Folesu«, vse drugo je domišljija pisateljice.

Čudna je trditev na str. 378., da bi dobil neki žički menih od sv. Očeta privilegij, po katerem sme spokornega grešnika odvezati od njegovih grehov brez spovedi. Enako je tudi epizoda o Polzeli (str. 386) popolnoma izmišljena. Polzela ni nikdar pripadala h Gornjemu gradu ne cerkveno ne po posestvih. Nezgodovinska je trditev, da bi grof Herman II. podaril svojo hišo pri župni cerkvi mestu (to je sicer dejstvo, okoli l. 1400.) za gostišče in dal zidati tam kapelo sv. Elizabete v spomin Friderikove žene Elizabete (str. 203). Tudi ni zgodovinsko, da bi grof Friderik II. podaril mesto Celje (torej po l. 1451.) posestvo ob Koprivnici za zidanje gostišča in cerkve sv. Duha in da bi grof sam položil temeljni kamen za to cerkev (408). Cerkev in gostišče sv. Duha sta ustanovila grof Friderik I. in njegova žena Dimuta 1341—1351. Na prošnjo Celjanov je cesar Friderik III. 1459 prestavil gostišče v mesto, kar pa se je zgodilo šele po l. 1468. Za novo gostišče sta sicer ponudila Konrad in Henrik Lampel svojo hišo v Dolgi ulici (danes Gosposka ul. 12), gostišče pa se je preselilo v prej imenovano hišo pri mestni župni cerkvi (darilo grofa Henrika II.) šele malo pred l. 1486. Tamkajšnja kapela sv. Elizabete l. 1487. še ni bila dozidana, o čemer nas pouči ustanova beneficija pri Sv. Elizabeti po Andreju Hohenwartu z dne 1. januarja 1487.

Izenadila nas je vest, da je grof Friderik II. naročil nove zvonove za cerkev v Solčavi pri zvonarju Bosetu. Ime zvonarja Boseta se pojavi pri nas prvič l. 1636. (zvon v Zagorju), v Celju samem l. 1645. — Tudi sanje cesarja Friderika III. je osnovala W. čisto po svoje. Stara poročila nam javljajo, da je cesar imel v spodnjem gradu prikazen svetnika, kateri ga je opomnil, naj se reši pred napadom Vitovca na stari grad. Cesar se je podal na stari grad, akoravno mu je spremstvo to odsvetovalo in ni hotelo ž njim, pa je potem bilo vjeto po Vitovcu. Ta je nato oblegal cesarja v starem gradu teden dni, pa brezuspešno in je odšel.

W. pa nam poroča, da se je cesar podal na stari grad po nasvetu Andreja Hohenwarta in se tako rešil Vitovčevega napada. Vitovec zavzame spodnji grad, vjame cesarsko spremstvo in ohlega nato gornji grad. V največji nevarnosti, ko se Vitovec že skoraj polasti starega grada, moli cesar osmi dan celo noč pred podobo sv. Maksimilijana v grajski kapeli. Med tem se je prikazal ponoči svetnik Vitovcu in ga posvaril pred nadaljevanjem napada. Vitovec takoj zapusti grad in zjutraj ni bilo o njem ne sluha ne duha več. Cesar je nato trdil, da ga je rešil pred Vitovcem sv. Maksimilijan (676—681).

Te nezgodovinske podrobnosti pa seveda ne motijo navadnega bralca. Poleg prijetne zabave se bode mnogo naučil o zgodovini 15. stoletja. Mladini je roman manj priporočljiv, akoravno omenja pisateljica pohotnosti previdno in v dostojni obliki. Vsekako pa je roman pomembno delo.

M. Ljubša.

Jeraj Josip: Naša vas. Oris vede o vasi. Ljubljana 1933. 8°. 204 str.

Z IX. zvezkom Priročne pedagoške knjižnice je poizkusila dati Slovenska Šolska Matica učitelju, ki deluje na vasi, zaokroženo sociološko sliko slovenske vasi, na podlagi katere bi mogel pravilno usmerjati svoja pedagoška pota.

Vsebino knjige moramo gledati z dveh vidikov: 1) V koliko je pisatelj zbral in podal narodopisno gradivo in 2) v koliko je to gradivo metodično narodopisno obdelal.

ČZN pušča na strani pedagoška in šolska razmotrivanja ter gleda na delo samo z narodopisnega vidika. Z narodopisno sliko vasi se bavi prvi dve poglavji, uvod in kultura vasi (kmečka stanovska struktura, vaško okolje, razdelitev in viri vaške vede, nato pojem kulture, enotnost in bistvo vaške kulture, kmečka vera, нравstveno življenje kmetovo, kmečko gospodarstvo, kmečka umetnost in kmečka izobrazba), deloma tudi tretje poglavje, sociologija vasi. Tukaj je avtor svojo nalogo, kar se tiče prvega vidika, rešil pozitivno.

V ostalem pa je pedagoški smoter knjige prisilil pisatelja, da je uporabljal pedagoško in ne narodopisno delovno metodo. Medtem ko je danes narodopisje veda, ki uporablja gradivo, pridobljeno ali ugotovljeno med ljudstvom, katerega tok kulture še ni niveliziral, pa temelji pedagogika na filozofskih teoretičnih dognanjih, radi česar je njena delovna metoda kljub vsem eksperimentalnim težnjam v bistvu le eruditivna in teoretična. Ta pedagoška delovna metoda je uporabljena v knjigi posebno jasno v razpravljanju o enotnosti in bistvu vaške kulture (p. 27—33) in tam, kjer pisatelj ne uporablja za zaključek konkretnega položaja v konkretnih vaseh, ampak se opira na avtorje iz tujine. Enako je z vidikom, s katerega gleda avtor na našo vas. Mi vsi, ki smo vzrastli na vasi, a ki živimo danes izven nje, smo doživeli na vasi svojo mladost in gledamo s tega vidika danes tudi na sodobne vaške pojave. Kot primer obravnavanja vaških problemov s tega vidika sta značilni poglavji o sosedstvu in notranjih socialnih odnosih v vasi (p. 77—85). V navedenih primerih je pisatelj opustil narodopisno delovno metodo, kar knjigi v narodopisnem oziru ni v korist.

Rousseaujev izrek »Kmet je pravi človek« je poudarjen v vseh poglavjih. Radi tega pridejo premalo do izraza temna vprašanja iz naše vasi. Temelj dela je vas kot taka, zato stopajo preveč v ozadje komparativna sociološka vprašanja, n. pr. ali se tradicionalna kultura, katero goji ravno narodopisje, ni vzdržala, oziroma ali ne nastaja baš danes tradicionalna kultura tudi v mestih, in za našo vas važna vprašanja, v koliko je naša vas rezultat samega sebe, v koliko vsebuje ona konzervirane meščanske kulture in v koliko jo je že zajela moderna nivelizacija, ki izhaja iz sodobnih mest. Radi rousseaujanskega gledanja vasi in radi premočnega naslanjanja na pisane vire so ostala nekatera vprašanja samo nakazana. To so vprašanja o diferenciaciji kultur po narodih, o Spenglerjevi teoriji »pokrajinske duše«, o divergentnosti slovenskih narodopisnih slogov, o нравnosti na vasi, o ljudski umetnosti tako z ozirom na pesništvo kakor na likovno umetnost ali pa o kmetijski šegavosti, zlasti v zvezi s prlekimi grbi.

Jeraj je rešil svojo nalogo pozitivno, v kolikor je zbral narodopisno gradivo. Pri uporabi tega gradiva pa s svojo delovno metodo in v stremljenju, da poda pedagoški priročnik, ni mogel strniti zbranega gradiva v narodopisno sistematiko vasi. Pisal je knjigo z izredno ljubeznijo do objekta svojega razmotrivanja in škoda bi bilo, če ne bi hvaležnost do »Naše vasi« našla odmeva v nadaljnjih študijah o naši vasi, za katere je naša doba, ko je gospodarska kriza zaustavila urbanizacijo vasi, izredno ugodna.

F r a n j o B a š.

Koroške uganke in popevke. Zbral Vinko Möderndorfer, ilustriral Joža Vokač. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1933. M. 8°. 63 str.

Zbirka, ki je izšla kot 61. zvezek Mohorjeve knjižnice, obsega 38 uganek in 25 popevk; približno četrtina (13 uganek in 2 popevki) je bila priobčena že v Koledarju Družbe sv. Mohorja za 1926 in 1927.

Izredna, glede izrabe prostora že skoraj potratna oprema (v večjem delu knjižice dvo-barven tisk z velikimi črkami, na vsaki strani samo po ena uganke, oziroma popevka) kaže, da je izdaja bila zamišljena kot mladinska knjižica in je namenjena v prvi vrsti otrokom. Ta vidik je odločilno vplival tudi na izbiro snovi, ker se je bolj gledalo na vsebinsko neoporečnost ko na popolnost in narodopisno vrednost zbirke. Tako je marsikaj, kar je Möderndorfer zbral, izostalo, vmes tudi stvari, ki bi se tako v vsebinskem kakor tudi oblikovnem oziru dale mirno uvrstiti, n. pr. sledeča uganke o naprstniku (z izrazitim koroškim obeležjem): Je manjše ko miš, pa ima več lukenj ko Pliberk hiš. Tudi uganke o uši in glavniku po svoji nazornosti ni slaba: Ojej, mrtvec živega iz gozda vleče! (Navajam po prepisu Möderndorferjevega rokopisa, ki ga hrani Zgod. društvo v Mariboru.) Sprejete stvari so na dveh, treh mestih doživele popravke, ki bi bili brez skrbi lahko izostali. Zakaj bi v lepi uganke o koruzi »do golega sleč« (str. 27) bilo bolje ko »do nagega sleč«, kakor pravi ljudstvo, mi ni jasno. Tudi nadomestitev »babe« z »ženo«, kakor se je zgodilo to v dveh pesmih (str. 53 in 63), nikakor ni bila potrebna. Zlasti zveza »stara baba« (v pesmi o kosu) je v narodni pesmi tako udomačena, da nima smisla jo trgati, obenem pa je ravno radi svoje okamenelosti vsebinsko tako indiferentna, da za kako spotikanje sploh ne daje povoda. Tak povod je ustvaril šele popravljaivec, ko je s svojim popravkom takorekoč s prstom pokazal na inkriminirani izraz.

Vendar vsebuje zbirka marsikaj, kar bo zanimalo tudi narodopisca. Poleg raznih inačic in vzporednic k Štreklju, od katerih je zlasti omembe vredna »Sonce sije, dižej gre« (str. 52), ker pojasnjuje zvezo med prvo in drugo polovico pesmi, ki se je v drugih inačicah izgubila, prinaša tudi par zanimivih novih motivov, tako popotno »Punkljati, punkljati« (str. 51), zlasti pa razne uganke, med njimi klasične o zvoniku in zvonu, o koruzi, o peči in omelu (str. 8, 27, 37). Še večja bi seveda bila žetev, če bi se pri izdaji bila dala prednost narodopisnemu vidiku pred mladinsko-literarnim in bi se bilo objavilo gradivo docela neokrajšano in neizpremenjeno, s točno navedbo izvora, po možnosti tudi v narečju. Ker je služila za podlago zbirka, nabrana neposredno iz ust ljudstva, bi bila taka rešitev pač primernejša in bi zbirateljevemu delu v večji meri pripomogla do veljave. Če pa se je pisatelj že odločil za mladinsko izdajo, bi bilo kazalo snov razširiti in izčrpati tudi tiskane vire, predvsem Štreklja, kjer bi se bila brez dvoma našla kaka koroška, ki bi pomenjala za zbirko dobrodošlo obogatitev. N. pr. ta-le iz Borovelj (Štrekelj, št. 7949):

Urbanček na Rutah
je moder mož biv,
je skopec nastavov,
madvoda voviv.

Madvad je prikocov
za puetam dovsá,
mavo leče nasmukov
pa mavo ovsá.

Šele taka izpopolnitev zbirke bi tudi upravičila njen naslov, dočim je zdaj, ko prinaša samo gradivo iz Mežiške doline, označba »Koroške uganke in popevke« na vsak način preširoka.

Janko Glaser.

Mautner Konrad in Geramb Viktor, *Steirisches Trachtenbuch*. I. 1. snopič: *Urtrachtliches Gut in Steiermark*. Graz 1932. VII + str. 1—120. 2. *Die norisch-pannonische Tracht*. Graz 1933, str. 121—216. 3. *Das Mittelalter*. Graz 1933, str. 217—280. 4. *Die Zeit der Türkenkriege und der Reformation*. Graz 1934, str. 281—344.

Od velikega dela o štajerskih ljudskih nošah, ki je projektirano na dva zvezka po pet snopičev, so izšli prvi štirje.

Začel ga je po iniciativi M. Haberlandta dunajski industrijalec Mautner 1913, ki je pridobil 1920 za pomočnika vodjo graškega narodopisnega muzeja V. Geramba. Ko je 1924 Mautner umrl, je nadaljeval delo Geramb sam in ga tudi s pomočjo širokega delovnega aparata dovršil, tako da knjigo lahko imenujemo Gerambovo.

Noše deli Geramb v primitivne ali pranoše, modne noše individualiziranih, socialno višjih stanov in v »ljudske« noše, ki so vzrastle iz medsebojnih vplivov primitivnih in modnih noš.

V prvem snopiču so obdelane pranoše, to so one, ki so po svojem bistvu primitivne, po svoji razvojni stopnji pa prvotne. Pri teh so podane po etnološki in kulturnozgodovinski metodi snov (les, slama, trava in vlakna, gobe, kožuhi in kože, usnje, volna in sukno, platno, raševina) in one vrste primitivnih oblek (suknje, površniki, jopiči, srajce, ovijače in hlače ter rokavice), katere so kot zatonele kulturne dobrine še ohranjene v skritih gorskih kotih in ki se dajo v zgodovini zasledovati do prazgodovinske dobe. Pri snovi dobimo sliko, kako se pripravi do izdelave za obleko, pri obleki pa obliko in njeno kulturno funkcijo. Če bi združili izsledke, kakor je storil to Geramb na zaključku, potem vidimo poleg mnogih verjetnih možnosti kot sigurna dognanja sledeče:

V stoletjih pred Kr. r. imamo pri nas: 1. Ogrtač brez rokavov iz slame, trave ali lipovega vlakna, pa tudi iz kože ali ovčje volne, pri ženskah mogoče tudi iz platna. 2. Plašč z oglavnici iz gunjastega sukna, mogoče tudi iz kože ali debelega platna. 3. Težnjak iz kože in sirovega sukna. 4. Jopič, brez rokavov in z rokavi, iz kože, usnja in sirovega sukna; pri ženskah in kot spodnjo obleko tudi iz platna; pri moških krajšega, pri ženskah daljšega, pri obeh pa prepasanega s pasom iz lipovega vlakna, kože ali iz usnja. 5. Telovnik iz kože, usnja ali sirovega sukna. 6. Noge so ovijali po golenih, pa tudi po stegnu z ovijačami, ki so bile iz kože, usnja, sirovega sukna ali iz platna. 7. Hlače, dolge in mogoče tudi kratke iz usnja, sirovega sukna ali platna. 8. Čevlji so bili mestve iz kože ali usnja ali pa leseni, izdelani iz drevesnih vlaken, treščic iz mehkega lesa, iz klane leševine ali iz trav. 9. Glavo so pokrivali s čepicami iz kože, sirovega sukna in iz usnja, ali pa so bile čepice spletene iz slame; ženske so nosile na glavi platnene pokrivke. 10. Rokavice pozna že primitivni človek kot varnostno sredstvo proti vbohljajem pri delu in jih izdeluje iz kože ali usnja.

Drugi snopič obravnava noriško-panonsko nošo, to je nošo naših krajev v rimski dobi. Vpoštevajoč vse možne vplive iz tujine, iz Galije, Italije in iz vhoda ter opiraje svoja dognanja na obsežno arheološko gradivo izvaja Geramb, da živijo v noriško-panonski noši naprej kljub raznim medsebojnim vplivom prvotne oblike noš in to v ogrtačih, v težnjakih, v obleki, ki neposredno pokriva trup ter noge, v obuvalu in v pokrivalu. Rimska in provincijalna noriško-panonska kultura pa je poleg nadaljevanja pranoš razvila radi medsebojnih kulturnih vplivov noše, ki so geografsko omejene na posamezne župe ali plemena. Pri teh se razvijejo zlasti pri ženskih pokrivalih posebnosti, ki niso samo plemensko omejene, temveč ki so se razvile pod vplivi prometnih sredstev ob rimskih cestah.

V srednjem veku, katerega obravnava tretji snopič, postanejo viri skopi in radi tega tudi rezultati raziskavanj bolj pičli. Nas zanima predvsem vpliv slovanskih priselencev na nošo naših krajev.

Preseljevanje narodov ni diferenciralo ljudskih noš, ker so vse barbare družile mnoge skupne pranoše, kakor ogrtač, težnjak, zaprt suknjič z rokavi, hlače in obuvala, ki so kot pranoše ostale bistvene tudi za ljudsko nošo srednjega veka.

V Podravju in v Posavju so se ohranili slovanski elementi v svojih sestavinah in poimenovanju do XIX. stoletja. Za srednjeveško nošo so Slovani važni kot prenašalci turkotatarskih in mongolskih elementov na zahod, kot množitelji kožuhaste obleke in kot prenašalci konoplje, katero je antika uporabljala še malo. Kot slovanske samoniklosti v pranoši navaja Geramb po Niederlu in Moszynskemu ogrtač, težnjak in suknjič. Po snovi slovanskega izvora je kožuh v srednjeveški latinščini crosna, creusna, crusina in suknjič, ki je poznan v srednjeveški viteški obleki pod latinskim imenom soscana. Hlače so prevzeli Slovani na koncu bronaste dobe od nomadskih jezdecev ter so jih pozneje prevajali h Germanom. Enako so bili Slovani v pokrivalu in obuvalu nosilci pranoš, oziroma prevodniki vzhodnih elementov na zahod. Srednji vek je s svojo avtarkijo konzerviral pranoše, dokler se ni v XIII. stoletju začela razvijati oblačilna obrt — pri kateri imamo v Mariboru omenjene krznarje že 1215 in 1224, usnjarje pa 1257 —, katero so pospeševale zlasti razmere v dobi križarskih vojn. Luksemburška doba je v XIV. in XV. stoletju uvedla iz Francije modne novosti, ki so pod vplivi izrazitega femininega impulza časa razvile nošo, pestro v barvah in formah, kratke jopiče, novo obliko kapuce, pri ženskah pa slikovite avbe in peče. Nova modna obleka je vplivala na ljudsko nošo zlasti pri pokrivalu ter v razlikovanju doma izdelane delavne noše od prazniške, ki postane polagoma obrtniška.

Slično opisuje četrty snopič nošo XV. stoletja. Izhaja iz burgundske noše, ki razvije v Vzhodnih Alpah in na Štajerskem nošo, znano od romantike dalje pod imenom staronemška; ta je sestavina obleke vojakov-najemnikov, nemške meščanske noše iz časa reformacije ter okorne grandeeze španske mode, katera se razvija v protireformacijski dobi z južnonemških dvorov, zlasti z Dunaja. Na podlagi teh ugotovitev analizira Geramb vplive nove mode na nošo naših krajev in vplive, ki so se pojavili ter se obdržali v ljudski noši.

Vsi štirje snopiči so prvovrstno opremljeni, bogato ilustrirani, podajanje snovi ter razvoja pa je razumljivo vsakomur. Metodično so izloženi vsi predsodki in neutemeljene osnove, s katerimi zlasti naša javnost pod vplivi romantike tako rada gleda in ceni ljudsko nošo in njene sestavine; izsledki temeljijo na arheološkem, etnografskem, kulturnozgodovinskem in jezikoslovnem gradivu, ki ne upošteva samo bivše kronovine Štajerske, ampak vso notranjo Srednjo Evropo. S tem je znanstveni pomen dela daleko večji, kakor pa je pomen orodnih in sodobnih del, v katerih je graška znanost v povojni dobi obdelala štajersko upravo, lov, davkarstvo in zgodovino.

Na podrobnosti v delu se bo ČZN povrnil, ko bo knjiga o štajerskih nošah izšla v celoti.

Franjo Baš.

T. Ђорђевић, Наш народни живот. Knjiga VII., str. 144; knjiga VIII., str. 160. Beograd 1933.

Z izredno ljubeznijo proučuje življenje srbskega naroda vseuč. profesor Tihomir Đorđević, ki obelodanjuje svoje narodopisne študije v zbirki Naš narodni život, ki jo izdaja podjetni Geca Kon. V začetku lanskega leta sta izšli že sedma in osma knjiga, ki se bavita največ s cigani in ciganskimi običaji. Kajti v Srbiji živeči cigani se smatrajo v narodnostnem oziru v veliki večini za Srbe in zelo vplivajo na srbsko ljudstvo. V osmi knjigi razpravlja Đorđević tudi o Čerkezih in Črncih v srbskih krajih. Črnci so ostanek nekdanjih sužnjev, Čerkezi pa so se naselili v 19. stoletju in so po drugi srbski vstaji po večini skoraj izginili. Zanimiva je razprava o književnih razmerah v Srbiji pred sto leti. V zadnjem članku

poroča Tihomir Đorđević o doslej v Srbiji nepoznani knjigi Nemca W. Richtera, ki jo je izdal Richter l. 1840. pod naslovom Serbiens Zustände unter dem Fürsten Milosch bis zu dessen Regierungs-Entsagung im Jahre 1839. Ta nemški prijatelj kneza Miloša je opisal podrobnosti iz kneževskega vsakdanjega življenja. Đorđevićeve razprave bi naj bile tudi nam kažipot za sistematične narodopsine študije.

Jan Šedivý.

Lud Ślowiański, Tom II. zeszyt 2. Kraków 1931. Podnaslov tega časopisa »Pismo poświęcone dialektologii i etnografii Ślowian« je popolnoma upravičen, ker so tudi v tem tomu zastopane z dialektološkimi in etnografskimi članki vse jezikovne slovanske skupine.

V dialektološkem delu (A) imamo razne dialektične doprinose in raznovrstne članke o dialektičnih vprašanjih iz najrazličnejših področij slovanskih jezikov. Tako Eino Nieminen govori v članku »Beiträge zur historischen Dialektologie der polnischen Sprache« o glagolih trzmac i dzierżęć (posedovati) in o veznikih iż(e): eż(e) (da, ker). Navedeni glagoli so citirani v sodnih aktih koncem 14. st. in začetkom 15. st., ker so se uporabljali v prisegah. Avtor navaja snov po poedinah vojvodstvih, da pokaže, kako so se ti izrazi v srednjeveškem pravu uporabljali za različne pojme. Kar se pa tiče veznikov iż(e): eż(e), delilo se je poljsko jezikovno področje proti koncu 14. st. na dva dela: pri enem je prevladoval iże, pri drugem eže. Avtor navaja snov iz sodnih aktov te dobe. Iz te snovi razberemo, da je v glavnem bil veznik iże razširjen po Velikopoljski, a eže po ostalih krajih.

Zdzisław Stieber skuša pobiti v članku »Jeszcze o dialektcie wschodniosłowackim« nekatere trditve prof. Van Wijka. V članku »Zum Ostslowakischen«, ki je izšel v časopisu »Slavia« (IX. 1930, str. 1—18) skuša Van Wijk oceniti genetični odnos vzhodnoslovaškega dialektla na eni strani proti poljskemu jeziku, a na drugi strani proti ostalim slovaškim in češkim dialektom. Na temelju proučevanja tega vprašanja pride avtor do zaključka, da je prebivalstvo vzhodne Slovaške govorilo v dialektu, ki pripada čehoslovaški grupi, a ki je radi poljskega jezikovnega sosedstva povzelo neke poljske posebnosti. Stieber se s temi izvajanjmi ne strinja in skuša podkrepiti svoje prej izrečeno mišljenje (L. Sl. I., 61—138), da je v tem kraju bilo nastanjeno prebivalstvo, ki je govorilo v poljskem dialektu, ali da je tu, kar je manj verjetno, obstajal prehodni dialekt med poljskim jezikom in govorom ogrskih Slovanov.

V zvezi z drugim Stieberjevim člankom (Jugoslawizmy w dialektcie środkowosłowackim, L. Sl. I. (1930) H. 230—244) piše M. Malecki »Kilka uwag o »jugoslawizmach« w języku ślowackim«. Prejšnje mišljenje nekaterih učenjakov, da slovaški jezik pripada južnoslovanski grupi, je v znanstvu zavrženo, posebno po delih Travnička in Melicha. Stieber je ta problem obnovil, smatrajoč za jugoslawizme to: 1) rat, lat < *ort, *olt; 2) končnica -ou v instr. sg. žen. sp.; 3) prelaz *dl, *tl > l; 4) r < *ř; 5) končnica -mo v l. os. pl. sed. č. Malecki pa želi nekoliko razjasniti metodično in stvarno stran tega problema. On želi predvsem opredeliti pomen pojma jugoslawizem. Pod to besedo smatra on ono jezikovno črto, katera je v dobi eventualne zajednice Slovakov in južnih Slovanov nosila značaj tipičnega obče južnoslovanskega pojava in katera je razen tega še v slovaškem jeziku. Ako jezikovni pojav ne obsega vse južnoslovanske jezikovne grupe, potem jo je treba imenovati bolgarizem, srbizem i. t. d. Vobče more biti odnos dveh jezikov ali jezikovnih grup četvoren: 1. Dva jezika veže zajednica nastanka iz enega prajezika. 2. Jezik a je pod uplivom jezika b, kar se grafično pokaže v obliki izoglos, ki imajo svoj epicenter v jeziku b, toda katere obsežejo vsaj samo en del teritorija a jezika; to so prehodna področja. 3. Jezik a upliva na jezik b s tem, da predstavniki jezika b asimilirajo en del predstavnikov jezika a. 4. Dva jezika sta razvila podobne črte nezavisno eden od drugega, v tem slučaju je to t. zv. razvojni paralelizem. V razpravljanju jugoslawizmov v slovaškem jeziku je treba imeti pred očmi vse 4 možnosti odnošajev. Malecki smatra Stieberjevo 2., 4. in 5. točko jugoslawizmov kot

paralelizme, a za 1. in 3. dopušča možnost, da so jugoslavizmi, samo treba bi bilo izvajanja razširiti in poglobiti ter tako podati popolni dokaz.

Razen omenjenega članka priobčuje Malecki kratek tekst kot primer poljskega govora iz Čarnoga v Čudeckem okrožju v Čehoslovaški in piše o dialektu črnogorskega plemena Cucev. Avtor se je doslej ukvarjal z našimi čakavskimi govori. Sedaj pa se je začel baviti s črnogorskim štokovskim dialektom. Njegov namen je bil, da poda skico najvažnejših cuekih dial. lastnosti v primerjanju s sosednimi dialekti. Na koncu pride do zaključka, da govorica Cucev nima niti ene specifične lastnosti, katere ne bi imel kak sosedni dialekt. Razlike, ki dele Cuce od sosednega področja, se menjajo z ozirom na pleme, s čigar govorom primerjamo govor Cucev. Članku je dodan zemljevid.

Vladislav Harhala podaja prvi sistematski opis poljskega dialekta iz okolice Komarna, iz mešanega ukrajinsko-poljskega področja jugovzhodno od Lvova. Avtor je obdelal glasove in oblike, dodavši govorne tekste in zemljevid za orientacijo.

K. Nitsch in E. Mrozówna pišeta o etimologiji, geografiji in zgodovini poljskih nazivov za neke rastline kot n. pr. gryka, modrak, blowat, bazylija, topola i. t. d. Na koncu izvajata zgodovinsko-geografske zaključke. Članku je priložen zemljevid in popis krajev, v katerih so posamezni izrazi v rabi.

Prof. Nitsch piše o pomenu in etimologiji besed jodla, świerk, smrek. Po njegovem mišljenju so vse te besede ne samo praslovanske, temveč jodla (jela) izhaja iz baltko-slovanske zajednice, a smrek je celo predslovanski izraz. V svojih izvajanjih oddeli avtor področje, na katerem se te besede rabijo — a to je skoro od Baltika do Jadranskega in Črnega morja — in se dotakne pri tem tudi drugih nazivov teh in sorodnih dreves (bor, brinj i. t. d.).

Stanislav Bąk priobčuje narodne nazive za različne stopnje sorodstva ter za različna orodja in dela, ki so v zvezi z mlačvo. Vso podano snov je nabral avtor v svoji rodni vasi Grębów, ki leži v severozahodnem kotu lvovskega vojvodstva. Mnogi od teh nazivov, posebno rodbinski, izhajajo iz praslovanske zajednice, ker so tudi v srbohrvaščini (n. pr. kuma, wujek, sfak i. t. d.).

G. Iljinskij piše o nekem poganskem božanstvu, ki ga Slovaki imenujejo »pikulik«. Sorodno besedo dobi v ukrajinski frazi »pek tobi«. Potebnia je to ukraj. besedo pek vezal z izrazi epako, paky, st. ind. apak »nazaj«. Iljinskij pa, pobijajoč Potebnia, spravlja pek v zvezo s korenem *pēk, st. ind. *pikas »demon«. Ta beseda izhaja še iz baltkoslovanske zajednice, ker je tudi v st. litav. pikulus. Na podlagi tega si razlagamo torej ukraj. frazo »čur tobi, pek tobi!« — »pojdi, vrag ti žuga!«

Poleg omenjenega piše Iljinskij še o slovaškem 2. skl. edn. otcovo. On smatra, da je ta sklon nastal od 1. skl. pridevnikove oblike. Namreč radi tega, ker je na pr. značenje otcovo pol'o, otcovo zbožie i. t. d. pomenil isto kot pol'o otca, zbožie otca in se je zato začel zlog -vo smatrati v nekaterih slovaških govorih kot končnica za 2. skl. besede otec. Tako se torej govori otcovo prahe, otcovo klůčky. Avtor misli, da se je tak proces izvršil v nekih govoricah praslovanskega jezika in to v onih, iz katerih se je razvil kašubski govor in severno-velikoruski dialekti.

Stanislav Rospond podaja topografske nazive s sufiksi -sk in -sko, razdeljujoč jih teritorialno in kronološko. Na temelju zbrane snovi utrjuje avtor tudi neke druge dialektične pojave, kakor to, da je delitev na dialekte z mazurenjem in nemazurenjem jako stara (XII. st.) in da sega tendenca razdelitve dialektov na jugozahodne in severovzhodne v prehod XIII./XIV. st.

A. Belić podaja bibliografsko-kritični pregled del od l. 1919. dalje o srbohrvaških sodobnih dialektih. Avtor govori najprej o delih splošne vsebine, potem pa o delih, ki obdelavajo poedine dialektične grupe ali posamezne lokalne dialekte. Razen tega navaja

tudi folkloristična dela, ki bi mogla služiti v orientacijo pri proučevanju poedinih dialektov, kakor tudi dela o migracijah srbohrvaških plemen, brez katerih se današnji srbohrv. dialekti ne morejo uspešno raziskovati. Vso to snov podaja v tem le redu: I. dialekti staroštokavski (macedonski), II. srednještokavski (vzhodne in južne Srbije ter vzhodne Stare Srbije), III. novoštokavski (iz ostalih štokav. krajev), IV. čakavski, V. kajkavski. V splošnem so vsi dialekti le malo raziskani, najbolj je čakavski, a najmanj kajkavski. Ta pojav, da so raziskovanja srbohrv. dialektov počasna in malo obsežna, tolmači Belić s samim značajem teh dialektov. Preseljevanja srbohrv. plemen v nedavni preteklosti so tako mnogoštevilna, da gotovo ni dežele, v kateri ne bi bilo prebivalstvo v znatni meri pomešano. In če hočemo podati pravo sliko kakega dialekta, moramo iti takorekoč od vasi do vasi. Članek A. Belića (pisan v poljščini) bo dobro služil vsakomur, ki mu je potrebna literatura o kakem srbohrv. dialektu.

V etnografskem (B) delu piše K. Moszyński o prof. dr. Stanislawu Ciszewskem, ki je umrl v Varšavi 27. V. 1930. Uspelo mu je podati pregledno sliko življenja in dela tega etnografa, ki je že od rane mladosti kazal veliko zanimanje za svoj predmet. Študiral je tudi v Zagrebu, kjer je poslušal prof. Pavića in Maretića. Bivanje med južnimi Slovani je menda napravilo nanj močan vtisek, ker se je do svoje smrti bavil s proučevanjem ljudske kulture na Balkanu, zbirajoč srbohrvaški in bolgarski etnografski material in uporabljajoč ga v svojih delih. Tako je v njegovi obilni zapuščini rokopisov in zbranega materiala mnogo tozadevnih načrtov, kakor: O lirski srbohrv. poeziji, Južnoslovanska epopeja o Kraljeviću Marku, Zgodovina hrvaškosrb. etnografije i. t. d. Vso to bogato zapuščino namerava, kakor nam v nekem drugem članku priobčuje prof. Moszyński, izdati Kasa im. Mianowskog v njegovi redakciji. V kolikor to ne bi bilo mogoče, izraža avtor željo, naj bi bil material na razpolago tujim in poljskim etnologom in etnografom, ki bi znali z njim postopati s potrebno poštenostjo.

Nekrološki značaj ima tudi članek prof. D. Zelenina o Veri Nikolaevni Haruzini, ki je umrla v Moskvi 14. V. 1931. Haruzina je bila zaslužna za rusko etnografijo. S svojimi predavanji, natisnjenimi v 2 zvezkih pod naslovom »Etnografia«, je odgodela kader etnografskih sodelavcev in zbirateljev etnografskega gradiva. S svojim drugim večjim delom »Primitivne oblike dramske umetnosti«, ki je izšlo 1927, je obrnila pozornost na probleme individualne tvorbe v sestavi primitivnih dramskih predstav, obredne in magijske vloge drame, komičnih elementov in udeležbe žene v primitivnih dramskih predstavah. Po svojih programatskih člankih o metodi znanstvenega dela svoje stroke je bila v središču ruske etnografske in etnološke znanosti.

Jožef Obrěbski nadaljuje in konča članek o poljedelstvu vzhodnega dela Balkanskega polotoka. Avtor govori o 2 načinih mlatenja: 1. s pomočjo goveda ali konja, 2. s pomočjo tkzv. »tribuluma« in valjarja. Prvi način prevladuje v zahodnem, a drugi v vzhodnem delu, kjer so ga uvedli anatolski Turki. Vsak način nujno zahteva drugo orodje in dva tipa skednja, s stožerom in brez njega. Nadalje govori avtor o žitaricah, ki se sejejo v omenjenem delu Balkana. Končno podaja sintetično sliko odnošajev na področju poljedelstva, postavljajoč gospodarske objekte v tri osnovne skupine. V prvi skupini so objekti, ki so bili na Balkanu pred prihodom Slovanov, v drugi so oni, ki so jih Slovani prinesli s seboj, v tretji pa tisti objekti, ki so nastali kasneje. Na temelju proučevanja te panoge ljudske kulture je avtor razdelil Balkan v 4 kulturna področja. Članku so priložene mnogoštevilne slike in zemljevid.

Drugi članek Obrěbskega iz panoge materialne kulture se peča z lovom vzhodnega dela Balkanskega polotoka. V njem opisuje avtor ljudske lovske priprave in pasti ter načine lovljenja. Isto tako opisujejo v ostalih člankih o lovu poedini avtorji lovske priprave in pasti ter načine lovljenja pri posameznih slovanskih narodih in to: Hristo Vakarelski pri Bolgarih, Petar Ž. Petrović pri Srbih in Hrvatih ter Tadeusz Seweryn pri Poljakih. Vsi omenjeni članki so bogato ilustrirani.

T. Seweryn posebej še opisuje neko pripravo za ribolov, ki jo imenuje »wiersza lejo-wata«. Zasledil jo je med prebivalci Polesja, kjer jo imenujejo »verš«.

J. Koštiál opisuje, kako lovijo polhe na Kranjskem, in pojasnjuje izraz samostrel, kar znači past, s pomočjo katere se lovi ta žival.

O psu v praznoverju in obredih priobčujejo svoje doprinose: K. Moszyński in Klimaszewska pri Poljaki, dr. V. Machek pri Čehih, J. Koštiál pri Slovencih in M. Federowski pri Belorusih.

Adam Chętnik opisuje žrnjo, koje ostanki so se ohranili do danes v Poljski.

Jan Manugiewicz podaja skico zaključkov, ki izhajajo iz tipologije in teritorialne razvrstitve jarma. S to skico želi avtor obrniti pozornost nabirateljev materiala v tej panogi na tip in teritorij tega predmeta.

Peter Caraman razlaga v članku »Une ancienne coutume de mariage« običaj, po katerem je nastala romunska fraza: pasti na ognjišče. Običaj obstoji v tem, da zapeljano dekle »pade na ognjišče«, t. j. pride na katerikoli način do ognjišča v hiši onega, ki jo je zapeljal. Ko to doseže, je nihče ne more in tudi noče zapoditi. Ta običaj ima torej nekakšno zakonito moč. Še do danes je to v navadi pri Moldavcih v Besarabiji, pri Bolgarih, a bilo je še do sredine 18. st. tudi pri Ukrajinceh. — Članek se bo še nadaljeval.

Milovan Gavazzi nadaljuje in konča svoj članek »Razvoj i stanje etnografije v Jugoslaviji«. To pot govori o muzejih in zbirkah, etnografskih arhivih, publikacijah ter bibliografijah in bibliografskih pomagalih.

K. Viski priobčuje članek »Die ethnographische Tätigkeit in Ungarn«. Po kratkem opisu naselitve Madžarov na sedanjem teritoriju in različnih imigracij tekom stoletij prehaja avtor na zgodovinski očit etnografske znanosti na Madžarskem. Etnografsko delo se začneja tam že v 16. st., vendar pa nima še znanstvenega značaja; sistematično raziskovanje se začneja šele v drugi polovici 19. st. Takrat se javljajo tudi madžarski raziskovalci izven-evropskih področij. Moderni raziskovalci madžarskega teritorija imajo v evidenci tudi nemadžarske narode. Dalje razpravlja avtor o etnografskih razstavah, zbirkah, društvih, muzejih in končno o etnografskih časopisih.

Redakcija etnografskega dela odpira rubriko za diskusije. V tej rubriki se bo diskutiralo o važnih problemih. Da bi bila načeta vprašanja vsaj nekoliko obdelana, želi redakcija, da vsak, ki načne kako vprašanje, obenem najde tudi nekoliko raziskovalcev, s katerimi je v kontaktu, da se udeleže diskusije. — Tokrat sta načela Bogatyrev in Jakobson problem razmejitve folkloristike in literature.

S tem v zvezi je treba navesti tudi željo K. Moszyškega, ki poziva predstavnike etnoloških ved v poedinah slovanskih deželah, da — po možnosti v stolpcih L. S. — orijentirajo raziskovalce na polju etnografije Slovanov o vrednosti surovega etnografskega materiala v onih deželah. Posebno je treba obrniti pažnjo na one starejše in sodobne etnografe, na katerih dela se v nobenem slučaju ne moremo naslanjati. Da so tudi taki, dokazuje avtor s slučajem nem. etnografa Knoppa in poljske etnografinje I. Piątkowske, a polemizira tudi s profesorjema lvske univerze A. Fischerom in J. Czekanowskim.

Zelo bogata je rubrika »Przegląd stałych wydawnictw«, ker se tu na kratko referira o mnogoštevilnih filoloških in etnoloških časopisih, in to: mednarodnih, angleških, nemških, švicarskih, francoskih, španskih, italijanskih, bolgarskih, hrvaškosrpskih, slovenskih, čeških, slovaških, poljskih, ruskih (sovjet.), finskih, estonskih in madžarskih, kakor tudi o poedinah knjigah.

Na koncu toma je kazalo stvari.

Dr. F. Crnek.

Pospíšil František, *Etnologické Materiálle z jihozápadu U. S. A. (Antropo-geografické hodnocení studijní cesty k SW-Indiánům na pokladě přírodovědeckém.)* Díl I. Leks. 8°, str. 256.

Čitatelji se bodo morda čudili, kako pride poročilo o etnologiji jugozapadnih Indijan-

cev v Združenih državah severne Amerike v naš »Časopis«, ki je namenjen pred vsem zgodovini severovzhodnega kota naše države med Savo in Rabo, oziroma bivše Spodnje Štajerske in Prekmurja. Razlog je dvojen: prvič je g. pisatelj počastil uredništvo našega lista s tem, da mu je doposlal recenzijski izvod z izrecno željo, da o njem spregovori. Uljudnost zahteva ozir na to pozornost. Drugi razlog je pa ta, ker knjiga vsebuje mnogo poučnega gradiva in pobude za naše narodopisce. Pisatelj je l. 1930. in 1931. potoval po Združenih državah z namenom, da dela propagando za čehoslovaško državo in češko etnografsko znanost. Imel je dolgo vrsto predavanj med izseljenimi čehoslovaškimi državljani. Drugo vrsto predavanj je imel na raznih amerških univerzah, v akademijah in učenih društvih. Na ta način je dobil prijateljske stike z najodličnejšimi učenjaki Združenih držav in nabral ogromno gradiva za češke muzeje in knjižnice. Bilo bi želeli, da se tudi med Jugoslavlani najde mož za tako propagandno potovanje.

Poleg propagandnega dela je pa učeni in podjetni pisatelj posvetil posebno pozornost folkloru in etnografiji jugozapadnih indijanskih plemen in njih stari izumirajoči kulturi. Priključuje se naziranj, da so Indijanci došli v prazgodovini iz Azije preko Beringove ožine. Kot lepi ljudje, ki učakajo visoko starost in ki se krčevito drže svojih starih običajev, so Indijanci hvaležen študijski objekt za etnografa. Zbrano gradivo je pisatelj obdelal pod vidikom komparativne etnografije. Že v prvem delu je opozoril na nalike v Evropi. Tako so mu pri prehistoričnih izkopaninah, ki segajo v dobo 4000 pred Kr. in ki kažejo visoko kulturo, dobro služile študije istovrstnih izkopanin v domovini. Med indijanskimi ornamentami ugotavlja med drugim tudi kljukasti križ, pri ženski obleki pa naliko s Hanaki. Porazdelitev moških in ženskih opravi spominja precej na balkanske razmere, ko opravlja največ dela Indijanka, medtem ko mož lenari. V nasprotju s tem pa so se pri poedinah plemenih ohranili ostanki materijarhata.

Prvemu delu sledita še dva. Dočim je pisatelj v prvem splošno očrtal antropogeografske razmere, materijalno in duševno kulturo ter dodal obsežno bibliografijo (str. 177—238), bo v drugem natančneje primerjal etnografski materijal pri Indijancih z onim pri Moravanih in Slovanih sploh, v tretjem pa bo razpravljaj o umetnosti, zopet z ozirom na evropski primitivizem.

Razprave ponazorujejo mnogoštevilne, dobro uspele slike. In kakorkoli se vsebina na prvi pogled zdi nam tuja in odročna, je vendar zelo poučna tudi za slovenskega narodopisca.

F. K o v a č i č.

Društveni glasnik.

Zgodovinsko društvo v Mariboru.

XXIV. občni zbor se je vršil dne 3. decembra 1933 v čitalnici Študijske knjižnice. Vodil ga je predsednik prelat dr. Fr. K o v a č i č, ki je pri otvoritvi poudaril društveni napredek v letu 1933.

Tajnik Fr. B a š je poročal, da je imelo ZDM v preteklem poslovnem letu 4 odborove seje, poleg tega pa vrsto predsedstvenih sestankov, na katerih so predsednik, tajnik, blagajnik in knjižničar reševali tekoče zadeve. Dospelih in odposlanih dopisov je bilo 483, pri čemer niso šteti dopisi uredništva ČZN in ekspedicija ČZN. V odboru je v prosvetno ministrstvo odišlega odbornika profesorja Karla Prijatelja nadomestil profesor dr. Anton Dolar. Za ZDM je preteklo poslovno leto važno, ker

se je po uvidevnosti Dravske banske uprave in zlasti pomočnika bana g. drja O. Pirkmajerja končno veljavno osamosvojil društveni arhiv, ki je z arhivom Muzejskega društva v Mariboru dal podlago za Banovinski arhiv v Mariboru. Z definitivnim položajem BAM je ZDM na eni strani izvršilo svojo zgodovinsko nalogo, ko ga je pripravilo na isti način, kakor je pred leti postavilo temelje mariborski študijski knjižnici. S tem je postalo ZDM organizacija z izrazito publikacijskimi in znanstveno inicijativnimi smotri; rešeno knjižnično- in arhivskoupornih poslov mora v bodočnosti skrbeti za znanstveno obravnavo teritorija, ki spada v njegov delokrog in za izdajanje zgodovinskega gradiva in zgodovinskih razprav. V tem smislu je skrbelo ZDM pri izdaji AZN, v katerem izhajajo Slomšekova pisma, in v isti meri s ČZN. Ptujška številka, izdana ob 40letnici Muzejskega društva v Ptuj, je prvi tozadevni poizkus napraviti iz ČZN zbornik razprav, ki bodo obravnavale baš tiste naše zemlje in kraje, ki so znanstveno bodisi najzanimivejši, bodisi najmanj proučeni. Ptujška številka ČZN spada v vrsto prvih; pri drugih pa bo naloga mariborskih znanstvenih ustanov BAM in ŠK, da pripravijo potrebno gradivo, kar velja v prvi vrsti za zgodovino Maribora. Težko finančno stanje društva je pomagala rešiti Kr. banska uprava Dravske banovine, mestna občina mariborska in v svesti si svojega programa Družba sv. Cirila in Metoda, ki je kupila za knjižnice naših obmejnih šol 50 izvodov ptujške številke ČZN. Brezuspješni pa so ostali štirikratni poizkusi, dobiti podporo od ministrstva prosvete. Obenem z izdajanjem ptujške številke ČZN je ZDM sodelovalo pri organizaciji proslave štiridesetletnice ptujškega Muzejskega društva. O tridesetletnici ZDM pa je ČZN že poročal (ČZN XXVII, p. 59). V notranjem delu je ZDM uporabilo velike energije, da bi pridobilo primerne društvene prostore v bivši uradniški menzi pod ŠK, vendar so bili ti prostori preurejeni v družabni lokal; organiziralo je zgodovinske večere (S. Trdina: J. Murn-Aleksandrov; Fr. Baš: Antropogeografski značaj Slovenskih gor; B. Stupan: Nastoj modernega gospodarstva; S. Milač: Krog v Prekmurju; A. Oven: Fran Ksaver Meško) in zgodovinske ekskurzije, od katerih se pa zadnje niso obnesle. Na novo zamenjava ČZN z uredništvu Planinskega vestnika (Ljubljana), Sodobnosti (Ljubljana), Napredka (Sarajevo) in Letopisa Matice Srpske (Novi Sad). Težko pa je doseči in še težje vzdržati zamenjavo z znanstvenimi publikacijami Italije in Francije; tako so v glavnem naše zamene omejene na slovansko in nemško Srednjo Evropo. S simpatijami je spremljalo naše društvo akcijo za odkup mariborskega gradu ter jo v javnosti podpiralo, kolikor mu je bilo to mogoče; izhajalo je pri tem s stališča, da je edino mestna občina sposobna, da vzdržuje in reši to zgodovinsko stavbo v njeni izvirnosti. Z nakupom gradu je mariborska občina rešila nalogo, kakor bi jo rešilo kako drugo evropsko kulturno mesto in ZDM želi samo, da se preureditev gradu izvrši po zgodovinskih vidikih in da ne bi pri tem odločali upravni pisarniški vidiki, kakršne bo nujno izzvala namera, namestiti v gradu magistratne urade. Idealno so rešili Braća hrvatskog zmaja Ozalj, idealno je rešil Varaždin nekdanji grad Celjanov in idealna rešitev mariborskega gradu bi bila, da se v gradu, ki ohrani tako svojo izvirno zunanost in notranost, namestijo mariborske znanstvene ustanove Študijska knjižnica, Mestni muzej in Banovinski arhiv. To svojo zamisel izraža ZDM kot organizacija, ki je začela v Mariboru prva z znanstvenim delom in ki znanstveno delo vrši in vodi prav do današnjega dne. V splošnem smem danes zaključiti svoje poročilo z dejstvom, da se tudi naše članstvo zvesto drži ZDM, kar dokazuje to, da ni bilo že dolga leta toliko vplačane članarine kakor letos in pa, da nas kljub krizi članstvo ne zapušča; ZDM šteje še vedno 485 članov. Apeliramo pa danes na našo javnost, da se še bolj oklene ZDM, kakor se ga je že. Pogoste ugotovitve, da stara generacija ni storila ničesar, ne drže. Naše članstvo tvorijo predvsem narodni in kulturni delavci iz

predvojnih let, medtem ko stoje povojna generacija in pa oni, katerim je postalo vsled okupacije Primorja naše Podravje in Pomurje druga domovina, našemu društvu ob strani. To stanje je gotovo nenaravno; ko s priznanjem poudarjamo predvojno generacijo, na katere ramah stoji v največji meri naše društvo, vabimo vso mladino in vse povojne sodeželane, da vstopijo v naše vrste. Res je sicer, da postajajo danes organizacije samo izraz vodstva odbora; vendar naše društvo kot izrazita domačinska organizacija želi, da ne zajame samo vsega našega kulturnega življenja, temveč, da ves ta živelj tudi prepoji s spoznanjem domače preteklosti in da ostane naše društvo to, kar je bilo: izraz kulturnih in domačinskih potreb severovzhodne Slovenije, društveno delovanje pa rezultat potreb in dela stebrov slovenskega razumništva, ki je zbrano v ZDM. Tajnikovo poročilo je sprejel občni zbor brez debate.

Blagajniško poročilo je podal blagajnik, upravnik Niko I. Vrabl. Iz njega posnemamo:

Pregled računov za poslovno leto 1933. (8. decembra 1932 do 6. decembra 1933) kaže 126.320,57 Din prometa, in sicer 70.166,78 Din prejemkov ter 56.153,70 Din izdatkov. Prebitek 14.013,17 Din je samo navidezen in je nastal vsled tega, ker društvo ni moglo dvigniti dobroimetja pri nekem denarnem zavodu. Poravnati ima še račun tiskarne za tisk Časopisa in Arhiva v skupnem znesku 28.000 Din. Če se to upošteva, znaša primanjkljaj 13.986,83 Din.

Med dohodki se mora smatrati kot najvažnejša postavka članarina, ki najbolj nazorno kaže aktivno zanimanje članstva za društvo, pa tudi njihovo priznanje delovanju odbora. Z zadovoljstvom lahko ugotovimo, da je v letu 1933. vplačani znesek na članarini 20.850,56 Din najvišji, odkar društvo obstoja. Plačalo je 7 članov za leto 1930, 33 članov za 1931, 157 članov za 1932, 208 članov za 1933 in 12 članov za 1934. Skupaj je plačalo članarino 417 članov, 68 več nego v lanskem letu.

Druga važna točka med prejemki so podpore, ki jih je društvo prejelo Din 34.550.—. Knezoškofijski ordinarijat v Mariboru je prispeval 15.000 Din kot pomoč za izdajo Slomščekovih pisem v I. knjigi Arhiva; kralj. banska uprava v Ljubljani je nakazala 10.000 Din iz proračuna za 1932/33; mestna občina mariborska 6000 Din; denarni zavodi 2250 Din, med temi Posojilnica v Narodnem domu v Mariboru 2000 Din in Posojilnica v Framu 200 Din; Nabavljalna zadruga drž. uslužbencev v Mariboru 300 Din. Ta zadruga lahko pri primerni uvidevnosti njenega upravnega odbora postane sčasoma važen činitelj v kulturnem življenju Maribora, v katerem tvori ravno državno uslužbenstvo močno in vplivno plast prebivalstva.

Sklad za topografijo umetnostnih spomenikov izkazuje samo 510 Din dohodkov za 2. snopič Maroltove Dekanije Celje. Ta sklad je imel do sedaj 46.441,70 Din prejemkov in 62.118 Din izdatkov, tako da znaša primanjkljaj še vedno 15.676,30 Din.

Za knjižnico se je izdalo 776,25 Din, za arhiv 231,70 Din.

Najvišja postavka 68.909 Din med izdatki so znašali stroški za društveno glasilo ČZN s prilogo AZN, in sicer 55.804 Din za tisk, vezavo in klišee ter 13.105 Din za honorarje.

Redna izdaja društvenega glasila s prilogo v sedanjem obsegu bo zanaprej mogoča samo, če ne bodo izostale podpore kralj. banske uprave, mariborske občine in denarnih zavodov, ker krije letna članarina komaj eno tretjino tozadevnih izdatkov.

Poročilo o knjižnici je podal knjižničar, ravnatelj Študijske knjižnice J. Glaser (prim. poročilo: Študijska knjižnica v Mariboru), poročilo o arhivu pa ban. arhivar Fr. Baš (prim. poročilo: Banovinski arhiv v Mariboru).

Za odborniki je poročal v imenu preglednikov računov dr. I. Jančič ter čestital ZDM na redu v blagajnikovem poslovanju in pripomnil, da bi morala biti vsaka orga-

nizacija ponosna na tako skrbno, točno in pregledno delo, kakor ga vrši blagajnik ZDM. Predlaga v imenu preglednikov računov razrešnico s pohvalo, kar občni zbor soglasno sprejme.

Članarina za bodoče leto je ostala neizpremenjena in znaša Din 50; člani dobijo brezplačno društveno glasilo ČZN.

Pri volitvah je bil per acclamationem za predsednika soglasno izvoljen ustanovitelj ZDM, prelat dr. Fr. Kovačič. V odbor so bili izvoljeni: ban. arhivar Franjo Baš, dr. Anton Dolar, ravn. Janko Glaser, mag. pharm. Fr. Minašnik, dr. Pavel Strmšek, prof. Bogomir Stupan, prof. Jan Šedivý, dr. Jos. Tominšek, dr. Vlad. Travner in upravnik Niko I. Vrabl. Namestniki so dr. Vinko Močnik, prof. Vilko Novak in dr. Silva Trdina. Pregledniki računov so dr. Ivan Jančič, Franjo Bureš in dr. Josip Kronvogel.

Ob 11 h 40 min. je zaključil predsednik občni zbor in takoj sklical v svrhu konstituiranja sejo novega odbora. Na predsednikov predlog se je odbor soglasno konstituiral sledeče: podpredsednik dr. Jos. Tominšek, tajnik in arhivar Franjo Baš, blagajnik Niko I. Vrabl, knjižničar Janko Glaser.

Banovinski arhiv v Mariboru.

Poslovanje BAM se je začelo z dnem 29. junija 1932, ko je Kr. banska uprava Dravske banovine nastavila arhivarja Fr. Baša in namestila arhiv v dveh sobah v palači sreskih načelstev v Ciril-Metodovi ulici.

V začetku je arhiv posloval kot arhiv Zgodovinskega društva v Mariboru, za katerega upravljanje je Dravska banovina namestila arhivarja, obenem pa stavila v njegov delokrog tudi urejevanje kulturnozgodovinskih zbirk v mariborskem muzeju.

S pogodbo, sklenjeno dne 1. marca 1933 med Dravsko banovino in ZDM ter med Dravsko banovino in Muzejskim društvom v Mariboru, odobreno od g. bana Dravske banovine 20. aprila 1934 pa sta obe organizaciji predali svoje arhivalije Dravski banovini in postanejo te po 10 letih tudi njena last, ostanejo pa v sestavi BAM ter se vrnejo društvoma v njihovo neomejeno last v slučaju, da bi se BAM opustil ali pa preselil iz Maribora. Z istim dnem je izdal g. ban Dravske banovine poslovnik BAM in službeni red BAM. Z razglasitvijo poslovnika v Službenem listu z dne 29. apr. 1933, 35. kos, je bil na mesto bivšega arhiva ZDM ustanovljen Banovinski arhiv v Mariboru, kateremu je Dravska banovina v proračunu 1933-34 omogočila razvoj z dotacijo Din 15.000.— za materialne izdatke.

V začetku dela 1932 je bil položaj BAM težak. Potem ko so se najvažnejše arhivalije v letih 1930-31 smotreno razvrstile v eni sobi drž. gozdarske šole, pa je v jeseni 1931 preselitev v eno manjšo sobo Zdravstvenega doma že izvršeno delo radi pomanjkanja prostora zopet uničila. Še neurejene arhivalije pa so ostale na podstrešju drž. gozdarske šole.

Z novimi prostori so se preselile arhivalije, kolikor je bilo mogoče, v prostore BAM, ostale pa v kletne hodnike sreskih načelstev. Z dotacijo so se nabavili potrebni arhivski predalniki, fascikli, vrečice ter kartoteka. Urejevanje se je začelo iz nova in to po vidikih študijskega povpraševanja. Katalogiziranih in kartotekiziranih je bilo do občnega zbora ZDM 449 števil; za nadaljnjo katalogizacijo in kartotekiziranje pa se jih je pripravilo okoli 700.

Poleg urejevanja se je posvečala skrb pridobivanju novih arhivalij; pri tem se je polagala največja važnost na dokumente naše narodne in gospodarske zgodovine. Mestna občina mariborska je oddala v BAM nekaj arhivalij, nanašajočih se na Maribor, J. Mravljak, prelat Fr. Kovačič, upravnik N. I. Vrabl, ga. Vida Dimnik, Fr. Baš, ing. A. Černe, M. Kranjc, dr. Fr. Vatovec, dr. V. Travner, Fr. Kos, senator dr. Mir. Ploj, notar v p. O. Ploj, Fr. Žebot, dr. F. Scherbaum, ravn. A. Zmave, Jos. Kerec, Fr. Otterpeč, Franja Schneider, Jakob Zem-

ljič, dr. Lj. Pivko, dr. P. Strmšek, H. Družovič, Josip Mursa, A. Hren, E. Baumgartner, in dr. Al. Trstenjak pa so v večji in manjši množini darovali arhivalije politične, cerkvene, gospodarske, književne, umetnostne in kulturnozgodovinske vsebine, med katerimi so najvažnejše turniške trške arhivalije (dr. A. Trstenjak), prepisi vuzeških in slovenjgraških listin (J. Mravljak), Slomščekova ostalina (dr. Fr. Kovačič), prepisi sodnih aktov o P. Miklavcu (J. Glaser), arhiv Dramatičnega društva v Mariboru in SKS iz 1920 (dr. P. Strmšek), dokumenti iz političnega življenja avstrijskih Jugoslovancev v avstrijskem parlamentu (dr. Mirosław in Oton Ploj), politične korespondence (J. Zemljič, dr. Lj. Pivko, J. Škofič), med katerimi je najvažnejša B. Raiča iz dunajskega državnega zbora D. Mešku ter prepisi A. Wambrechtsamerjeve listin trga Planine (dr. Fr. Kovačič).

Prav vsem darovalcem se BAM za njih naklonjenost najlepše zahvaljuje, obenem pa se obrača do vseh posameznikov in korporacij na ozemlju nekdanjega Slovenskega Štajerskega, Mežiške doline in Prekmurja, da prepuščajo zgodovinske in kulturne dokumente ZDM ali BAM. V prvi vrsti se obrača BAM do vodstev posameznih društev in ustanov, katera naj po možnosti oddajo svoje stare zapisnike sej, občnih zborov itd. BAM, ki jih bo drage volje prevzel v svoje varstvo, da se tako ne porazgubijo, kakor arhivalije večine naših društev iz polpretekle dobe. Posebno se obrača BAM do vseh aktivnih in neaktivnih politikov in drugih javnih delavcev, da oddajo BAM svoje za zgodovino severovzhodne Slovenije važno gradivo, kakor politične dokumente, korespondenco, slike, proglase itd. Občinska, šolska in cerkvena predstojništva pa prosijo, da čuvajo po mestih in deželi razkropljene listine, urbarje, kupne pogodbe itd. pred izgubo ter napravijo po možnosti njih seznam in jih varujejo na primernem suhem prostoru.

Ker se je dotacija uporabila za opremo, je BAM kupil samo zapisnike literarnega oddelka dunajske »Slovenije« ter arhivalije visokošolskih organizacij šumarjev in agronomov in društva »Kras« na Dunaju.

Kako potreben je bil BAM, priča dejstvo, da so poleg domačinov uporabljali njegovo gradivo tudi inozemci iz Avstrije in Nemčije in da bi bila brez BAM nemogoča večja organizirana znanstvena podjetja, kakor je bilo n. pr. raziskovanje pokopališča na Koroščevi ulici v Mariboru.

O delu, katerega je vršil BAM skupno z mariborskim muzejem, je izšlo poročilo MD v društvenem Izvestju II.

Študijska knjižnica v Mariboru.

1. Statistika. Knjižnica se je v l. 1933. pomnožila (v zvezkih) za 1701 knjigo (ozir. brošuro), 316 revij (ozir. časopisov), 8 zemljevidov in 26 rokopisov. Prispevali so: Študijska knjižnica sama (ŠK) 1339 knjig in 169 revij, Zgodovinsko društvo (ZD) 345 knjig, 140 revij, 8 zemljevidov in 26 rokopisov, Muzejsko društvo (MD) 17 knjig in 7 revij. Način pridobitve je bil naslednji:

A. Nakup. ŠK: 727 knjig in 67 revij; ZD: 2 knjigi in 2 reviji (Monatsblatt der herald. Gesellschaft »Adler«, Zeitschrift für Volkskunde); MD: 12 knjig in 5 revij (Anthropos, Kosmos, Petermanns Mitteilungen, Numismatik, Numismatische Zeitschrift) — skupaj 741 knjig in 74 revij. Nekaj večjih in pomembnejših nakupov naj sledi imenoma: Åberg N., Bronzezeitliche und früheisenzeitliche Chronologie I.—III. (kupilo MD); Ajnalov D., Geschichte der russischen Monumentalkunst (2 zv.); Arnold R. F., Das moderne Drama; Baumgartner A., Geschichte der Weltliteratur (7 zv.); Beer M., Obča historija socializma; Berdjajev D., Der Sinn der Geschichte; isti, Das neue Mittelalter; Bergson H., Stvaralačka evolucija; Čas (ameriški) I.—XIII. (12 zv.); Čorović Vl., Istorija Jugoslavije; Čurčin M., Das serbische

Volkslied in der deutschen Literatur; Duhr B., Geschichte der Jesuiten (6 zv.); Đorđević Ž., Zoologija (2 zv.); Fabry E., Nouveau traité de mathématiques générales (2 zv.); Filov B., Geschichte der (alt)bulgarischen Kunst (2 zv.); Franck O., Studien zur serbokroatischen Ortsnamenkunde; Frobenius L., Kulturgeschichte Afrikas; Gabršček A., Goriški Slovenci; Garzaroli-Turnlackh K., Das graphische Werk M. J. Schmidt's; Geramb V., Steirisches Trachtenbuch; Statistički godišnjak; Gooch G. P., Diplomatička istorija; Gregor J., Weltgeschichte des Theaters; Grimm H., Leben Michelangelos; Gurian W., Der Bolschewismus; Haas A., Einführung in die theoretische Physik (2 zv.); Hacquet B., Oryetographia Carniolica (4 zv.); Hajšman J., Česká mafie (2 zv.); Hamann R., Geschichte der Kunst; Hodann M., Der slawische Gürtel um Deutschland; Ilić-Agapova M., Ilustrovana istorija Beograda; Jeans J., Sterne, Welten und Atome; Jovanović-Zmaj J., Sabrana dela (6 zv.); Justi C., Diego Velazquez und sein Jahrhundert; Kaser K., Eisenverarbeitung und Eisenhandel; Kidrič Fr., Barth. Gjorgjević; Kiefer O., Kulturgeschichte Roms; Kolmer G., Parlament und Verfassung in Oesterreich (7 zv.); Korač V., Povjest radničkog pokreta u Hrvatskoj i Slavoniji (3 zv.); Krahe H., Die alten balkanillyrischen geographischen Namen; isti, Lexikon altillyrischer Personennamen; Oesterreich-Ungarns letzter Krieg (4 zv.); Kvapil J., O čem vim; Kugy J., Arbeit-Musik-Berge; isti, Die Julischen Alpen; L'art byzantin chez les Slaves II.; Maderno A., Die deutschösterreichische Dichtung; Marx K., Kapital I.; März J., Die Adria-Frage; Matko I., Perkusija in avskultacija I.; Meštrović; Mikić S., Istorija jugoslov. vazduhoplovstva; Mommsen Th., Römische Geschichte; isti, Das Weltreich der Caesaren; Miller M., Die Münzen des Altertums; Montelius O., Die älteren Kulturperioden im Orient und in Europa (kupilo MD); Nachmannsohn M., Psychotherapie; Niederle L., Slovanské starožitnosti (izpopolnitev); Novak V., Sabrana djela (12 zv.); Oelsen E. S., Währungen, Masse, Gewichte der ganzen Welt; Ogris A., Trgovinska politika; Papini G., Dante vivo; Pastor L., Geschichte der Päpste (zaključni zvezki); Pelka O., Keramik der Neuzeit; Petersen E., Athen; Planck M., Wege zur physikalischen Erkenntnis; Redlich J., Kaiser Franz Joseph I.; Redlich K. A., Die Geologie der innerösterreichischen Eisenerzlagertstätten; Schmid W., Norisches Eisen; Schmidlin J., Papstgeschichte der neuesten Zeit; Sforza C., Die feindlichen Brüder; Sixt Chr. H., Petrus Paulus Vergerius; Soergel A., Dichtung u. Dichter der Zeit (2 zv.); Solovjev Vl., Ausgewählte Werke (4 zv.); Sütterlin L., Die deutsche Sprache; Taranovski T., Uvod u istoriju slov. prava; Würzburger E. u. Roesner E., Hüblers geographisch-statistische Tabellen; Levstikov zbornik; Žujović J. M. i Petković V. K., Geologija (3 zv.). Razen tega se je posebna pozornost posvečala izpopolnjevanju raznih vrzeli; nabavila so se v ta namen številna starejša izdavanja slov. literature (Cankar, Župančič in druga dela slov. moderne; goriški tiski; Splošna knjižnica; Slov. glasnik; razni časopisi), pa tudi razna nemška leposlovna dela lokalnega značaja (H. Eckhel, O. Kernstock, A. Maderno, L. Mahnert, M. Mell, J. F. Schütz). Pogajanja za nakup nekaterih protestantik, ki jih je ponudil R. Drufovka v Ljubljani, radi pretiranih zahtev niso dovedla do cilja.

B. Darovi. ŠK: 550 knjig in 84 časopisov; ZD: 274 knjig, 70 revij, 5 zemljevidov in 26 rokopisov; MD: 4 knjige — skupaj 828 knjig, 154 revij, 5 zemljevidov in 26 rokopisov. Darovalci so bili (v oklepaju število darovanih predmetov; Maribor ni naveden): Fr. Avsenak (6), arhivar Fr. Baš (2), prof. dr. Fr. Crnek (1), iz ostaline umrlega dekana A. Čížeka v Slovenjgradcu (33), prof. dr. A. Dolar (1), J. Dolar (1), prof. H. Družovič (1 knjigo in 2 rokopisa), K. Friedrich (1), ravn. J. Glaser (3), učitelj A. Godec v Limbušu (1), šolski upravitelj V. Grčar (2), ravn. dr. M. Heric (2), E. Hren (3), šolska upraviteljica O. Juvančič (4), J. Kapun v Slovenjgradcu (1 zemljevid), prof. J. Karba (79), učitelj A. Knafelc v Markovcih (2 rokopisa), ga. Košak (5), prof. dr. J. Kotnik (1), prelat dr. Fr. Kovačič (44 knjig in revij, 13 rokopisov), ravnatelj dr. M. Kovačič v Ptuju (4), Bož. Kryl v Ljutomeru (7), mag. ph. A. Kukovec (1), Ter. Lorenčič (6), univ. prof. dr. Fr. Ks. Lukman v Ljubljani (1),

železniški uradnik S. Lutman v Račah (1), gen. R. Maister (1), dr. I. Matko (3), dekan Fr. Ks. Meško v Selah (2), dr. St. S. Mihelič v Zagrebu (2), mag. ph. Fr. Minařik (2), postajenačelnik J. Mohorko (9), prof. I. Mravljak (2), J. Mravljak v Vuzenici (7), stud. iur. B. Namestnik v Hočah (215 knjig in 1 rokopis), Fr. Pirc (1), dr. M. Pivec-Stelč v Ljubljani (1), senator dr. M. Ploj (2), notar O. Ploj (2), univerzitetni profesor dr. B. Saria v Ljubljani (1), dr. K. Schünemann v Berlinu (1), A. Skala v Beogradu (1), dr. Fr. Stelč v Ljubljani (1), J. S. Strakatý v Pragi (1), L. Strašnik (1), rav. dr. P. Strmšek v Murski Soboti (12), rav. dr. J. Šlebinger v Ljubljani (1: Preporod 1912—13), dr. L. Tesnière v Strasbourgu (1), rav. dr. J. Tominšek (1), dr. Vl. Travner (7), dr. A. Trstenjak v Dol. Lendavi (2: Kūzmičev Nouvi zakon 1817 in 1848), dr. H. Tuma v Ljubljani (1), dr. Fr. Vatovec (1), † Jos. Velnar v Ljutomeru (2 knjigi in 5 rokopisov), upravnik N. Vrabl (161, med drugim 20 letnikov Gospod. glasnika), K. Windischgraetz v Konjicah (2), učitelj v pok. Fr. Zacherl v Ljutomeru (1 knjigo, 3 rokopise), bogoslovec I. Zelko (8), dr. I. Žmave v Pragi (1), prof. dr. J. Žmave (2), dijak B. Žolger (4); razen tega naslednje institucije: Dravska direkcija pošte in telegrafa v Ljubljani (1), Geogr. vojni institut v Beogradu (4 zemljevide), Francoski krožek (14 letnikov revij), mestno načelstvo (69), škof. ordinariat v Ljubljani (25), ravnateljstvo dvoraz. trg. šole (1), rav. klas. gimn. (1), rav. Ljudske samopomoči (1), rav. real. gimn. (54), rav. trg. akad. (1), rav. učit. šole (1), rav. real. gimn. v Celju (1), rav. II. real. gimn. v Ljubljani (4), rav. teh. srednje šole v Ljubljani (6), rav. muzeja v Splitu (1), rav. rudnika v Mežici (1), rav. univ. biblioteke v Gradcu (1), Senat kralj. Jugoslavije v Beogradu (4), Tipografia consorziale v Trstu (6), Mariborska tiskarna (1), Podravska tiskarna (2), Tiskarna sv. Cirila (1), uprava Zdravilišča v Rog. Slatini (8 propag. tiskovin), Zbornica za TOI v Ljubljani (1), Zadrūzna zveza v Ljubljani (5); končno uprave sledečih časopisov: Bogoljub, Cvetje z vrtov sv. Frančiška, Slov. čebelar, Domoljub (s 3 prilogami), Domovina, Gasilec, Naš glas, Glasnik presv. Srca Jezusovega (z 1 pril.), Poštni glasnik, Sokolski glasnik (s Sok. prosveto), Gospodar, Vojni invalid, Jutro (z Mladim jutrom), Kraljestvo božje, Kmeti list, Trgovski list, Lovec, Slov. narod, Pohod, Poštar, Naša radost, Sadjar in vrtnar, Ponedeljski Slovenec, Slovenec, Slovenija, Sokolič, Svoboda, Učiteljski tovariš (s Prosveto), Salezijanski vestnik (s prilogami), Vigred, Vrtec (z Angelčkom), Zdravje, Zvonček, Žika v Ljubljani, Borba, Časopis za zgodovino in narodopisje (z AZN), Slov. gospodar, Ženski list, Razgled, Mariborski večernik Jutra, Mariborer Zeitung v Mariboru, Nova doba, Slov. hmeljar, Deutsche Zeitung v Celju, Novine (z Marijinim listom), Pomoč v Murski Soboti, Odmev, Novi život v Zagrebu. Iz knjižne zbirke, ki so jo nabrali dijaki, je ŠK prejela 52 zvezkov.

C. Z a m e n a. ŠK: 8 knjig (zamenjane s Slov. knjihovno v Pragi); ZD: 65 knjig, 68 letnikov revij, 3 zemljevidi; MD: 2 reviji — skupaj 73 knjig, 70 revij, 3 zemljevidi. Med revijami, ki sta jih prejemale v zameno ZD in MD, je bilo 17 slovenskih, 12 srbohrvatskih, 9 čeških, 1 slovaška, 5 poljskih, 1 ruska, 7 nemških, 1 francoska, 3 italijanske.

Č. D o l Ź n o s t i n i r e c e n z i j s k i i z v o d i. ŠK: 54 knjig, 18 časopisov; ZD: 4 knjige; MD: 1 knjiga — skupaj 59 knjig, 18 časopisov.

V e z a n i h j e b i l o 1000 knjig, ozir. časopisov, na platno nalepljenih 87 zemljevidov.

I z p o s o j e v a l c e v j e š t e l a k n j i Ź n i c a 732, med temi 403 v l. 1933. nanovo vpisane; izposodila je 18.191 knjig. Za poset čitalnice je bilo izdanih 488 izkaznic. Kdo se knjiŹnice posluŹuje, kaŹe sledeči pregled, v katerem je pri vsaki postavki navedeno najprej celotno število, v oklepaju pa dodano, koliko je v tem številu žensk. Med 962 izposojevalci in izposojevalkami, ki so se vpisali od 1. jan. 1932 do 31. dec. 1933, je bilo dijakov s klas. gimn. 150 (11), z real. gimn. 130 (33), z učiteljsk. 153 (113), s trg. akad. 15 (5), z mešč. šol 25 (7), z vinarske šole 1, raznih abiturientov 14 (9), razen tega bogoslovci 3, visokošolcev 32 (5) — vsega dijaštva torej 523 (183); ostali izposojevalci pripadajo sledečim poklicnim skupinam (razvrščenim po številu): uradnikov (in njihovih soproj. ozir. vdov) 100 (37), zaseb-

nikov 60 (49), učiteljev 46 (24), trgovcev (in soproj) 28 (23), profesorjev 26 (4), častnikov (in soproj) 26 (10), posestnikov 22 (14), inženirjev (in soproj) 17 (5), obrtnikov 16 (6), trgovskih uslužbencev (in soproj) 16 (5), zdravnikov (in soproj) 13 (3), tehn. uslužbencev 12, odvetnikov (in soproj) 11 (4), poduradnikov 10, duhovnikov 5, delavcev 5 (1), gled. igralci 4 (1), podčastniki in vojaki 4, mag. pharm. 3 (2), zdravn. pom. moči 3 (3), glasbenika 2, zobotehnika 2, otroški vrtnarici 2 (2), sluga 2, služkinji 2 (2), novinar 1, tovarnar 1 — razen dijaštva torej skupaj 439 (195) oseb. Kakor je iz tega razvidno, tvori dijaštvo nad 54% vseh izposojevalcev. 39% celotnega števila je izposojevalk. — Med 488 obiskovalci in obiskovalkami čitalnice je bilo dijakov s klas. gimn. 138 (4), z real. gimn. 114 (12), z učiteljišč 86 (40), s trg. akad. 20 (7), z mešč. šol 15, raznih abiturientov 16 (7), bogoslovci 3, visokošolcev 22 — vsega dijaštva torej 414 (70); razen tega je obiskovalo čitalnico: uradnikov 20 (2), učiteljev 18 (2), profesorjev 7, zasebnikov 7 (3), odvet. kandidati 3, zdravnika 2, inženirja 2, gled. igralca 2, novinarja 2, posestnika 2, obrtnika 2 ter po 1 duhovnik, trgovec, trgovski potnik, bolničarka, otroška vrtnarica, stražnik, sluga — torej razen dijaštva 74 (9) oseb. Skoraj 85% celotnega števila pripada dijaštvu; obiskovalk je bilo 79, torej samo nekaj nad 16%. — Tako pregled izposojevalcev, zlasti pa še pregled obiskovalcev čitalnice kaže, da služi Štud. knjižnica v prvi vrsti tukajšnjemu dijaštvu. S tem vrši važno in pomembno nalogo, ker kot nekaka centralna knjižnica nadomešča, ozir. dopolnjuje dijaške knjižnice šolskih zavodov, ki se večinoma ne morejo izpopolnjevati v zadostni meri. Na drugi strani pa intenzivno uporabljanje knjižnice od strani dijaštva tudi daje smisel knjižnici sami in jo upravičuje, kajti izrazito znanstvene potrebe so v Mariboru zaenkrat žal še preskromne, da bi z njimi bil dan Štud. knjižnici zadosten *raison d'être*. Vendar je treba dostaviti, da je tudi uporaba knjižnice v znanstvene svrhe v zadnjem letu znatno napredovala, zlasti v smeri lokalno-zgodovinskih in biografskih študij, ki bi brez časopisja in del, zbranih v Štud. knjižnici, bile v Mariboru sploh nemogče; po večini z istim gradivom je služila knjižnica deloma tudi znanstvenikom izven Maribora. Razen tega je v par slučajih posredovala, da je dela, ki jih sama nima, posodila Univerzitetna biblioteka v Gradcu.

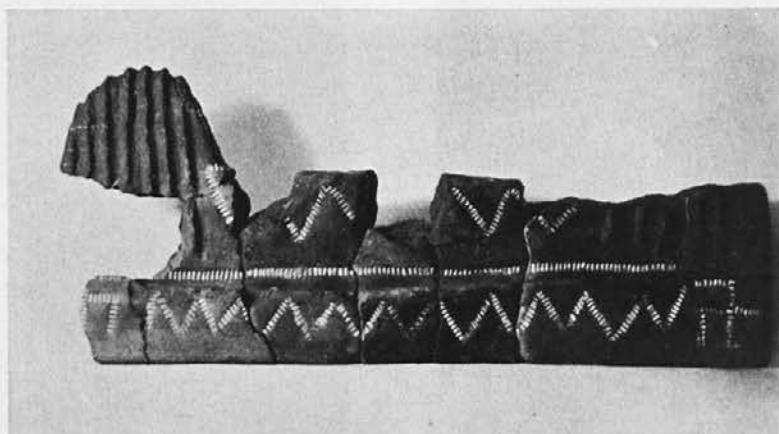
2. **Prejemki in izdatki.** A. Od mestne občine je prejela knjižnica 58.000.— Din dotacije. Od tega se je izdalo 43.587.25 Din za nakup knjig in revij, 12.101.50 Din za vezavo, 2.311.25 Din za opremo in razen drobiž. — B. **Izposojnina** je znašala (skupno s pristojbinami za izkaznice) 17.316.— Din, k temu izkupiček za makulturni papir 243.50 Din in prebitek iz l. 1932. 18.25 Din — skupaj torej 17.577.75 Din. Od te vsote se je porabilo 13.733.50 Din za nakup knjig in časopisov, 1.248.50 Din za vezavo, 2.595.75 Din za opremo in razen drobiž. V celoti se je torej izdalo za nakup knjig in revij blizu 76%, za vezavo 17.5%, za opremo in pisarniške potrebščine 6.5% vseh razpoložljivih sredstev. — Razen tega sta prispevali z nakupom tudi obe društvi, ki sta solastnici knjižnice: ZD je izdalo za knjige in revije 776.25 Din, MD 6.268.— Din.

3. **Razno.** Prostori se niso izpremenili, dasi je obstajala namera, da se čitalnica priključi veliki dvorani, Študijski knjižnici pa v nadomestilo da sobica za gled. vaje in garderoba. Na podlagi dveh obsežnih spomenic o težkočah, ki bi jih taka izprememba povzročila knjižnici, in osebnega ogleda dejanskega položaja po gg. V. Grčarju in H. Sabotju se je načrt kot neizvedljiv opustil in ostalo je pri starem. — Pojavil pa se je kmalu nato nov načrt: čim se grad adaptira za mestne urade, naj se Štud. knjižnica preseli v sedanji rotovž, dočim naj bi se sedanji prostori knjižnice priključili zopet veliki dvorani. — Ob priliki petdesetletnice Ivana Preglja je v čitalnici bila prirejena razstava Pregljevih del in literature o njem.

K. Glaser

Št. 1. Votivna kozica.

Št. 2. Del nastavka z dvojno svastiko.

Št. 3. Nastavek z enojno svastiko.

Priloge št. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11, 12 je posnel dr. H. Böcher, št. 8, 9, 10, 13, 14 A. Lininger, št. 15, 16, Vl. Cizelj.

Št. 4. Skupinski enotni grob s pokrovi.

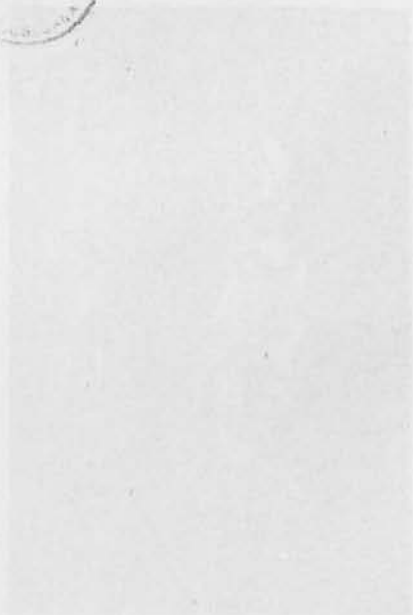
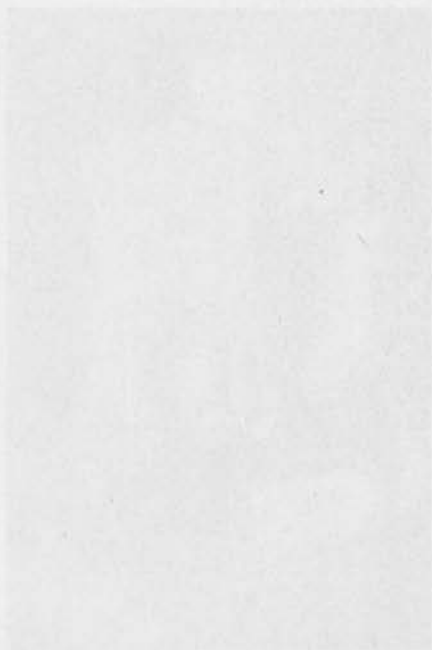
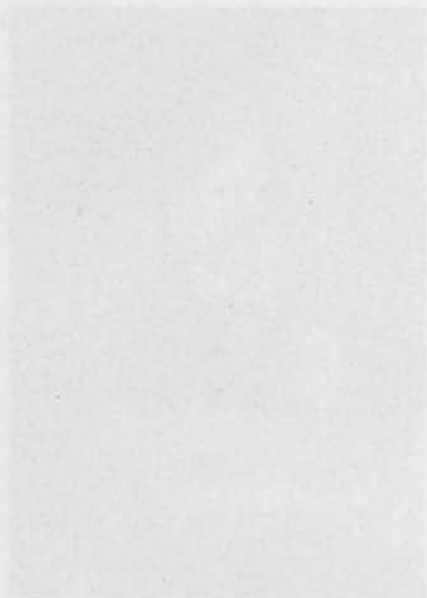
Št. 5. Zabojni grob.

Št. 6. Skupina posameznih in skupinskih grobov s pokrovi.

Št. 7. Posamezni grobovi s pokrovi.

Št. 8. Grob z dukljasto žaro.

Št. 9. Skupina grobov s koničnimi žarami.

Št. 10. Žarni grob na kamnu.

Št. 11. Grobna žara po odstranitvi pokrova.

Št. 12. Glinasti grobni inventar in situ.

Št. 13. Bronasti grobni inventar in situ.

Št. 14. Bronasti grobni inventar in situ.

Št. 15. Prednja stran glinastega kipea.

Št. 16. Zadnja stran glinastega kipea.

Št. 1. Fragmenti starokrščanskega ambona iz Poetovija.

Št. 2. Fragment z ligaturo.

Št. 3. Fragment z ostanki reliefa (spodaj).

V oceno in zameno doposlane tiskovine.

Od 1. aprila 1933 do 15. junija 1934.

- Jugoslavenska akademija, Zagreb: Građa za povijest književnosti hrvatske. 11., 12. 1932, 1933. — Stari pisci hrvatski. 7. Djela M. Držića. 1930. — Rad. 245, 247, 248. 1933. — Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Sv. 44—48. 1930—1933.
- Kr. Srpska akademija, Beograd: Glas Srp. kr. akad. 156, 160. 1933, 1934. — Posebna izdanja. 101. Čremošnik G., Razvoj srp. novčarstva. 1933. — Spomenik. 74, 76. 1933. — Zbornik za istoriju, jezik i književnost srp. naroda. I, 24. Stojanović Lj., Stare srp. povelje i pisma. 1934.
- Geografsko društvo, Beograd: Atlasi Geogr. dr. I.—X. 1929—1932. — Glasnik Geogr. dr. I, II, XIV.—XVIII. 1912—1913, 1928—1932. — Posebna izdanja Geogr. dr. 1., 3.—14. 1927—1933. — Mémoires de la Société de géographie de Beograd. I. Renier H., Die Niederschlagsverteilung in Südosteuropa. 1933. 2. Milojević B. Ž., Littoral et îles dinariques dans le Royaume de Yougoslavie. 1933. — Zbirka Karata Geogr. dr. 1.—3. 1931—1933.
- Umetnostno zgodovinsko društvo, Ljubljana: Umetnostni spomeniki Slovenije. 2. Marolt M., Dekanija Vrhnika. 1929 (—1934). — Zbornik za umetnostno zgodovino. XII. 1933.
- Družba sv. Mohorja, Celje: Mohorjeva knjižnica. 61. Möderndorfer V., Koroške uganke in popevke. 1933. 66. Stelè Fr., Cerkveno slikarstvo. 1934. 67. Petelin S., Pregled občne zgodovine. I. 1934. — Znanstvena knjižnica. 6. Veber Fr., Knjiga o Bogu. 1934.
- Galerija umjetnina Primorske banovine, Split: 1. Prikaz rada 1931 i 1932. 2. Uvodić A., Juraj Čulinović. 1933.
- Deutsches archäologisches Institut, Römisch-Germanische Kommission, Frankfurt a. M.: 21.—22. Bericht der Röm.-Germ. Kommission. 1933. — Germania. XVII, 2—4; XVIII, 1—2. 1933—1934.
- Slovenska Matica, Ljubljana: Cankar Iz., Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi. II. 2. 1933. — Prevodi iz svetovne književnosti XV. Tolstoj L. N., Vojna in mir. II. 1933. — Spektorski E., Zgodovina socialne filozofije. II. 1933.
- Matica Slovenska, Turč. Sv. Martin: Knjižnica Slovenských pohľadov. 25. Brtaň R., Poezia Ivana Krasku. 1933. 28. Mráz A., Jozef Škultéty. 1933. — Sbornik na počest' Jozefa Škultétyho. 1933.
- Etnografski muzej, Beograd: Glasnik Etnogr. muzeja. VIII. 1933. — Posebna izdanja. 3. Vlahović M. S., Lov u Kolašinu. 1933.
- Muzeum Śląskie, Katowice: Wydawnictwa Muzeum Śląskiego dział I. 1. Dobrowolski T., Śląska rzeźba ludowa w drzewie. 1930. 2. Dobrowolska A., Ziwołek cieszyński. 1930. 3. Dobrowolski T., Kościół św. Stanisława w Starem Bielsku. 1932. 4. Dobrowolski T., Sztuka województwa śląskiego. 1933.
- Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft, Berlin: Bayerischer Heimatschutz. 29. München 1933. — Neues Lausitzisches Magazin. 109. Görlitz 1933. — Zeitschrift für osteuropäische Geschichte. VIII, 1—2. Königsberg 1933—1934.
- Slovanský ústav, Praha: Byzantinoslavica. IV, 2. 1932. Supplementa. 1. Dvorník Fr., Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance. 1933. — Knihovna Slov. ústavu. 3. Homjakov A. S., Stihotvorenija. 1934. — Práce Slov. ústavu. 9. Heidenreich J., Ruské základy srbského realismu. 1933. 10. Tábořský Fr., Arthur Grotter. 1933. — Prameny k dějinám vzájemných stiků slovanských. 3. Kuba L., Cesty za slovanskou písní. I. 1933. — Přednášky Slov. ústavu. 2. Současné divadlo u Slovanů. 1932. 6. Papoušek J., Rusko a československé legie v letech 1914—1918. 1932. — Rukověti Slov. ústavu. 2. Vajs J., Rukověť hlaholské paleografie. 1932.
- Arhitektura. III, 3—12; IV, 1—5. Ljubljana 1933—1934.
- Balticoslavica. I. Wilno 1933.
- Beseda o sodobnih vprašanjih. II, 4—12; III, 1—5. Ljubljana 1933—1934.
- Blätter für Heimatkunde. IX.—XI.; XII, 1—2. Graz 1931—1934.
- Bollettino dell' Associazione internazionale per gli studi mediterranei. IV, 1—6. Roma 1933—1934.
- Bunc S., Bibliografija. Ljubljana 1933.
- Čas. XXVII, 8—10; XXVIII, 1—9. Ljubljana 1933—1934.
- Časopis československých knihovníků. XII, 1—6. Praha 1933.
- Časopis Mačicy Serbskeje. 81—83, 85—87. W Budyšinje 1928—1930, 1932—1933.
- Časopis Matice Moravské. 57. V Brně 1933.
- Časopis Národního musea. 107. V Praze 1933.
- Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. 46. Olomouc 1933.

Český časopis historický. XXXIX, 1—4; XL, 1. Praha 1933—1934.
 Derganc Fr., Človek in zdravnik. Ljubljana 1934.
 Dom in svet. Nova knjiga. I, 3—10; II, 1—5. Ljubljana 1933—1934.
 Etnolog. V—VI. Ljubljana 1933.
 Centralnaja Evropa. VI, 2—6; VII, 1—2. Praga 1933—1934.
 Fundberichte aus Österreich. I, 1—16. Wien 1930—1933.
 Glasnik Istoriskog društva u N. Sadu. VI, 1—3. Novi Sad 1933—1934.
 Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo. Zgod. sekcija. XIV. Ljubljana 1933.
 Glasnik Zemaljskog muzeja XLIV. Sarajevo 1932.
 Izvestija na Istoričeskoto družestvo. XIII. Sofija 1933.
 Jahrbuch des Oberösterreich. Musealvereines. 85. Linz 1933.
 Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven. IX, 1—4. Breslau 1933.
 Knjige Društva sv. Save. 43. Beograd 1933.
 Kwartalnik historyczny. XLVII, 1—4. Lwów 1933.
 Letopis Matice Srpske. 339.—340. Novi Sad 1934.
 Ljubljanski škofijski list. Ljubljana 1909—1918, 1926—1934.
 Triglavski listi. II, 2—4; III, 1. Maribor 1933—1934.
 Lud. XI, 1—4. Lwów s. a.
 Lud slowiański. III, 1. Kraków 1933.
 Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde. 71.—73. Salzburg 1931—1933.
 Mentor. XX, 7—10; XXI, 1—10. Ljubljana 1933—1934.
 Napredak. VIII, 3—12; IX, 1—6. Sarajevo 1933—1934.
 Popotnik. LIV, 8—10; LV, 1—10. Ljubljana 1933—1934.
 Pospíšil Fr. Etnologické materiále z jihozápadu U. S. A. Brno 1932.
 Slovenski pravnik. XLVII, 5—12, XLVIII, 1—6. Ljubljana 1933—1934.
 Strani pregled. IV, 1—4. Beograd 1933.
 Slovanský přehled. XXV, 1—10; XXVI, 1—5. Praha 1933—1934.
 Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor. XII, 2—3; XIII, 1—2. Beograd 1932—1933.
 Sokolska prosveta. IV, 1—6. Ljubljana 1934.
 Čehoslovačko-jugoslovenska revija. III, 6—7, 9—10; IV, 2—3. Praga 1933—1934.
 Nova revija. XII, 3—6; XIII, 1—2. Makarska 1933—1934.
 Revue des études slaves. XIII, 1—4. Paris 1933.
 Rozprawy historyczne Towarzystwa naukowego warszawskiego. X.—XII. Warszawa 1931—1932.
 Ruch slowiański. VI, 4—10. Lwów 1933.
 Slavia. XI, 3—4; XII, 1—2. V Praze 1932—1933.
 Slavia occidentalis. XI. Poznań 1932.
 Sodobnost. I, 3—12; II, 1—4. Ljubljana 1933—1934.
 Narodna starina. 27. Zagreb 1934.
 Stelmachowska B., »Podkoziołek« w obrzędowości zapustnej Polski zachodniej. Poznań 1933.
 Sudeta. IX, 1—4; X, 1. Reichenberg 1933.
 Tuma H., Avtonomna uprava Beneške Slovenije. Ljubljana 1933.
 Slovenski učitelj. XXXIV, 5—12; XXXV, 1—6. Ljubljana 1933—1934.
 Bogoslovni vestnik. XIII, 3—4; XIV, 1. Ljubljana 1933—1934.
 Geografski vestnik. IX. Ljubljana 1933.
 Planinski vestnik. XXXIII, 4—12; XXXIV, 1—6. Ljubljana 1933—1934.
 Zdravniški vestnik. V, 3—12; VI, 1—5. Ljubljana 1933—1934.
 Franjevački vijesnik. XL, 4—12; XLI, 1—6. Beograd 1933—1934.
 Vjesnik kr. drž. arkiva u Zagrebu. VI. Zagreb 1934.
 Vrhovnik I., Ivan Vrhovec. Ljubljana 1933.
 Wiener Zeitschrift für Volkskunde. XXXVIII, 3—6; XXXIX, 1—4, Wien 1933—1934.
 Numismatické zprávy. I, 1—2. Praha 1934.
 Ljubljanski zvon. LIII, 4—12; LIV, 1—5. Ljubljana 1933—1934.
 Zwitter F., Les origines de l'illyrisme politique et la création des provinces illyriennes. Paris 1933.
 Žena in dom. IV, 4—12; V, 1—6. Ljubljana 1933—1934.